

HUMANIZMUS ÉS REFORMÁCIÓ

SZERKESZTI: KLANICZAY TIBOR

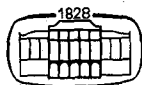
10

1. KULCSÁR PÉTER: Bonfini magyar történetének forrásai és keletkezése
2. DÁN RÓBERT: Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon
3. SZABÓ GYÖRGY: Abafáji Gyulay Pál
4. KATHONA GÉZA: Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből
5. BÁLINT SÁNDOR: Szeged reneszánsz kori műveltsége
6. ZOVÁNYI JENŐ: A magyar protestantizmus története 1565-től 1600-ig
7. BOTTA ISTVÁN: Melius Péter ifjúsága (A magyarországi reformáció lutheri és helvét irányai elkülönülésének kezdete)
8. BITSKEY ISTVÁN: Humanista erudíció és barokk világkép (Pázmány Péter prédikációi)
9. LECH SZCZUCKI: Két XVI. századi eretnek gondolkodó (Jacobus Palaeologus és Christian Francken)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETE
RENESZÁNSZ-KUTATÓ CSOPORT

✓ CSAPODI CSABA

A JANUS PANNONIUS- SZÖVEGHAGYOMÁNY

AKADÉMICAI KIADÓ, BUDAPEST 1981

8-123575

R6

12082

ISBN 963 05 2611 5

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1981 · Csapodi Csaba

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Horváth Ildikó és Nagy Tiborné

Műszaki szerkesztő: D. Szabó László

Terjedelem: 9,45 (A/5) ív + 8 oldal melléklet — AK 8183 k 1764
81.8510 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

Printed in Hungary

TARTALOM

Bevezetés	7
I. A Janus-kéziratok és a korai kiadások	8
1. A Janus-kéziratok	8
2. A korai kiadások	16
II. A szövegahagyomány műfajonként	20
1. Hosszabb költemények	20
2. Elégiák	21
3. Epigrammák	25
4. Prózafordítások	28
III. A Sevillai I.-kódex	31
IV. A Sevillai II.-kódex	35
1. A kódex leírása és tartalma	35
2. A kódex jelentősége és a Janus-autográfia kérdése	46
3. A Marsilius Ficinusnak küldött elégiakézirat	50
V. Végeredmény a költői szövegahagyományt illetően	52
1. Az elégiakéziratok összehasonlító táblázata	54
2. A XV–XVI. századi elégiakiadások összehasonlító táblázata	57
3. Az epigrammagyűjtemények összehasonlító táblázata	57
VI. Janus Pannonius levelei	67
1. A Hédervári-kódex	68
2. Az Esztergomi Leveleskönyv	73
3. A Sevillai Leveleskönyv	74
4. A Pray-leveleskönyv	80
5. Beszéddek	83
6. A levélgyűjtemények összehasonlító táblázata	84
Függelék	89
Janus Pannonius Vitesius	89
Jegyzetek	91

A Janus-kéziratok jegyzéke	97
Rövidítések	101
La tradizione dei testi di Giano Pannonio (Riassunto)	104
Névmutató	106

BEVEZETÉS

Majdnem kétszáz éve annak, hogy Teleki Sámuel 1784-ben Utrechtben kiadta Janus Pannonius összes műveit, a kor színvonalának megfelelő kritikai kiadásban (TELEKI). Egy évszázaddal később Ábel Jenő kutatta végig a külföldi könyvtárak egész sorát újabb Janus-kéziratok után (ÁBEL 3–28, 295–96). Ami ismeretlen szövegre bukkant, ki is adta az *Analectában* (ÁBEL 31–144), de a tervezett új kritikai kiadás elkészítésében megakadályozta korai halála. Századunk húszas–harmincas éveiben azután Huszti József és Juhász László folytatták az intenzív Janus-kutatást. Ismeretlen Janus-szövegeket tartalmazó kódexekre vagy olyanokra, amelyek lényegesek a Janus-szöveghagyomány fennmaradása tekintetében, ők már nem akadtak (HUSZTI II., JUHÁSZ I., JUHÁSZ II., JUHÁSZ-hagyaték). Még P. O. Kristeller valóban páratlan méretű föltáró munkája sem eredményezett a Janus-kutatás szempontjából sok újat (KRISTELLER). Így tehát tudomásul kell vennünk azt a tényt, hogy Itália könyvtáraiban nem sok már a valószínűsége ismeretlen Janus-kéziratok előkerülésének.¹

Annál nagyobb feltűnést keltett, hogy 1968-ban Josef Hamm bécsi professzor más természetű kutatásai alkalmával a sevillei Biblioteca Colombina y Capitular állományában egy összetételében minden eddig ismerttől eltérő jellegű Janus-kódexre bukkant. Benne ismeretlen Janus-szövegek is vannak. A kéziratot Horváth Mária előzetes ismertetései és Marianna D. Birnbaum közleménye után² Horváth János írta le részletesen és ugyanő publikálta a kiadatlan Janus-szövegeket is (HORVÁTH I., HORVÁTH II.).

Mikor azután 1974-ben, az UNESCO támogatásával hosszabb tanulmányutat tehettem Spanyolországban, magyarországi eredetű kódexek felkutatása céljából, természetesen programomba vettem a sevillei könyvtár fölkeresését is. Egyrészt azért, mert ahol egy ilyen fontos magyarországi kódex bukkant föl, ott más is akadhat, másrészt, hogy megvizsgáljam a Janus-kódex környezetét, odakerülésének körülményeit, végül azért is, hogy a kódexet most már autopszia alapján vizsgáljam meg, mert hiszen a mikrofilm minden kérdésre (vízjelek, színek stb.) nem adhat választ. Itt ért az a nagy meglepetés, hogy a Biblioteca Colombina y Capitulárban a már ismertén kívül még egy Janus-kódex van: benne a *Guarino-panegyricus*, 10 elégia, 137 epigramma és *Epistolae Jani Pannonii* cím alatt 101 levélszöveg; legnagyobb részben olyanok, amelyek Mátyás király nevében íródtak.³ Ismeretlen Janus-vers alig van a kódexben, a gondos vizsgálat során mégis kiderült, hogy ez a kódex az egész Janus-szöveghagyomány szempontjából alapvető fontosságú. A két sevillei Janus-kódex egymáshoz való viszonyának tisztázása és annak megállapítása, hogy milyen szerepük van a Janus-szöveghagyományban, szükségessé tette az egész szöveghagyománnyal való alapos foglalkozást. Így alakult ki ez a tanulmány, amelynek létrejöttéhez a sevillei kódexek fölbukknása adta az indítékot, és amely végül a teljes szöveghagyomány vizsgálatává lett.

I. A JANUS-KÉZIRATOK ÉS A KORAI KIADÁSOK

1. A JANUS-KÉZIRATOK

A Janus Pannonius műveit tartalmazó kódexek közül a tudományos kutatás számára először a bécsi Österreichische Nationalbibliothek Cod. Lat. 3274. jelzetű kézirata (*B-kódex*) vált ismeretessé. A mai napig is ez a legfontosabb, a legnagyobb anyagot felölelő Janus-kódex. Ez az a kötet, amelyet még 1666-ban Peter Lambeck császári könyvtárosnak sikerült elhoznia a budai palotában heverő könyvek közül, amikor azzal a reménnyel ment Budára, hogy a királyi palotában ott fogja találni és a császári könyvtár számára Bécsbe szállíthatja Mátyás király könyvtárának fennmaradt kódexeit.⁴ Ennek a kódexnek az anyagát adta ki Teleki Sámuel Kovásznay Sándorral együtt – helyenként korrigálva a szövegeket a nyomtatott Janus-kiadások alapján –, hozzáadva még mindazt a Janus-szöveget, amelyet nem kéziratban, hanem nyomtatott kiadásokban talált. A *B-kódex* tartalma a következő: 388 epigramma⁵ (Telekinél: Epigrammák I. könyve), 15 elégia (Telekinél: Elégiák I. könyve) és a *Guarino-pane-gyricus*. (A máshonnan vett epigrammákat és elégiákat csoportosította Teleki az Epigrammák II., illetve az Elégiák II. könyve cím alatt.) A kódex írása humanista kurzív könyvírás; egy kéz írása,⁶ kivéve a fol. 66^v–70^v-n írt 6 elégiát, amelyeket három különböző kéz később, de még a XV. század végén vagy a XVI. század elején írt be jóval hanyagabb kurzív írással.

Majdnem pontosan száz évvel a Teleki-féle kiadás megjelenése után, 1880-ban Ábel Jenő közléséből (ÁBEL 17–20) vált ismeretessé egy másik igen gazdag Janus-kódex, a Vatikáni Könyvtár Vat. Lat. 2847. jelzetű kézirata (*Vat I.-kódex*). Ábel részletesen ismertette a kódex Janus-anyagát, de magát a kéziratot nem írta le; pedig ez sem fölösleges. A kötet tudniillik egy, a XVI. század elején egybekötött kolligátum. (Többek közt egy 1511. évi római nyomtatvány is van benne.) A Janus Pannonius műveit tartalmazó rész az utólag egybeszámozott kötet 12–163. leveleire terjed ki. De eredetileg ez a rész sem tartozott egybe. A fol. 12^r–20^v-ig elégiák vannak (*Vat I/1.*). Mégpedig a Teleki-féle számozás⁷ szerint a következő sorrendben: I. könyv 3, 2, 1, 4, 6, 10, a 11. első 26 sora, azután ismét a 10, 11 egészen, a 12. az utolsó 12 sor kivételével. Az első helyen álló I. 3. elégia kivételével a verseknél nincs címük.

A *Vat I/1.* nyolc különböző kéz írása, humanista rotunda és humanista kurzív könyvírás vegyesen. A fol. 12–13 egy kéz írása, a többi foliót mindig más-más kéz írta, de a kézváltás többnyire nem egy-egy elégia elején kezdődik. Így tehát nem 8 különböző darab utólagos egybekötéséről van szó. Legföljebb három ilyen részből lehetne szó: fol. 12–16, 17, 18–20. Valószínűbb, hogy az egész egybemásolás, de a másolók sűrűn váltakoztak.

Ezután a fol. 21^r–58^v-ig epigrammák következnek, pontosan 300 tétel (*Vat I/2.*). Egy kéz írta, gondos humanista kurzív írással. Ugyanez a kéz írta az epigrammák

címeit is. A szövegek leírása azonban nem tökéletes. A másoló olykor nem tudott elolvasni egy-egy szót, s ilyenkor üresen hagyta a helyét. A 300 epigramma közül 282 már a *B*-kódexből ismeretes volt, de 18 ismeretlen epigrammaszöveget ebből a kötetből adott ki ÁBEL (121–25).

Az epigrammák után a fol. 59-en olyan rész következik, amelyet utólag csatoltak az előző kettőhöz. Ez kitűnik abból, hogy korábban önálló folio-számozása volt, s csak utóbb számozták hozzá az előző részhez (*Vat I/3.*). Ebben a részben ismét elégiák következnek. Közük olyanok is, amelyek nincsenek meg a *B*-kódexben, sőt olyanok is, amelyek nyomtatott kiadásokból sem voltak ismeretesek, tehát Telekinél nincsenek meg az Elégiák II. könyvében. Ezt az utóbbi ötöt ÁBEL (125–31) publikálta. A *Vat I/3.* elégiái ilyen sorrendben következnek egymás után: El. II. 8, 10, 13; ÁBEL 125–26; El. I. 2, 3, 9, 8; ÁBEL 127, 127–29; El. I. 6, 15, 7, 5, 4, 12, 10, 11; ÁBEL 129–30; El. II. 3, 1, 2; ÁBEL 130–31. Ez a rész is több kéz írása. A verseknek eredetileg nem volt címük. Címüket utólag írta egy másik, de egykorú kéz a versek fölé, annyira a lapszélre, hogy a kódex egybekötésekor részben félbevágták ezeket, részben egészen eltűntek.

Az elégiák után következik még a *Gonzaga-carmen*, a *Guarino-panegyricus*, a Janus utolsó versének tekintett, korábban ismeretlen epigramma (ÁBEL 131); a korábban ugyancsak ismeretlen *René-panegyricus* (csonka), végül a *Barbaro-epithalamium*. A kolligátum ezután különböző nem Janus anyagokkal folytatódik.

A *Vat I.*-kódex eredetét Huszti Józsefnek sikerült tisztáznia. (HUSZTI II.) Az ő megállapításai szerint a kódex a Janus életét először megíró Angelo Coloccié volt, aki egy hatalmas latin költői antológiát tervezett, s abban Janus művei is helyet kaptak. Az antológiában a verseket tárgyuk, illetve jellegük alapján csoportosította Colocci. Ez az oka annak, hogy a *Vat I/2.*-ben az egyes epigrammák mellett mindig ott találhatók Colocci saját kezű írásával a csoportot jelző szavak. Huszti szerint a *Vat I.*-kódexnek az epigrammákat tartalmazó részét Colocci készen szerezte, talán Janus egykori tanuló-társa, Fabricius útján, a többi darabot saját scriptoraival másoltatta.

Egy másik Janus-kódexet még csak közvetett értesülés alapján említ meg Ábel, mint amely az Apponyiak könyvtárában van. De csak annyit tud róla, hogy Janus Pannonius különböző költeményeit tartalmazza. Egy évtized múlva azonban (1892) ez a kódex Apponyi Lajos ajándékaként a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárába került.⁸ Ez a Cod. Lat. 357. jelzetű, 79 folio terjedelmű, XV. századi, észak-itáliai, pergamen kódex (*Bp I.*) két részből áll. Első részében Janus *Guarino-panegyricusa* és 14 elégiája (El. I. 10, 11, 12, 15, 5, 6, 7, 8, 1, 2, 3, 4, 9; El. II. 2), másik felében Janus barátjának, Battista Guarinónak levelei vannak. Közelebbit nem tudunk a kódex eredetéről. Tartalma alapján Kardos Tibor föltételezte, hogy Battista Guarino saját kezű írásával készült kódexről van szó, de maga is megjegyzi, hogy az autográfia kérdését még meg kellene vizsgálni (KARDOS).

Olyan kódexet, amelyben Janusnak csak elégiái vannak, hármat ismert Ábel. Kettőt a firenzei Laurenzianában talált: Plut. 91. sup. 43 (*F I.*) és Plut. 34. Cod. 50. (*F II.*). Mind a kettőben ugyanaz a 12 elégia van (El. I. 1–12). Mindkét kódex még a XV. század végéről való; a második, kusza írással másolt kódex datált: Petrus Crinitius

másolta 1496-ban Firenzében.⁹ Ábel szerint a második kódexet ugyanabból a szövegből másolták, mint az elsőt.

Ugyancsak elégiákat (és egy V. Miklós pápához írt költeményt) említ meg Ábel, Fraknóira hivatkozva, a drezdai Királyi Könyvtár (ma Sächsische Landesbibliothek) D 158. (helyesen Dc 158.) jelzetű kódexében (*D*). A kódex megérdemli a részletesebb ismertetést. Az 1500 körül készült, mindössze 58 levél terjedelmű papírkézirat Janus versein kívül tartalmazza még Lactantiusnak két, Vergiliusnak, Ovidiusnak és Porceliusnak egy-egy kisebb munkáját. A Janus verseit tartalmazó rész (fol. 6–35) kettős bőségszaruval díszített címlappal kezdődik: „Jani Pannonii pontificis Quinqueecclesiensis poetae illustris carmen incipit feliciter.” Ezután szép, gondosan írt humanista kurzív könyvirással következnek a versek: El. I. 8, 5, 6, 7, 1, 2, 3, 4, 9 (csak a 104. sorig, az utolsó 22 sor hiányzik); El. I. 10 (csak az utolsó öt sor, a többi hiányzik, mert egy levél elveszett a kéziratból); El. I. 11, 12. Ezt követi egy 20 soros ismeretlen Janus-vers: „Janus Ludovico Carbono (!) ex urbe rediens.”¹⁰ Ezt követi a kéziratban az El. II. 2, Ep. II. 2, El. II. 8, 10, végül egy hosszú vers „Ad Nicolaum V. Pont. Max. de Homero traducendo” („Alme Pater...”). Ezt a verset Ábel mint Janus versét kiadta (ÁBEL 103–108) innen, de Huszti József (HUSZTI I. 161–63) azt bizonyította, hogy szerzője nem Janus, hanem Carlo Marsupini. Mindenesetre érdemes meggondolni, hogy egy nyilvánvalóan Magyarországon készült kódexben, 1500 táján már Janusnak tulajdonították a verset. A kódex magyarországi eredetét nemcsak az bizonyítja, hogy Janus főleg magyarországi elégiái vannak benne (itáliai csak 3: El. II. 2, amely mindig együtt szokott szerepelni a magyarországi eredetű Janus-elégiákkal, valamint az El. II. 8, 10), hanem az is, hogy a Janus–Strozza verses levélváltásból itt csak két Janus-vers van Strozához, a Strozza-versek egészen hiányzanak, ami itáliai kézirat esetén teljesen valószínűtlen lenne.

Ábel ismerte már a Janus fordításait (Plutarchos, Démosthenés, Homéros) tartalmazó két lipcsei kódexet is. Ezek akkor még a lipcsei Városi Könyvtárban voltak; ma ugyanott az Egyetemi Könyvtárban. Jelzetük: Rep. I. 80 (*Lp. I.*) és Rep. I. 98 (*Lp. II.*). Mind a két kódexről megállapítható, hogy Janus saját példányai voltak.¹¹

Ábel Jenő még további 27 olyan kódexről számol be, amelyben egyéb kéziratok mellett csak egy-egy vagy néhány Janus-munka van (ÁBEL 1–30). Ezek közül kettő csak XVIII. századi másolat, tehát nem különösebben érdekes, az egyik pedig csak Janus egy levelét tartalmazza. A többi 22 a következő:

Brescia, Biblioteca Civica Queriniana C VII. 1. 5. = *Br II.* (XV. századi kódex): *Ad Barbarum* epigramma (ÁBEL 108–109), *Barbaro-epithalamium* (ÁBEL 109–19), *In Basinum* epigramma (ÁBEL 120), *De Laurentio Valla* (Ep. I. 134), *Epithalamium Thaddeae* (Ep. I. 135), *Gaspari Tribracho* (ÁBEL 120) és a Strozza–Janus verses levélváltás (El. II. 7–10).

Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 54. Cod. 19. = *F III.*: Aeneas Sylvius–Janus levélváltás (Ep. I. 382–84, 381).

Melk, Stiftsbibliothek A 13. Új jelzete: 1153 (906). = *Melk*: A Mátyás nevében Antonius Constantiushoz írt elégia (El. I. 8).¹²

Milano, Biblioteca Ambrosiana O 74 sup. = *Mil I.* (XV. századi kódex): *Epitaphium in Liberam Guarinam* (El. II. 16).

Ugyanott R 93 sup. = *Mil II.* (XV. századi kódex): a két *Epitaphium Andreolae matris Nicolai V. papae* (Ep. I. 385, 386) és az ugyancsak Andreola halálára írt elégia (El. II. 2).

Ugyanott +26 sup. = *Mil III.* (XV. századi kódex): *Barbaro-epithalamium* (ÁBEL 108–19), *Elegia ad Caevolam* (ÁBEL 95–98).

Modena, Biblioteca Estense IV. F 22. Új jelzete: Cod. Lat. 1080 (α J 5. 19.) = *Mod II.* (XV. századi kódex): a Strozzával váltott verses levelek, ugyanazok, mint *Br II.*-ben (El. II. 7–10).

München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 78. = *Mün I.* és Cod. Lat. 466. = *Mün II.* (mindkettő XV. századi): mindkettőben a narni forrásról írt elégia (El. I. 1).

Ugyanott Cod. Lat. 5395. = *Mün III.* (XV. századi kódex): a *Pro pacanda Italia* carmen.

Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1345. = *Vat VII.* (XV. századi kódex): Elégia a narni forrásról (El. I. 1).

Ugyanott Ottob. Lat. 1183. = *Vat VI.* (XVI. századi kódex): Ep. II. 4, 18.¹³

Ugyanott Regin. Lat. 1555. = *Vat VIII.* (XVI. századi kézirat): *Barbaro-epithalamium*, a bevezető epigrammával együtt (ÁBEL 108–19).

Ugyanott Urb. Lat. 401. = *Vat IX.* (XV. századi kódex): Aeneas Sylvius–Janus levélváltás, ugyanaz, mint az *F III.*-ban.

Ugyanott Vat. Lat. 5131. (XV. századi kódex): 2 *Epitaphium ad Franciscum Barbarum* (ÁBEL 121).

Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana cl. XII. Cod. CLXIX. = *Ven II.* (XV. századi kódex): Janus–Sagundini költői levélváltás (ÁBEL 99–103).

Ugyanott cl. XII. Cod. CCX. = *Ven III.* (XVI. századi kódex): a Guarino Veronesével váltott egy-egy epigramma (Ep. II. 12, 13).

Ugyanott cl. XIV. Cod. CCXIV. = *Ven IV.* (XV. századi kolligátum, részben nyomtatványok): *Leonello-epitaphium* (ÁBEL 98), *Threnos in Leonellum* (ÁBEL 98–99), *Tetrasticon in Borsum* (ÁBEL 99), *Epitaphium in Malaspinam* (ÁBEL 99), végül az El. II. 15-ként ismert *Epithalamium in Flordemillam Guarinam* eleje.

Ugyanott cl. XII. Cod. CXXXV. = *Ven I.* (XV. századi kódex): *Guarino-panegyricus* és *Tetrastichon in Guarinum* (ÁBEL 98).

A Janus-kéziratok felsorolásában nem szerepel ugyan a velencei cl. XII. Cod. LXXX. jelzetű kódex (*Ven V.*), de a Janus–Sagundini verses levélváltáshoz adott jegyzetben (ÁBEL 99. l., 4. jegyzet) azt mondja, hogy ebből a kódexből adta ki.

Venezia, Museo Civico Correr 1944/23.: Ep. I. 52, 53.

Wien, ÖNB Cod. Lat. 2472. = *B I.* (XV. századi kódex): benne a Marsilius Ficinusról szóló epigramma (Ep. II. 236, valószínűleg Janus autográf beírása a Ficinus-kódexben).

Ugyanott Cod. Lat. 3509. = *B III.* (XV. századi kódex): Janus görögből való fordításai közül a Homéros *Ilias*-részlet, valamint a két Plutarchos-mű, a *De utilitate* és a *De negotiositate*.

Ugyanott Cod. Lat. 9977. = *B II.* (XVI. századi kódex): *Eranemos*. Ábel Telekire hivatkozva közli, és ugyancsak Teleki alapján azt mondja, hogy Teleki idején még egybe volt kötve a Cod. Lat. 3274. (*B-kódex*) jelzetű kódexszel (jelenlegi jelzetét nem adja meg), ez azonban tévedés; a két kódex sohasem volt egybekötve.¹⁴ (A Cod. Lat. 11735.-ben levő *Cantio contra amatores mundior*ól megállapítja Ábel, hogy a nyomtatott katalógus tévesen tulajdonítja Janus Pannoniusnak; ÁBEL 27.)

Végül Ábel megemlíti még két lappangó és négy elveszett Janus-kódexet. A lappangó kódexek: a Morelli-könyvtár egy 1490-ből való kéziratában, amely az ő idejében már nem volt megtalálható, megvolt Janus „*Quibus modis . . .*” kezdetű ismeretes Plutarchos-fordítása; és ugyanitt említi Ferrarában egy *Guarino-panegyricust*. Az elveszett kódexekről a fejezet végén szólunk.

Az *Analectához* csatolt pótlékban még három olyan kódexet említi Ábel, amelyeket nem ő talált, hanem Csontos János hívta fel rájuk figyelmét (ÁBEL 295–96). Az első ezek közül az a görög városi könyvtárbeli kódex (jelzetét nem adja meg), amely Plutarchos „*Quibus modis ab inimicis . . .*” kezdetű munkájának Janus-féle fordítását tartalmazza. Ezt még 1853-ban Wenzel Gusztáv találta meg, és ő adott róla jelentést az Akadémiai Értesítőben.¹⁵ A másik két Csontos-féle közlés bizonytalanabb: a *Iani Pannonii Episcopi Quinqueecclesiensis cum Canonicis Dissensio* című kézirat „in Bibl. Florentina” volt meg. Ábel mind a címet, mind a lelőhelyet megkérdőjelezi, joggal, mert így nem lehet fölismerni. Másrészt „*Iohannis Episcopi V. Eccl. Praeceptoris Guarino Veronensi Carmen*”-jének egy tizenötödik századbéli hártya-kódexe a Bibliotheca Heberiana-ban volt meg.” Talán a *Guarino-panegyricus*ról van szó.¹⁶

Az egy évvel későbbi, az EphK-ban megjelent pótlásában Ábel, ugyanott, ahol a melki kódex vizsgálatáról is beszámol (l. 12. sz. jegyzet), még két további kiegészítést közöl. A krakkói Jagello-könyvtárból ismert egy 1954. sz. kéziratot (*K*). A XV. századi papírkódexben az Ep. II. 8 és 11 van meg. Fontosabb az előzőknél az, hogy Ábel a gyulafehérvári káptalan limbus-anyagában talált egy kéziratrövidéket, Szamosközy fiataalkori autográf írását. (Másolata megvan a budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattárában.) A kéziratban 91 epigramma van, a *B-kódex* anyagából, a 209–377. számig terjedő részből való epigrammák ezek. Lényegében azonos sorrendben (eltérés csak 3 esetben), de sok kihagyással.

Nem sokkal utóbb, 1883-ban Fejérfataky László hívta föl a figyelmet¹⁷ egy Janus Pannonius neve alatt olvasható vers kéziratára, amely a németújvári ferences könyvtár egy 1462-ben másolt Breviáriumának előzéklapján olvasható. Ezt az epigrammát (Ep. II. 24) azonban sem Teleki (TELEKI I. 659. l.), sem az újabb kutatás nem fogadta el hitelesnek. Mindenesetre érdekes, hogy már a XVI. század elején – a többi azonos kéztől származó bejegyzése alapján így datálható – Janus Pannonius művének tartották. (HUSZTI I. 394.)

Ábel Jenő után Juhász László kutatott föl nagyszámú Janus-kódexet. Sajnos ezek közül csak néhányat publikált 1929-ben; egy kivételével csak olyanokat, amelyekben elégiák vannak (JUHÁSZ I.; JUHÁSZ II. 23–25). A többieknek csak kéziratanyag-tékában maradt nyoma. A közöltek a következők:

Brescia, Biblioteca Civica Queriniana A VII. 7. = *Br I.*: öt epigramma (Ep. II. 2; *Epitaphium in Leonellum*: ÁBEL 98; *Threnos in Leonellum*: ÁBEL 98; *Tetrastichon in Borsum*: ÁBEL 99; *Epitaphium in Lazarum Malaspinam*: ÁBEL 99) és négy elégia (El. II. 2, 7, 8, 15), de ezek közül az El. II. 7 nem Janus, hanem Strozza munkája.

Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 680. (a T 9. 17.) = *Mod I.* (XV. századi kézirat): El. I. 7, 5, 4, 2, 1, 3, 10, 12, 11, 9, 8; E. II. 3, 1; Ep. II. 2, 10, 11. (Vö. KRISTELLER I. 382.)

Perugia, Biblioteca Comunale I. 64. = *Per* (XV. századi kódex): csak az El. I. 1.

Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig. J. V. 192. = *Vat V.* (XV. századi kódex): ugyanaz, mint az előbb említettben.¹⁸

Verona, Biblioteca Comunale Cod. 68. (1393) [Juhásznál tévesen 1319.] = *Ver.* (XV. századi kódex): *Elegia ad Caevolam* (ÁBEL 95–98).

Azok közt a Janus-kéziratok közt, amelyekről Juhász László hagyatékában található följegyzés, csak egy nagyobb terjedelmű van. Ez az Országos Széchényi Könyvtár Cod. Lat. 367. jelzetű kézírata (*Bp II.*), amelyet a könyvtár 1904-ben szerzett meg, de mivel az 1500. év után másolták, pontosabban 1522-ben, azért Bartoniek Emma kihagyta a latin kódexek nyomtatott katalógusából, s ezért a kutatók figyelmét elkerülte. Az egyszerű papírkódexet Stanislaus Saurus boroszlói kanonok másoltatta. Benne Callimachus Experiens és mások munkái után a fol. 131-en kezdődnek és a fol. 217-en végződnek Janus epigrammái, lényegében ugyanaz az anyag, ami a *B*-kódexben van, helyenként némi sorrendkülönbséggel.

A többi olyan Janus-vers, amely Juhász László hagyatékából vált ismeretessé, mind csak máshonnan is már ismert szörványanyag:

Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1958.: Janus–Sagundini verses levélváltás (ÁBEL 99–103).

Ferrara, Biblioteca Comunale II. 64.: ugyanaz van benne, mint az előző tétel alatt. (Vö. KRISTELLER I. 56.)

Budapest, OSZK Quart. Lat. 2281. = *Bp III.* (XVI. századi kézirat): Ep. I. 14–135; II. 2; *In Basinum* (ÁBEL 120); *Tetrastichon in Guarinum* (ÁBEL 98); El. I. 1; II. 2.

Paris, Bibliothèque Nationale Cod. Lat. 8244. = *Par*: Strozzával váltott versek (El. II. 7–10).

Bologna, Biblioteca Universitaria 2948. Miscellanea Tioli Vol. 36. (XV–XVI. századi kézirat): Ep. I. 88; VKS levelek 24. sz. (Vö. KRISTELLER I. 25.)

Seitenstätten[?] = *Seit*: El. I. 8.

Egy közelebből meg nem jelölt párizsi kódexben Juhász a *Barbaro-epithalamiumot* (ÁBEL 121) említi.

Husztai József itáliai kutatásai két nagyobb terjedelmű Janus-kódexet tártak föl, ezek a Vatikáni Könyvtár Vat. Lat. 3352. (*Vat II.*) és Ottob. Lat. 2860. (*Vat III.*) jelzetű darabjai (HUSZTI II. 65–70). A két kötet Husztai megállapítása szerint egymásnak a folytatása, s ugyanazok a Janus-epigrammák vannak bennük, mint a *Vat I/2*-ben, de most már tárgyi csoportosításban. A tárgyi csoportok betűrendben követik egymást, a *Vat II*-ben A–I-ig (Aenigma, Amatoria, Contra amatores stb.), a *Vat III*-ban

L-től végig, ahogyan a vezérszavakat Colocci odajegyezte a *Vat I/2.*-kódex epigrammái mellé a lapszélre. Ennek a két, Itáliában készült, Colocci birtokából származó kódexnek tehát a Janus-szöveghagyomány szempontjából nincs külön értéke.

A hatvanas évek elején Csapodiné Gárdonyi Klára bukkant a stuttgarti Württembergische Landesbibliothek anyagában egy kódexre (Cod. poët. 4° 21. = *St*), amelyben a *Guarino-panegyricus* mellett a Janus–Strozza elégiák (El. II. 7–10) vannak.¹⁹ Ugyanő később a padovai Biblioteca del Seminario Cod. LXXXVI. jelzetű kódexében (*Pad*) találta meg a *Barbaro-epithalamiumot* (szóbeli közlés), a Vatikáni Könyvtár Ottob. Lat. 347. sz. kódexében (*Vat X.*) az Aeneas Sylvius–Janus verses levélváltást (Ep. I. 382–84, 381) (szóbeli közlés), a berlini Deutsche Staatsbibliothek anyagában (Sammlung Hamilton Ham. 108.)²⁰ a *Pro Constantinopoli diruta* epigrammát (ÁBEL 121), végül az OSZK Mikrofilmtárában (FM I. 1660.) egy ismeretlen helyen őrzött kódexről készült mikrofilmen annak a Pseudo-Démostenés-fordításnak egy variánsát²¹ (*Bp V.*), amelyet Horváth János közölt. (HORVÁTH I., HORVÁTH II.)

Paul Oskar Kristeller évtizedekre terjedő, hatalmas humanista kéziratfőltáró kutatásainak eredményeként nagyszámú ismert és ismeretlen Janus-lelőhelyet gyűjtött össze és közölt az *Iter Italicum* eddig megjelent két kötetében. A legtöbb szórvány- emlék, de nagyobb terjedelmű, tisztán Janus műveit tartalmazó kódexre is bukkant. Ezt a Vatikáni Könyvtárban levő Vat. Lat. 5640. jelzetű kódexet (*Vat IV.*) Boronkai Iván vizsgálta meg és adott róla részletes közlést.²² Az ő beszámolójából tudjuk, hogy ez az 1500 táján készült kódex nem más, mint a *Vat II.* és *Vat III.* anyagának meglehetősen hibás másolata.

Az *Iter Italicumból* ismeretessé vált szórványemlékek:

Cesena, Biblioteca Malatestiana S XXIX. 19. (XV. századi kézirat): Ep I. 205. (KRISTELLER I. 44.)

Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 310. (γ T 6. 16.) (XVI. századi kódex): Ep. I. 236. (KRISTELLER I. 392.)

Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Regin. Lat. 1931. (XV. századi kódex): Plutarchos: „Quibus modis . . .” fordítása. (KRISTELLER II. 411.)²³

Végül egy Theokritos-Bukolika állítólagos Janus-féle fordítása (Vatikáni Könyvtár Regin. Lat. 1932., XVI. századi kódex – KRISTELLER II. 441). Ez valószínűleg tévedés: a Kristeller előző tétele alatti sor (Plutarchos) téves megismétlése.

Időrendben ezek után következett a két sevillei Janus-kódex fölfedezése. Ezekkel azonban, főleg az *S II.*-kódexszel – amely máshol még nem került ismertetésre –, később külön fejezetben foglalkozunk.

Janus-kéziratok után magunk is tovább nyomoztunk, 15 olyan könyvtárhoz intéztünk kérdést, amelyekben esetleg föltételezhető lenne Janus-kézirat. A 15 közül 14-től negatív válasz érkezett. Csak egy, a leydeni Bibliothek der Rijksuniversiteit kéziratátárosától jött pozitív felelet:²⁴ a Voss. Lat. O. 13. jelzetű (*L*) 1550 tájáról való kódexben van 4, már ismert Janus-epigramma, ugyanazok, amelyek a *Br I.*-ben (valószínűleg abból is másolták), és egy elégia (El. II. 15). Itt kell említést tennünk az OSZK Cod. Lat. 175. jelzetű kódexéről (*Bp IV.*: El. II. 2. első 14 sora) és a müncheni

Cod. Lat. 15774. számú kéziratról (*Mün IV.: Carmen pro pacanda Italia*), amelyek sem Ábel, sem Juhász jegyzékében nem szerepelnek.

Végül legutóbb Fodor Adrienne talált Olmützben egy kódexet (Státní Vedecka Knihovna M. I. 167. = *Ol*), amelynek 201–32. folióin Janus-elégiák vannak: El. I. 3, 2, 1, 4–12.²⁵

Meg kell még emlékeznünk azokról az elveszett Janus-kéziratokról is, amelyeknek egykori meglétéről hiteles adataink vannak. Ilyen mindenekelőtt az az elégiagyűjtemény, amelyet Janus maga küldött el Ficinónak, és amelyről külön fejezetben szólunk.

Nem ismeretes ma az a két Janus-epigrammakötet, amelyekről Váradi Péter kalocsai érsek írt 1496-ban Keszthölcz Mihály esztergomi kanonoknak, hogy ti. saját, pergamenre másolt példánya életének hányatott szakaszában – nyilvánvalóan fogsága idejét érti – elveszett, s ezért kéri, kölcsönözze oda neki lemásoltatásra a saját példányát, vagy pedig készíttessen róla az ő számára másolatot. (ÁBEL 29–30.)

Brassicanus pedig arról ír, hogy Pesti Gábor jóvoltából egy olyan Janus- (szerinte autográf) kézirat van a birtokában, amelyben 300 epigramma van. (ÁBEL 28–29.)

Ugyancsak ismeretlen ma az az enyedi Janus-kézirat, amelyről Adrianus Volphardus emlékezik meg az 1523. évi Janus-kiadás bevezetésében: „... nec sum animi dubius, plures a Jo. Pan. Elegias scriptas esse, quae tamen aut perierunt, aut invidorum indignis oculis continentur, sunt et nonnullae museo in nostro Enyediensi, perquam celebri Transsylvaniae oppido, quarum mihi copiam praesens tempus, quod totum bellicus furor excepit et a genitali solo, quammaxima loci intercapendo eripuit, dies olim erit, qua poemata uatis huius omnia in ordinem et numerum redacta uulgare maturabo, in praesentia non fuit sententia, has, quia in ordinem incurrerant et magni intererat auctoris non negligi, inhonoratas ut potui, non ut uolui transire ...”

Egy hatodik elveszett kézitról Brodarics Istvánnak 1512-ben Budáról Aldus Manutiusnak írt leveléből értesülünk. Arról ír ebben a levélben, hogy mintegy hat évvel ezelőtt, amikor „ex Gymnasio Patavino” hazatért, Aldushoz küldte „quedam opuscula Joannis illius Pannonij”. Most kéri vissza a kéziratot, mert elhatározta, hogy mindenképpen kiadatja „ne enim vir tantus perpetuo carie obsitus lateat”. (ÁBEL 30.)

Hetedikként kell megemlítenünk azt az epigrammagyűjteményt, amelyről Szamosközy másolata készült a XVI. század második felében. Ez a példány nem lehetett a B-kódex, mert az akkor már a török hódoltság alatt álló Budán volt. Nem lehetett a Pesti Gábor–Brassicanus-féle gyűjtemény sem, mert az ekkor már Ausztriában volt. De nem lehetett sem a *Vat I.*-kódex, sem a *Bp II.*, mert olyan tételek is vannak benne, amelyek azokból hiányoznak. Forrása mindenesetre a B-kódexszel azonos tartalmú kézirat volt. (Talán az a nagyenyedi példány, amelyről Adrianus Volphardus szól?)

A nyolcadik elveszett kézirat Peter Schottnak az a Janus-gyűjteménye, amelyet Beatus Rhenanus az 1518-i bázei Janus-kiadáshoz fölhasznált. (B. R.)

Végül kilencedikként Zsámboky említ (Samb. bevezetés) egy Plutarchos- (Brutus és Galba) fordítást, amelyet Guarino emendált.

Eddigi ismertetésünkéből szándékosan mellőztük azokat a kéziratokat, amelyekben Janus Pannonius levelei és beszédei vannak meg, mert a Janus-levelezés speciális

kérdéseivel — amelyeknek semmi kapcsolatuk nincs a versek problémáival — munkánk külön részében foglalkozunk majd. Nem soroltuk fel a mi szempontunkból érdektelen kései, XVIII. századi kéziratokat sem.²⁶

Mielőtt azonban hozzáfognánk a Janus-kéziratok összehasonlító vizsgálatához, számba kell még vennünk a korai, XVI. századi Janus-kiadásokat is. Először azért, mert tartalmaznak olyan szövegeket is, amelyekből kézirat nem maradt ránk. Másodsor, mert értékes szempontokat adnak a kéziratok egymáshoz való viszonyának megismeréséhez. Harmadszor és főleg pedig azért, mert nagy szerepük van az egész Janus-szöveg-hagyomány fennmaradásában.

2. A KORAI KIADÁSOK

Janus Pannonius művei közül először az az epigramma látott nyomtatásban napvilágot (Ep. I. 14), amelyet Janus Galeotto Alesiussal való sikeres bajvívására írt. Galeotto maga közli ezt a *Refutatio obiectorum in librum de homine* Bolognában 1476-ban, tehát alig négy évvel a költő halála után megjelent kiadásában. (HAIN 7437; APPONYI I. 6; a kötetben lapszámozás nincs.)

Ezt követően Janus Pannonius és Aeneas Sylvius verses levélváltása (Ep. I. 381–84) jelent meg nyomtatásban, év nélkül, 1480 táján Kölnben: Aeneas Sylvius *Epistolae seculares et pontificales* címmel kiadott munkájában (HC 159; megvan: OSZK Inc. 1078., lapszámozás nélkül).²⁷

Az első két közlés után következett az Elégiák I. könyve 1. elégiájaként ismert vers megjelentetése Nicolaus Perottus Polybios-fordításának függelékeként 1498-ban Velencében (HAIN 13248; APPONYI I. 36).

Önálló kötetben először a *Guarino-panegyricus* jelent meg 1512-ben Bécsben, az I. 14. számú elégiával együtt; Paulus Crosnensis krakkói professzor adta ki, a humanista műveltségű ugocsai főispán, Perényi Gábor biztatására és égisze alatt. (RMK III. 177; GERÉZDI 52–53; KARDOS 3–4.)

Ugyanezeket adta ki, hozzácsatolva még két Janus-epigrammát (Ep. I. 14, 62) Paulus Crosnensis tanítványa, Magyi Sebestyén Bolognában 1513-ban. (RMK III. 182; KARDOS 3–4.)

A következő évben, 1514-ben újabb Janus-kiadás jelent meg, most már elégiái közül tíz (El. 1–10), Bekény Benedek és Camers (Giovanni da Camerino) gondozásában, Bécsben. (RMK III. 188; KARDOS 5.)

1518-ban egyszerre két Janus-kiadás is megjelent. Az egyik Krakkóban, a másik Bázelen. A krakkói kiadás egészen kis terjedelmű, mindössze 6 levél (RMK III. 221; APPONYI I. 127). A következő 43 epigramma van benne: Ep. I. 293–94, 48, 51, 21–22, 255, 157, 173, 177, 25, 27, 29, 56, 45, 39–40, 64, 62, 66, 68, 78, 83, 92, 94, 111, 125, 129–30, 132–33, 148, 247, 58, 52–53, 378, 235, 61, 144, 191, 347, 35.

A bázeli, Beatus Rhenanus-féle kiadás, a *Sylva panegyrica ad Guarinum Veronensem... et eiusdem epigrammata nunquam antehac typis excusa* (RMK III. 220), amely Frobeniusnál jelent meg, a címmel ellentétben nemcsak a *Guarino-panegyricust*

és epigrammákat tartalmaz, hanem 25 epigramma mellett van benne még 12 elégia, azonkívül a III. Frigyes császárhoz intézett *Carmen pro pacanda Italia*, egy Janus-levél és Battista Guarino Janushoz írt három verse. A szövegek így következnek egymás után: *Guarino-panegyricus*; El. I. 14; Ep. I. 62, 14; El. I. 1; Ep. II. 1; El. I. 6, 7; Ep. II. 2; El. II. 2; Ep. II. 3, 4; I. 372; El. I. 3, 9; II. 1; I. 11, 10, 12; Ep. II. 5; *Carmen pro pacanda Italia*; Ep. II. 6–19; El. II. 3; Ep. II. 20, 21; Epist. 19; Ep. I. 88; idegen anyagok. A krakkói és a bázeli kiadásban csak egyetlen azonos epigramma (I. 62) van.

Ezek után következett az erdélyi szász származású gyulafehérvári kanonok, Adrianus Volphardus három Janus-kiadványa. Mind a három Bolognában. Az első a *Marcellus-panegyricus* 1522-ben (RMK III. 250; KARDOS 6), a második ugyanebben az évben Janus Plutarchos-, Démosthenés- és Homéros-fordításai (RMK III. 251). Végül 1523-ban az *Elegiarum liber* 15 elégiával. (RMK III. 256 – El. I. 1, 11–13, 15, 6–10, 2–5, 14.)

Nem sokkal utóbb, 1527-ben J. A. Brassicanus közölt Lucianus-kiadásának jegyzetei közt elszórtan 7 Janus-epigrammát (Ep. I. 307, 361, 364, 132, 58, 52, 54).²⁸

A Beatus-Rhenanus-féle 1518-i kiadás anyagát az itáliai Hilarius Cantiancula 1553-ban Velencében újra kiadta (RMK III. 418; KARDOS 12), kibővítve azonban hat további elégiával és hozzácsatolva a *Marcellus-panegyricust*, valamint Janus Homéros-fordítását, a *Diomedes és Glaucust*. A kötet Janus-szövegeinek sorrendje a következő: *Guarino-panegyricus*; *Carmen pro pacanda Italia*; El. I. 1, 14; Ep. II. 1; El. I. 6, 7; Ep. II. 2; El. II. 2; I. 8, 13, 15, 3, 9; II. 1; I. 11, 10, 12; II. 3; I. 2, 4, 5; Ep. II. 6–18, 5, 19; I. 62; II. 3, 4; I. 372, 14; II. 20, 21; I. 88; idegen anyagok; *Marcellus-panegyricus*; Epist. 3; *Diomedes et Glaucus*.²⁹

Ugyanez a kiadás 1555-ben Bazelben is megjelent Oporinusnál, a sorrend némi megváltoztatásával. (RMK III. 426.) Tartalma: *Guarino-panegyricus*; *Marcello-panegyricus*; *Carmen pro pacanda Italia*; *Diomedes et Glaucus*; El. I. 1, 14; Ep. II. 1; El. I. 6, 7; Ep. II. 2; El. II. 2; I. 8, 13, 15, 3, 9; II. 1; I. 11, 10, 12; II. 3; I. 2, 4, 5; Ep. II. 6–18, 5, 19; I. 62; II. 3, 4; I. 372, 14; II. 20, 21; Epist. 19; Ep. I. 88; idegen anyagok.

Az eddig említetteknél is nagyobb jelentőségű volt Zsámboky János kiadótevékenysége.³⁰ Ő először 1559-ben Padovában Janus-epigrammákat adott ki, 141-et. (RMK III. 468.) Így tehát ez volt az első nagyobb terjedelmű kiadása az epigrammáknak. Tartalma: Ep. I. 155, 197, 241, 217–18, 162, 172, 171, 58, 94, 17, 19, 57, 100, 102, 106, 111, 130, 135–36, 63, 153, 21, 159, 158, 165, 181–82, 185, 187, 193, 198, 200–203, 206, 210–12, 215, 230, 233–36, 238–39, 242, 256, 248, 259–60, 264, 273, 270–71, 275, 278–81, 286, 284, 287–88, 161, 167, 156, 291–94, 302, 295–301, 304, 303, 305, 307, 311, 309, 313, 324–25, 128–29, 131, 133, 142–43, 137, 139–40, 148, 150, 175, 97, 329–31, 337, 332, 334, 338, 340, 18, 22, 64–65, 118, 126, 324, 326–28, 341–43, 346–47, 349–50, 354–56, 359, 361, 364, 370, 367–68, 375, 378–79.

Zsámboky ezután 1567-ben kiadta Bécsben az *Eranemost*. (RMK III. 557.) Végül 1569-ben Bécsben ő adta ki elsőként Janus összes műveit. (RMK III. 585, faksimile kiadása: Bp. 1973.) Ez a kiadás két részből áll. Az első rész tartalma teljesen azonos az 1555. évi bázeli kiadásával, Zsámboky csupán a Janusról szóló idegen

írásokat toldotta meg néhányval (Istvánffy stb.). A második, római számú folio-számózással (míg az előzőben arab számok vannak) ellátott részben, mint Zsámboky a címlap versóján mondja, az eddig nyomtatásban meg nem jelent anyagot közli: a *Gonzagacarmen*t, az *Eranemos*t, a Fontiusnak szóló feleletet, amelyről már TELEKI megállapította (371–74), hogy nem lehet Janus műve; 15 elégiát, közel 300 epigrammát és három levelet. Meg kell azonban jegyezni, hogy sem az *Eranemos*, sem az epigrammák egy része nem volt kiadatlan, hiszen az *Eranemos*t 1567-ben, az epigrammák egyharmadát pedig az 1559-i padovai kiadásban ő maga adta már közre. Sőt, e saját közlésein kívül már az 1518. évi krakkói kiadás is közreadott több tucatot a második részben szereplő epigrammák közül. E krakkói kiadásról Zsámbokynak úgy látszik nem volt tudomása.

Az 1569-es kiadás második részének részletes tartalma a következő: *Gonzagacarmen*; *Eranemos*; Fontius-felelet; El. II. 4–13, 17, 14, 16, 15, a nem hiteles 18; Ep. I. 155, 217–18, 162, 172, 177, 171, 219, 94, 17, 19, 57, 100, 102, 106, 111–12 (egy epigrammaként), 130, 135–36, 63, 153, 21, 159, 158, 165, 182, 185, 187, 193, 198, 200–203, 206, 210–12, 215, 230, 233–36, 238, 242, 250, 258–60, 264, 273, 270–71, 275, 278–80, 286, 284, 287–88, 161, 167, 156, 292–94, 302, 295–301, 303, 305, 307, 311, 309, 324 (3–10. sor), 325, 128–29, 131, 133, 142–43, 137, 139–40, 148, 150, 175, 152, 337, 332, 334, 338–39 (egy versként), 340, 18, 64–65, 118, 126, 324 (1–2. sor), 326–28, 341–43, 346, 350, 356–57, 359, 361, 364–65 (egy versként), 367–68, 378–79, 1–6, 8, 20, 60, 95–96, 99, 109, 110–11 (egy versként), 112, 77 (3–4. sor), 116, 119, 121, 123–25, 127, 132, 145–47, 151, 154, 134, 157, 160, 164–66, 168, 176, 222, 216, 220, 223, 178–79 (egy versként), 183, 186, 188, 191, 194, 196, 204, 209, 232, 237, 240, 245–54, 77 (1–2. sor), 78, 261, 265, 282, 303, 310, 312, 318, 320, 351–52 (egy versként), 363, 374, 9–12, 16, 24–36, 38, 40, 42–49, 51–53, 55–56, 66–72, 74, 76, 79–84, 86–87, 89, 91–92; II. 22; három nem Janus-vers; I. 93; II. 23; I. 313, 197, 241, 181, 239, 281, 291, 304, 329, 331, 22, 347, 349, 354–55, 370, 375, 113, 115, 195, 244, 263, 321, 23, 37, 39, 41, 50, 54, 73, 75, 85, 90; II. 24 (nem Janusé); Epist. 20–22. (Zsámboky néha két epigrammát tévesen egynek vett, máskor meg egyből kettőt csinált. Ezek pontos megállapítását elvégezte Juhász László, l. JUHÁSZ-hagyaték.)

Nincsenek benne a Zsámboky-féle kiadásban a B-kódex következő epigrammái: 7, 13–15, 58, 59, 61–62, 97–98, 101, 103, 107–108, 114, 117, 120, 122, 138, 141, 144, 149, 169–170, 173–75, 179–80, 184, 189–90, 192, 199, 205, 207–208, 213–14, 221, 224–29, 231, 241, 243, 245, 254–55, 257, 262, 266–69, 272, 274, 276–77, 283, 285, 289–90, 304, 306, 308, 314–17, 319, 322–23, 330, 333, 335–36, 340, 344, 348, 352–53, 358, 360, 362, 365–66, 369, 371–73, 376–77, 380–86.

Magyarországon a XVI. században mindössze az Elégiák I. könyvének 8. elégiája jelent meg 1565-ben Kolozvárt, a Heltai-féle Bonfini-kiadásban (RMNy I. 209) és az *Eranemos* önállóan Debrecenben 1594-ben (a bécsi kiadáshoz képest javítottan; RMNy I. 743).

*

A következőkben a szöveghagyományt műfajonként, illetve művenként, nem pedig a fennmaradt kódexek és korai kiadások sorrendjében vizsgáljuk meg, mert csak így kaphatunk világos képet Janus műveinek fennmaradásáról, közvetítéséről, ismertetéséről, idejéről, körülményeiről, s csak ennek a vizsgálatnak a lefolytatásával kapunk majd képet a sevillai kódexek megtalálása előtt ismert kéziratok keletkezésének, egymáshoz való viszonyának problémáiról. Csak ezután térünk rá a sevillai kódexek ismertetésére, ezeknek az egyéb Janus-szöveghagyományhoz való viszonyára, mert amint kiderül, ezeknek a kódexeknek alapvetően fontos szerepük van a Janus-szöveghagyomány egészének megismerésében.

II. A SZÖVEGHAGYOMÁNY MŰFAJONKÉNT

1. HOSSZABB KÖLTEMÉNYEK

Janus legismertebb és legelismertebb hosszabb költeménye a mesterének, Guarino Veronesének dicsőítésére írt panegyricusa volt. Első változatát még fiatalon, Itáliában írta meg, azután ugyanott át is dolgozta. Végleges formába azután Magyarországon öntötte 1468–1469 táján és innen küldte meg jó barátjának, a mester fiának, Battista Guarinónak. A munkának, úgy látszik, ez az utolsó változata az, ami ránk maradt.³¹ A panegyricus megbecsült voltára mutat az, milyen sok kéziratban és korai kiadásban olvasható. Éppen úgy benne van a *B*-kódexben, mint a *Bp I.*-, az *St.*, a *Vat I.*- és a *Ven I.*-kódexben (Ábel föltételezése szerint Battista Guarino saját kezű másolata, az ő javításaival) és mint majd látni fogjuk, mind a két sevillai Janus-kódexben.

A nyomtatott kiadások közül mindjárt a két első Janus-kötetben ez van, az 1512-i bécsi és az 1513-i bolognai kiadásokban. De benne van a bázeli 1518-i, a velencei 1553-i, a bázeli 1555-i és a Zsámboky-féle 1569-i kiadásban. Bizonyos tehát, hogy Janusnak ez a munkája már életében ismeretes volt Magyarországon éppen úgy, mint Itáliában. Az utóbbi helyen bizonyára inkább Guarino, mint Janus személye miatt. (Az egyes szövegeknek egymáshoz való viszonyát természetesen majd a filológiai szövegkritika lesz hivatva megállapítani, valamint azt is, hogy csakugyan minden kézirat esetében a harmadik, végleges redakcióról van-e szó.)

Négy kéziratban maradt ránk a *Barbaro-epithalamium* is, Janusnak ez a fiatal korában, 1453-ban Francesco Barbaro lányának Jacopo Balbóval való esküvőjére írt költeménye: *Br II.*, *Mil III.*, *Pad.*, *Vat I/3.*, *Vat VIII.* Magyarországi kéziratoshagyományának nincs nyoma. A XVI. században nyomtatásban nem jelent meg (először kiadva: ÁBEL 108–109), ami annak a jele, hogy a felsorolt kéziratok egyike sem került a XVI. századi Janus-kiadók kezébe. Ez arra vall, hogy Janusnak ez az ifjúkori műve Itáliában maradt, Janus valószínűleg maga se hozott haza belőle másolatot.

Rosszabbul állunk a többi hosszabb költeménnyel. A Frigyes császárhoz Itália békéjéért intézett *Carmen pro pacanda Italia* című költeménynek csak két kéziratát ismertük az *SI*-kódex fölbukkanása előtt: *Mün III.*, *Mün IV.* De ez legalább benne van az 1518-i, 1533-i, 1555-i és 1569-i Janus-kiadásokban.

Ugyanígy két kéziratból (*Lp II.*, *B. III.*) ismeretes a Homéros-fordítás, amelyet – bár nem Janus eredeti műve – Teleki nem a fordítások, hanem a hosszabb költeményekkel együtt közölt, ezért mi is itt említjük meg.

Az Anjou René herceghez írt ifjúkori panegyricus csak egy kéziratban, a *Vat I/3.*-ban maradt fenn, ott is csonkán. Nyomtatásban először Ábel Jenő adta ki (ÁBEL 131–44), XVI. századi kiadása nem volt.

A ferrarai iskolában készült *Eranemosnak*, a *Szelek versenyének* a legutóbbi időig csak egy kézirata volt ismeretes (*B II.*), az, amelyből Zsámboky kétszer is

kiadta, előbb önállóan 1567-ben, utóbb nagy Janus-kötetében. A Sevillai I. kódexben került most elő egy másik kézírata.

A szintén még Itáliában, fiatalon írt *Gonzaga-carmennek* csak egy kéziratát ismerjük, a *Vat I/3*-ban. Zsámboky 1569-ben előttünk ismeretlen kéziratból adta ki.

Egyetlen kézírata sem ismeretes ma a *Marcello-panegyricusnak*, Janus leghosszabb költeményének. Szövegét csak Adrianus Volphardus 1522. évi bolognai kiadása tartotta fenn, innen vették át a többi kiadások (1553, 1555, 1569) is. Már maga Volphardus azt írta az elégiák 1523. évi kiadásának bevezetésében, hogy állítólag az egyetlen kézíratos példány az, amely nála volt az előző évben, s amelyből ő a szöveget kiadta.

Nemcsak a kézírata, hanem a szövege sem ismeretes Janus magyar történelmi eposzának (*Annales regni Hungariae*), amelyről Zsámboky még azt írta, hogy látta és olvasta Bécsben. (Samb. bevezetése és HUSZTI I. 255–56.)

Összegezve a dolgokat, azt mondhatjuk, hogy Janus hosszabb költeményei közül csak a *Guarino-panegyricus* és a *Barbaro-epithalamium* volt általánosabban ismeretes; az előbbi Itáliában és Magyarországon egyaránt, az utóbbi csak Itáliában. Ifjúkori alkalmi költeményeinek még Itáliában is alig maradt nyoma a *Barbaro-epithalamium* kivételével, de ennek a fennmaradása sem Janus, hanem Francesco Barbaro hírnevének volt köszönhető.

2. ELÉGIÁK

Janus Pannoniusnak összesen 35 elégiája ismeretes. Ezekből 29-et Teleki Sámuel közölt, 6-ot Ábel Jenő. A Teleki-féle közlésben mint Elégiák I. könyve szerepel az a 15 elégia, amelyet a *B*-kódexben talált. Közülük 12-t Janus Magyarországon írt. Csak a két első és a 15. olyan, ami még itáliai tartózkodása alatt készült. Az I. 1 és 2 a két utolsó Itáliában írt elégiája, az I. 15 datálatlan. Az Elégiák II. könyvében olyan elégiák vannak – összesen 18 –, amelyek nincsenek meg a bécsi kódexben, hanem Teleki különböző XVI. századi nyomtatott kiadásokból vette. A II. 18-at már Teleki sem tekintette hiteles Janus-elégiának, és ebben a kutatás mai álláspontja is megegyezik vele. (V. KOVÁCS, JPT 572–73.) Három vers pedig nem Janus műve, hanem Tito Vespasiano Strozzié, a Janusszal váltott költői levelezés ellendarabjai (II. 5, 7, 9), marad tehát 14. Ábel Jenő a 6 addig ismeretlen elégia közül 5-öt a *Vat I/3*-kódexből vett, egyet a *Mil III*-ból közöl. Az Ábel-féle elégiák közül 5 itáliai és egy magyarországi.

A kézíratos hagyomány túlnyomó része a magyarországi elégiákat tartotta fenn. Az egyetlen itáliai Janus-elégia, amely számos itáliai és máshol őrzött kódexben fölbukkan, az Elégiák I. könyvének 1. darabja, amely egyúttal az utolsó Itáliában írt elégiája Janusnak. Pontos dátuma is rajta van: 1458. június 5. Közvetlenül Magyarországra való hazautazása előtt írta a római útján meglátogatott narni forrásról. 16 kódexben találkozunk vele, ezek közül 10-ben magyarországi elégiák mellett (*B*, *Bp I*, *D*, *F I*, *F II*, *Mod I*, *Ol*, *Vat I/1*, és mint látni fogjuk, az *S I* és *S II*). 6 esetben

viszont az illető kódexek egyetlen Janus-elégiája (*Bp III., Mün I., Mün II., Per, Vat V., Vat VII.*). Megvan mind a hat a XVI. századi Janus-elégiakiadásban (valamennyiben a magyarországiak mellett). Egyszer egyedül is előfordul, az 1498-i ősnymtatványban.

Kizárólag magyarországi elégiák mellett találkozunk 9 kódexben (*B, Bp I., D, FI., F II., Mod I., Ol, Vat I/1., Vat I/3.*) az I. 2. elégiával. Ez az utolsó előtti Itáliában írt elégia. Egy kivételével megvan a XVI. századi kiadásokban is, mindig magyarországi elégiák mellett. Az El. I. 1 és 2 tehát, bár itáliaiak, úgy látszik, szerves részévé váltak az olyan gyűjteményeknek, amelyek Janus magyarországi elégiáit tartalmazták. Ugyancsak sehol máshol nem található az I. 15. számú, itáliai elégia, mint magyarországi sorozatokban, ha nem is mindegyikben, hanem csak három kódexben (*B, Bp I., Vat I/3.*) és a négy XVI. századi nyomtatott kiadásban.

Az itáliai elégiák közül még 2-2 Strozza (II. 7, 9)–Janus (II. 8, 10) elégiával találkozunk gyakran, az ő verses levélváltásukból. Janus II. 8. elégiája hét (*Br I, Br II., D, Mod II., Par, St, Vat I/3.*), a II. 10. hat kódexben (uo., kivéve *Br I.*) van meg. Nyomtatott kiadásuk Zsámboky 1569-i kiadásáig nem volt. Érdekes módon 4 olyan kódex is van (*Br II., Pad, Par, St*), ahol – egyéb anyagok közt – az említett 2-2 Strozza–Janus elégia együtt megvan, valószínű tehát, hogy a verses levélváltásból volt egy ilyen négyes önálló gyűjtemény. Viszont az első Strozza–Janus levélpárból (El. II. 5, 6) egyetlen kézirat sem maradt fenn. Ezeket csak Zsámboky 1569. évi kiadása őrizte meg.

Nagyobb számú, összesen 7 kézírata ismeretes a II. 2. számú – Andreolának, V. Miklós pápa anyjának halálára írt – elégiának (*Bp I., Bp III., Bp IV., Br I., D, Mil II., Vat I/3.*). A 7-ből 3 esetben magyarországi elégiákkal együtt találkozunk vele. A nyomtatott kiadásokban egy kivételével (1523) szintén megvan.

Három előfordulása van még az *Epithalamium ad Guilelmum Calefinum et Flordemiliam Guarinam*, Guarino leányának esküvőjére írt köszöntőversnek (El. II. 15), sohasem magyarországi elégiákkal együtt (*Br I., L, Ven IV.*). A másik Guarinolánynak, Liberának esküvőjére írt epithalamiumnak (El. II. 16) viszont csak egy kézírata bukkant föl eddig (*Mil I.*). Ugyancsak egyetlen kéziratból (*Vat I/3.*) volt ismeretes az *S II.*-kódex felfedezése előtt az ÁBEL 125–26., 127., 127–29., 129–30., 130–31. lapon közölt öt elégia, és két kéziratból (*Mil III., Ver*) az ÁBELnél 95–98. lapon szereplő, Bartholomeus Caevolához írt elégia.

Hat itáliai elégiának (El. II. 4, 5, 6, 12, 14, 17) ma egyetlen kézírata sem ismeretes, fennmaradásuk csak Zsámboky 1569-i kiadásának köszönhető.

A XVI. századi nyomtatott kiadások egyébként itáliai elégiát nagyon keveset közölnek. Az El. II. 4–17. számú tételeknek egyetlen kiadása Zsámboky imént említett kötete. A többi kiadás itáliai elégiát mindössze hatot hoz, s közülük öt olyan, ami csak magyarországiakkal együtt jelent meg. Az egyetlen kivétel az El. I. 1, amely külön jelent meg 1498-ban a Perottus-ősnymtatványban.

Világos mindebből, hogy *Janus elégiái nem sok emléket hagytak a kor itáliai irodalmi köztudatában*. Ami egyáltalán fennmaradt az Itáliában írt elégiái közül (az El. I. 1 kivételével), az mind vagy olyan, ami Magyarországon, az ott írt elégiákkal együtt

maradt fön, vagy pedig a vers címzettjének híre-neve tartotta fenn (V. Miklós pápa anyja, Guarino két lánya, Tito Vespasiano Strozza), nem pedig Janusé.

Egészen más a helyzet a magyarországi elégiák, illetve az elégiák magyarországi szövegahagyománya tekintetében. A magyarországi elégiák legteljesebb kéziratosa gyűjteménye a *B*-kódexben van. Mint már mondtuk, az itt található 15 elégia közül 12 magyarországi (El. I. 3–14), az 1. és 2. számú az időben legutolsó Itáliában készült elégia, az I. 15 pedig itáliai, de datálatlan. A szövegek a kódexben az évszámok feltüntetésével, pontos, kronologikus sorrendben követik egymást. Az egyetlen magyarországi elégia, amely nincs benne, az, amelyet Ábel a *Vat I/3*-kódexből közölt (ÁBEL 127–29).

A *B*-kódexben található végleges és pontos szerkesztést azonban megelőzték korábbi összeállítások. Elsősorban kivehető egy olyan magyarországi gyűjteménynek a létezése – talán még magától Janustól összeállítva –, amelyben benne volt a két utolsó itáliai és az első 10 magyarországi elégia, összesen 12 vers. Ez a 12 található meg két firenzei kódexben (*FI*, *F II*), méghozzá ugyanabban a sorrendben és ugyanazokkal a címekkel, mint a *B*-kódexben, csak az évszámok hiányzanak. Ugyanez van az olmtüzi kódexben, de itt az 1. és 3. elégia föl van cserélve. Ez a 12 van benne – egy kivétellel – a drezdai kéziratban is, de ilyen sorrendben: 8, 5, 6, 7, 1, 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, és ezekhez csatlakozik még négy itáliai elégia (II. 2, 8, 10, 11).

A 12-es gyűjtemény anyaga van benne a *Bp I*-kódexben is, megnövelve még két itáliai elégiával: I. 15; II. 2. A sorrend itt a következő: El. I. 10, 11, 12, 15, 5, 6, 7, 8, 1, 2, 3, 4, 9; II. 2. A címek jelentéktelen eltéréssel azonosak a *B*-kódex címeivel. Évszámok nincsenek, az első elégia kivételével.

A budapesti, drezdai és olmtüzi kódexekben a végleges 1–12 sorrendtől való eltérések okát talán abban kereshetjük, hogy mivel a 12-es összeállítás készítője a sorrendet helyesen állapította ugyan meg, de évszámokat nem tüntetett föl, a későbbi másolók a maguk tetszése szerint változtattak a másolás sorrendjén. Sokkal inkább erre következtethetünk, mint arra, hogy a 12-es gyűjteményt kisebb egységekbe foglalások előzték volna meg, mert a budapesti és a drezdai kódexekben fölismerhető, az 1–12-es végleges sorrendtől eltérő belső csoportosítások egymás közt nem egyeznek meg.

A *Vat I/1*. elégiái, bár csak 8 van még itt a 12-ből, érdekes módon mégis eléggé követik az 1–12-es összeállítás sorrendjét. Ebből arra következtethetünk, hogy a 12-es összeállításnak egy nem teljes példányáról készült a másolás. (Megjegyzendő, hogy az elégiák címei itt legnagyobbbrészt hiányzanak, az I. 3 címe pedig eléggé eltérő.)

Talán egy hiányos példányról másolták a *Mod I*-kódex elégiáit is, mert ebben az I. 6 kivételével van meg a 12 elégia, hozzáadva még két itáliai elégiát, a II. 1-t és 3-at. (Sajnos a kódexről részletes adataink nincsenek, nem tudjuk, van-e az elégiáknak címe, és ha van, hogy viszonylik az ismert címekhez.)

Utolsóként említjük meg a *Vat I/3*-kódexet, amelyben az El. I. 1 kivételével megvan ugyan a 12-es gyűjtés teljes anyaga – egészen összekevert sorrendben –, de mellette van 11 itáliai és egy máshonnan nem ismert magyarországi elégia (ÁBEL 127–29). Eredetileg nem volt címük az elégiáknak, később, de egykorú kéz följük írta a címeket a lapszélre. Sajnos ezek legnagyobb része teljesen elveszett vagy

olvashatatlaná vált a kötet bekötésekor. Ami megmaradt, az a *B*-kódex címeivel azonosnak tűnik. Így tehát valószínű, hogy a *Vat I/3.* magyarországi elégiái is a 12-es összeállításra vagy annak egy elődjére mennek vissza.

Végeredményben úgy tűnik, hogy Janus magyarországi elégiáinak (két szorosan idekapcsolódó, utoljára Olaszországban írt elégiával együtt) kb. 12 versből álló gyűjteménye nem is egy példányban forgott kézben Magyarországon, amikor egy ismeretlen összeállító — esetleg maga Janus Pannonius — pontos időrendbe állította a 12 tételben megszilárdult gyűjteményt, s legalábbis nagyobb részüket ő látta el címekkel.

A 12-es összeállítást három újabb vers hozzáadásával, az évszámok feltüntetésével végleges formába öntötte a *B*-kódex (vagy ha ez maga is csak másolat, a prototípus-kódex) összeállítója.

Az elégiáknak föltételezett 12-es magyarországi összeállítása éppen úgy, mint a *B*-kódexé még valószínűleg Mátyás király korára megy vissza, mert anyagát számos XV. századi kódex tartotta fenn. (Az eddig tárgyalattól teljesen független a két sevillai kódex anyaga. A velük való összevetést később végezzük el, ennek a két kódexnek tárgyalása során.)

A Janus-elégiagyűjtemény magyarországi eredetét bizonyítják a nyomtatott kiadások is. Az első, még csak 10 elégiát közlő 1514. évi bécsi kiadás előszavában Bekény Benedek Verbőczy Istvánnak mond köszönetet azért, hogy „nuperrime pauca ad me misisti”. (Az időközben már bekövetkezett szövegromlásokat a nyomtatás előtt Camers igyekezett kijavítani.) Bekény azt is írja, hogy várja Verbőczytől ígérete szerint, hogy még sok mást is küld: „Scripsisti quidem brevi in curriculo longe maiuscula ex operibus mittere.” Ez a 10 elégia pedig nem más, mint a *B*-kódex első 10 elégiája. Hat esetben szó szerint azonos címmel, három esetben jelentéktelen módosítással, egy esetben van csak két szó betoldása az elégia címében.

Nem vezethetők vissza azonban a *B*-kódexre az 1518. évi bázeli, Beatus Rhenanus-féle kiadás elégiái. Hat elégia hiányzik itt a *B*-kódexbeliek közül, viszont három olyan itáliai elégia is van benne, amely nem található meg a *B*-kódexben. A *B*-kódexet tehát a kiadó nem ismerhette. De nem ismerte az 1514. évi bécsi kiadást sem, mert az ott közölt 10 elégia közül négy hiányzik itt. Beatus Rhenanus egyébként meg is mondja a bevezetésben, hogy az egész kiadás anyagának egy részét Peter Schott kéziratából vette, a másik rész forrását azonban nem jelöli meg.

A következő elégiakiadást Adrianus Volphardus rendezte sajtó alá Bolognában, 1523-ban. Ő meg is mondja, hogy kezébe került egy nemrég megjelent kiadás, és annak anyagát egészíti ki más szövegekkel. A fölhasznált kiadás csak az 1514. évi lehet, mert a bázeli 1518-i kiadásban meglevő II. 1–3. elégia hiányzik nála. Viszont mivel Volphardus pontosan azt a 15 elégiát adja ki, ami a *B*-kódexben van, egy ahhoz hasonló összeállítást is kellett használnia. Erre vall az is, hogy az I. 10. elégia címében benne van az „in mense Martio”, ami az ismert kéziratok közül csak a *B*-kódexben található meg. Viszont, hogy nem magát a *B*-kódexet vagy annak pontos másolatát használta, azt az bizonyítja, hogy a *B*-kódexben az elégiák mellett meglevő évszámokat Volphardusnál nem találjuk meg. A közlés sorrendjét azonban Volphardus teljesen megváltoztatta: El. I. 1, 11, 12, 13, 15, 6–10, 2–5, 14.

Az 1518-i és az 1523-i kiadás anyagát egyesíti Hilarius Cantiuncula velencei 1553-i és bázeli 1555-i kiadása, tehát az El. I. 1–15, II. 1–3 van benne, de a sorrendet teljesen összekeverte: El. I. 1, 14, 6, 7; II. 2; I. 8, 13, 15, 3, 9; II. 1; I. 11, 10, 12; II. 3.

Pontosan ugyanezt az elégiaanyagot, ugyanebben a sorrendben vette át Zsámboky 1569. évi bécsi kiadásának első része. De ő kiadványának második részében még 15 olyan elégiát is közöl, amely addig sohasem jelent meg nyomtatásban. (Köztük van a három Strozza-féle válaszvers és a Telekinél II. 18. szám alatt közölt nem hiteles elégia.) Hogy Zsámboky ezt a többletet – mint itáliai elégiákat – honnan vette, sajnos nem mondja meg. Nyilvánvalóan Itáliában gyűjtötte. Mint már említettük, vannak közöttük olyanok is, amelyeknek ma semmiféle kéziratát nem ismerjük. Ezeket egyedül a Zsámboky-féle kiadás tartotta fenn számunkra.

Végeredményben tehát megállapíthatjuk, hogy *Janus elégiáinak komoly hagyománya a XV. században csak Magyarországon élt, magyarországi humanisták tudatos tevékenysége tartotta fenn és terjesztette el ismeretüket külföldön a XVI. században.* A magyarországi 15-ös összeállítást a Peter Schott kéziratából átvett három itáliai elégiával gyarapította 1518-i kiadásában Beatus Rhenanus, és végül ismeretlen források fölkutatásával adta a teljes elégia-corpust Zsámboky 1569-ben. Ez a kettő, a B-kódex és Zsámboky vált forrásává Telekiné és minden későbbi kutatásnak azzal a hat elégiával együtt, amelyet Ábel Jenőnek sikerült fölfedeznie a XIX. század végén.

A Janus-elégiáknak a sevillai kódexekben játszott szerepét majd csak ezeknek a kódexeknek a részletes tárgyalása során tisztázzuk.

3. EPIGRAMMÁK

Janus epigrammáinak leggazdagabb kézirata a B-kódex, 388 epigrammával. (Mint már mondtunk, ezeket adta ki Teleki Sámuel – ugyanúgy, mint az elégiák esetében – Epigrammák I. könyveként. (A végén hozzátartozt még kettőt a *Mil II.*-kódexből.) Az Epigrammák II. könyveként csatolta azt a 24 verset, amelynek kéziratát nem ismerte, hanem csak XVI. századi nyomtatott kiadását. Ebből az utóbbi 24 darabból azonban az utolsót már Teleki se tartotta hitelesnek, sőt ő még a 22. és 23. epigramma hitelességét is kétségbe vonta. A 13.-at és a 17.-et pedig nem Janus írta, hanem Aeneas Sylvius, illetve Porcelius.

Második legnagyobb gyűjteménye az epigrammáknak a *Vat I/2.*-kódex, amelyről már láttuk, hogy eredetileg különálló kódex volt. Pontosan 300 tétel van benne, de közülük csak 18 olyan, ami nincs benne a B-kódexben. Ezek viszont a XVI. századi nyomtatott kiadásokban se találhatók meg, s így kimaradtak a Teleki-kiadásból. Csak Ábel Jenő közölte az *Analectáiban*. (Már itt jelezzük, hogy ezekből az utóbbiakból 6 megvan az *S II.*-kódexben is.)

Ha a *Vat I/2.*- és a B-kódex epigrammaanyagát összevetjük egymással, az derül ki, hogy a legszorosabb összefüggés van köztük. Nemcsak az epigrammák címei egyeznek meg, hanem legnagyobbbrészt sorrendjük is. Mégsem másolhatták egyik kódexet a másíkról közvetlenül. A B-kódexet azért nem írhatták le a *Vat I/2.*-ből, mert egyrészt

sokkal több van benne, mint a *Vat I/2*-ben (mások ellenben hiányzanak), másrészt mert a *Vat I/2*. másolója több helyen nem tudta elolvasni az előtte fekvő szöveget, s ilyenkor a szavak helyét üresen hagyta. Ezek a szavak viszont megvannak a *B*-kódex szövegében. De a *Vat I/2*-kódexet sem másolhatták, még válogatás esetén sem a *B*-kódexből, mert az epigrammák első szakaszában, pontosabban abban a részében, amely a *B*-kódexben az első 62 tétel, olyan sorrendcserék vannak, amelyek valószínűvé teszik, hogy annak a kódexnek az eleje, amelyből a másolás történt, szétesett, és a sorrend összezavarodott.

A többi rész alapján azonban kétségtelen, hogy a két kódex egy közös alapszövegre megy vissza (P = prototípus). Ezt az alapszöveget tartotta fenn vagy esetleg gyarapította is a *B*-kódex összeállítója. A *P*-kódex nyilvánvalóan Magyarországon készült, mert a magyarországi epigrammák már benne vannak. A *P*-kódexből készített erősen válogatott másolatot a *Vat I/2*. írója. Hogy mi lehetett a válogatás szempontja, nehéz megmondani. Mindenesetre ilyen szempontnak látszik, hogy az erotikus, obszcén és trágár epigrammák jó része (főleg a pápát sértők) hiányzik; de nem mind. Ugyancsak hiányzik a legtöbb görögből fordított epigramma, ami érthető is, ha az összeállító csak Janus verseit akarta másolni. De a hiányok igen nagy része semmiféle más, esetleg politikai szemponttal sem látszik indokolhatónak.

A *Vat I/2*-kódex másolója nemcsak válogatta a *P*-kódex szövegét, hanem a végén még hozzá is adott olyanokat, amelyek abban nem voltak meg. Mivel pedig ezek az utóbbi epigrammák itáliaiak, föltehető, hogy a *Vat I/2*. másolása is Itáliában történt egy Magyarországról még a XV. században odakerült példányról. Az is lehetséges, hogy arról a példányról, amely Brassicanus tulajdonában volt, mert arról is azt olvassuk, hogy 300 epigramma volt benne. Persze ebben az esetben a *B*-kódexszel szemben többletet kitevő 18 epigramma is abból került bele, s nem valamilyen itáliai kéziratból.

Mindenesetre a 18, pótlásként bekerült epigramma kivételével a *Vat I/2*-kódexnek a Janus-epigrammahagyomány szempontjából nincs jelentősége. Sőt éppen az, hogy Colocci egy magyarországi kódexből szerezte meg Janus epigrammáit, arra vall, hogy Janus epigrammáinak semmiféle komoly gyűjteménye nem volt ismeretes az ő korában Itáliában.

Tehát itt is ugyanaz a helyzet, mint az elégiák esetében: a magyarországi Janus-szövegahagyomány jut el és válik ismeretessé Itáliában. Ezt az első, Magyarországról származó epigrammagyűjteményt másoltatta tovább Colocci, most már a saját maga által megadott tárgyi csoportosításban: *Vat II*. és *Vat III*. Ezeknek az anyaga megy tovább, egyre több hibával a *Vat IV*.-be.

A *B*-kódex (vagy talán helyesebben a *P*-kódex, ezt majd a filológiai szövegvizsgálat döntheti el) epigrammáit másolják le elenyésző csekély számú sorrendkülönbséggel a *Bp II*.-kódexben 1522-ben és egy részét Szamosközy kéziratában.

Több epigrammakódex nem volt ismeretes az *S I*. és *S II*. előkerüléséig. Ezeknek az epigrammaanyaga viszont – mint majd látni fogjuk – semmiféle kapcsolatba nem hozható a most ismertetett kódexekével.

Ami szórványemlék van, az viszonylag még az elégiák itáliai hagyományánál is kevesebb. A mintegy 300 Itáliában írt epigramma közül csak itt-ott bukkan föl

egy-kettő azok közül, amelyek híres itáliai személyek nevéhez kapcsolódnak. Így a Leonello Őrgróf halálára írt gyászvers és epitáfium, a Borsóhoz írt tetrastichon és a Lazarus de Malaspinis-epitáfium együtt, három különböző gyűjteményes kódexben (*Br I., L., Ven IV.*), az Aeneas Sylviushoz írt költői levelek három Aeneas Sylvius leveleit tartalmazó kódexben (*F III., Vat IX., Vat X.* és az 1480 táján megjelent ösnyomtatványban) stb. Részben olyanok ezek, amelyek éppen a magyarországi anyagból hiányzanak.

Janus Pannoniusnak tehát Itáliában csak azok az epigrammái váltak ismeretessé, amelyeket neves személyekhez, humanistákhoz intézett. Nyilvánvalóan a címzett személyek fontossága tartotta fenn ezeket, nem pedig Janus költői hírneve. Ami az itáliai epigrammák nagy tömegét illeti, azokat aligha tartották többnek diákkori bohóságoknál, mint ahogyan Janus maga írja:

Ludimus ecce iocos, ades huc non tetrice, lector,
Tu procul hinc contra, tetrice lector, abi,
Triste supercilium cum sit tibi, ne lege nugas,
Aut, si forte legis, pone supercilium.

(Ep. I. 240.)

Relatív sokkal több a komoly célúnak szánt epigramma a Magyarországon írottak közt, ami természetes is, most már Johannes episcopus Quinqueecclesiarum működése során. Ezek bizonyosan nem voltak ismeretlenek a királyi udvarban már Janus életében, hiszen mintegy negyedrészüik *Mátyás királyt dicsőítő epigramma*. Sőt valószínű, hogy egy részük mint *kisebb önálló gyűjtemény* is kézben lehetett. Erre mutat az, hogy a *B-kódex* első szakaszának – amely szemmel láthatólag főleg a Mátyást dicsőítő epigrammákat, meg azokat az epigrammákat egyesíti, amelyek Janus vele való kapcsolatáról szólnak – egy része, pontosabban a 8–21. tétel – három kivétellel – ugyanebben a sorrendben található meg a később ismertetendő *S II.-kódexben*, amely pedig semmiféle más megegyezést nem mutat összeállításának módjában a *B-kódexszel*.

A Janus-epigrammák fennmaradása tehát néhány szórványos darabtól eltekintve egy tudatos magyarországi gyűjtés, szerkesztés eredménye. Adatszerűen is tudjuk, hogy a gyűjteményt Mátyás király parancsára Váradi Péter állította össze (*ÁBEL* 29–30). Ennek a Váradi-féle szerkesztésnek anyagát, tehát az elveszett *P-kódexet* tartotta fenn a *B-kódex*, amelynek összeállítója most már Janus összes műveit akarván egybeszedni, az elégiákat és epigrammákat, valamint a *Guarino-paneegyricust* egy kötetbe másolta.

Ha a kéziratok után megint sorra vesszük a XVI. századi nyomtatott Janus-kiadásokat, a következőket találjuk. A legkorábbi epigrammakiadás a krakkói, 1518-ban jelent meg. Mindössze 42 epigramma van benne. Mind olyanok, amelyek megvannak a *B-kódexben*. A címek is kevés kivétellel szó szerint egyeznek az ottaniakkal. Néhány esetben annyiban különböznek, hogy kissé le vannak rövidítve. A 42-ből a 19–32. helyen állók – kihagyásokkal – a *B-kódex* sorrendjében követik egymást. A kiadó tehát a *B-kódexet* vagy egy annak megfelelő szöveget vett alapul, onnan másolt.

Egészen más azonban az ugyanebben az évben megjelent másik Janus-kötet, a Beatus Rhenanus-féle bázeli kiadás epigrammaanyaga. Az egyéb Janus-művek közt itt található 25 epigramma közül összesen négy van olyan, ami megvan a *B-kódex*-ben (Ep. I. 14, 62, 88, 372), 21 nincs. Ez a 21 epigramma az, amelyet még hárommal megtoldva Teleki Epigrammák II. könyveként közölt, nyomtatott kiadásokra hivatkozva. Itt tehát egy számban nem nagy, de teljesen önálló szöveg hagyományról van szó. Hogy ez honnan származik, s hogy ez is magyarországi eredetű, azt később fogjuk bizonyítani. Itt most elég annyi, hogy a Váradi-féle hatalmas epigrammagyűjteménynek van egy szerény méretű, önálló kiegészítése a Janus-hagyományban.

Az 1518-i kiadás anyaga teljes egészében bekerült az 1553-i velencei kiadásba és az ezzel azonos 1555-i bázeli kötetbe.

Megint a *B-kódex*-nek megfelelő anyagra megy vissza a következő, most már jelentős méretű Janus-epigrammakiadás, Zsámboky János első Janus-kötete. Ez a kötet 1559-ben jelent meg Padovában. Zsámboky egy fiatal krakkói kanonoknak, Marianus Lezentius Polonusnak ajánlotta a kiadványt, 141 epigrammát. Valamennyi megvan a *B-kódex*-ben, a címek is azonosak, sőt többségüknek a sorrendje is megfelel annak. Magát a *B-kódex*-et Zsámboky már nem használhatta föl, mert az akkor már a török megszállás alá került Budán volt, s onnan csak 1666-ban került Bécsbe. De a *B-kódex* elődjét (*P-kódex*) vagy egy másolatát vette alapul. A bázeli 1518-i kiadásnak az Epigrammák II. könyvébe tartozó epigrammaiból ekkor még nem vett át egyet sem.

Viszont második Janus-kötetében, az 1569. évi kettős kiadványban, amely Teleki publikációjáig a legnagyobb Janus-epigrammakiadás volt, már a bázeliak is benne vannak a közölt 300 epigramma között, s benne van az a 141 epigramma is, amelyet ő adott ki padovai kötetében. A Janus-epigrammák sorrendje itt egészen zűrzavaros. Mégis megállapítható, hogy az 1559-i kiadásban közöltek sorrendjét megtartotta, csak valamilyen sajátos elgondolás szerint közbesorolta most a *B-kódex* anyagának megfelelő többi darabot, de most is elég erős válogatással. Hogy a válogatásban milyen szempont vezette, nem világos. Egy részüket mindenesetre azért hagyta el, mert úgy gondolta, nem bírják el a nyomdafestéket. De ez még nem magyaráz meg minden kihagyást.

A lényeges mindenesetre az, hogy akár a kézirat, akár a korai nyomtatott Janus-szöveg hagyományt nézzük, bizonyos, hogy Janus epigrammáit a magyarországi tudatos gyűjtésre és összeállításra alapított humanista irodalmi tevékenység, a tudatos Janus-kultusz tartotta fenn. Ennek hiányában Janus epigrammáinak csak elenyészően kis töredéke maradt volna fenn és vált volna ismeretessé.

4. PRÓZAFORDÍTÁSOK

Janus prózai szövegei levelek, beszédek és görög nyelvből készült fordítások. A levelekről külön fejezetben szólunk majd, mert ezeknek egészen más a kézirat forrásanyaguk, mint Janus egyéb műveinek. (Majdnem kivétel nélkül Mátyás király leveleskönyveiként összeállított kéziratokban maradtak fenn.)

A beszédek is a levelekről szóló részben vizsgáljuk, mert Janus beszédeit a leveleskönyvek a levelek közt tartották fenn. Így tehát itt a görög prózafordításokról lesz szó. (A görögből fordított epigrammákat³² nem választottuk külön a többi epigrammától, mert a kéziratok és a XVI. századi kiadások se tesznek különbséget eredeti epigrammák és görögből fordítottak közt.)

Hogy Janus maga milyen fontosnak tartotta saját görög fordítótevékenységét, arra a fordítások ajánlólevelein kívül is van két forrásadatunk. Az egyik a Galeottónak 1465-ben írt tréfás-keserű levele Budán marasztott könyveiről. Itt azt írja, hogy ilyen körülmények közt senki se várjon tőle görög fordításokat, amelyeket tervbe vett, sőt már dolgozott is rajtuk („*quas institueram et jam habebam in manibus*”; Epist. 19). A másik Vespasiano da Bisticci elbeszélése Janus 1465-i firenzei látogatásáról, amikor Janus azt mondta neki, hogy teljes erejét Plótinus fordításának szenteli: „*se voi volete sapere quello che fa il vescovo di Cinque Chiese in Ungaria, sappiate ch'egli traduce Plotino platonico ed atteso alle cure del vescovado non attendo ad altro*”.³³

Olyan kódexet, amely Janus Pannonius prózafordításait tartalmazza, az *SI*-kódex előkerülése előtt összesen ötöt ismertünk. Ezek közül a fordítások közül a Magyarországon készült, Mátyás királynak ajánlott Plutarchos-mű, a *De dictis regum et imperatorum* csak egyetlen kéziratban található meg, az *Lp I*-kódexben, amely Janus saját tulajdona volt. A másik két Plutarchos-mű, a *De utilitate inimicitiarum* és a *De negotiositate*, s mellettük egy Démostenés-beszéd, meg a Homéros *Ilias*-részlet (*Fabula Bellerophontis* vagy *Diomedis et Glauci congressus*) együtt a másik lipcsei, Janus tulajdonából származó kódexben (*Lp II*.) maradt ránk. Ugyanezt az együtttest, a Démostenés kivételével, megtaláljuk a vegyes tartalmú *B III*-kódexben.

Janus fordításai közül csak Plutarchos *De utilitate inimicitiarum*a van meg a görögltzi kódexben, és ezt találta meg Kristeller a Vatikáni Könyvtár Reg. Lat. 1931. jelzetű kódexében. Ezt az utóbbit Boronkai Iván ismertette részletesen.³⁴ A bécsi és görögltzi kéziratokat viszont még senki sem vizsgálta meg kritikailag. Így a Plutarchos- és Démostenés-fordítások kéziratai egymáshoz való viszonyának vizsgálata még a jövő feladatai közé tartozik. Alapszövegnek természetesen a lipcsei kódexet kell tekinteni mint Janus saját tulajdonából származót.

Az *SI*-kódexben előkerült fordításokról majd az *SI*-kódex ismertetésénél szólnunk.

A XVI. században egyedül az *Lp II*-kódex anyaga jelent meg nyomtatásban, Adrianus Volphardus 1522. évi kiadása. Hogy a szöveget valóban a lipcsei kódexből vette-e közvetlenül vagy valamilyen egyéb másolatból, annak eldöntése még a filológiai szövegvizsgálat eddig el nem végzett feladata. A valószínűség mindenesetre amellett szól, hogy Volphardus kiadása közvetve vagy közvetlenül a lipcsei kódexre megy vissza, mert a többi olyan kódex, amelyben Janus-fordításokkal találkozunk, nem tartalmazza teljesen ezt az anyagot, egyedül a lipcsei.³⁵

Meg kell még említenünk egy állítólagos Janus-fordítást is. A bécsi ÖNB Cod. Lat. 3186. jelzetű, XV. századi, 76 levél terjedelmű kódex ez, amelynek tartalma Démostenés: *Oratio pro Ctesiphonte*, latin fordításban. A kézirat végén ez az olasz nyelvű bejegyzés olvasható: „Della translación (!) di Jano Vescopo nostro pannonio

MCDLXI". Juhász László és őt követően Huszti József (HUSZTI I. 254, 390) stiláris okokból határozottan elvetik a fordítás janusi szerzőségét. Mégis érdemes lenne a kérdést újra megvizsgálni. Ha nem Janus a fordító, miért mondja annak egy – bár olaszul író, de magyarországi („nostro”) bejegyző?

Még egy bizonytalan adatról kell szólnunk. Zsámboky az 1569-i Janus-kiadás előszavában azt állítja, hogy ő maga olvasott Veronában egy részt Plutarchos *Vitae Latinae*-ből, amelyet Janus fordított. („Quod ipsum de libro Veronae a me viso et a Guarino emendato testis oculatus confirmo.”) Eddig Veronában ilyen kódex nem került elő.

A fordítások szöveghagyománya tehát nem egy ponton még tisztázatlan. Annyit azonban máris lezögezhetünk, hogy a Plutarchos *De dictis*-fordítás egyedül egy magyarországi eredetű kódexben maradt fenn, de a kortársak és az utókor előtt ismeretlen maradt (ÁBEL 31–84), a többi fordítás pedig – bár Janus, az előbb említett kétes Démosthenés-fordítás kivételével, Itáliában készítette ezeket – valószínűleg magyarországi kéziratra megy vissza; de mindenképpen magyarországi humanisták közléséből vált ismeretessé.

*

A Janus-szöveghagyományról eddig elmondottak a sevillai kódexek előkerülése előtti állapotot tükrözik. Ezzel adva van az alap, amelyre a sevillai kódexek jelentőségének értékelését építhetjük. A sevillai kódexek ismertetése után, ezeknek a többi szöveghagyománnyal való összevetésével igyekszünk azután megállapítani a teljes kézirati és XVI. századi nyomtatott szöveghagyomány eredetét, egymás közti összefüggéseit, fölmérni jelentőségét a magyarországi humanizmus történetében.

III. A SEVILLAI I-KÓDEX

Az *S.I.*-kódex a sevillai könyvtárnak abban a részében van, amelyet Kolumbusz Kristóf természetes fia, Fernando Colon hagyott végrendeletileg a sevillai káptalanra. (Jelzete 7-1-15.)

Fernando Colon tudatos könyvgyűjtő és képzett humanista volt, aki könyveit nemcsak hogy elolvasta, hanem még a nyomtatott könyveket is emendálta. Ránk maradt 4231 tételt tartalmazó, saját kezű könyvtárjegyzéke,³⁶ amely egyúttal pontosan megadja a beszerzési adatokat is. Ezek a beszerzések főleg 1510–1522 közt folytak nagy mértékben. Kéziratokat és nyomtatott könyveket egyaránt gyűjtött, ezek vegyesen vannak a jegyzékben; a többség nyomtatvány, leginkább a XVI. század elejéről. A beszerzési helyek: Nürnberg, Frankfurt, Velence, Firenze, Róma, „In Almania”. Az 1522–1530 közti időből is vannak pótlólagos bejegyzések, de ezeknek kicsi a számuk. Ekkor már a beszerzőhelyek Sevilla, Medina, Valladolid.

Az *S.I.*-kódex nincs benne ebben a könyvjegyzékben, mégis pontosan ismerjük a beszerzés idejét és helyét az első előzéken olvasható bejegyzésből: Bázelen vásárolta, 1531-ben. („Esto libro asi enquadernado costo 20 fenin en basilea a 20 de Junio de 1531 y el Ducado de oro vale 450 Fenin.”) Az adományozást rögzítő ex libris is benne van a kötetben.

Janus Pannonius költői művei különösen érdekelhették Fernando Colont,³⁷ mert a fenti könyvjegyzékből kiderül, hogy két nyomtatott Janus-kiadást is megszerzett. Az egyik a bécsi 1514. évi (1288. sz.), ezt Kölnben vette meg 1522-ben. Sajnos a példány ma már nincs meg. Megvan azonban a másik Janus-nyomtatvány, a Beatus Rhenanus-féle 1518. évi bázeli kiadás (1572. sz.). Ezt 1520 augusztusában vásárolta. A vásárlás helyét nem mondja meg, föltehető tehát, hogy a megjelenés helyén, Bázelen vette meg. (Jelzete 2-3-24.)

Az *S.I.*-kódex elég kis méretű (215 × 147 mm) papírkódex, nedvességtől rendkívül rongált, sőt foszlott állapotban. Terjedelme a két első előzéklevéllel együtt 118 folio. Az előzések nem tartoztak a kódex eredeti állagához, hanem a bekötés alkalmával kerültek hozzá. A rongálódások még a bekötés előtt érték a kódexet, mert a kötés hibátlan. A sima pergamen kötés valószínűleg még Bázelen és nem Spanyolországban készült, mert az előzék vízjegyében a „BERN” szó olvasható.

A kódex papírján 7-féle vízjegy található, ezek egyetlen, kétlevélnyi rész kivételével mind a mérleges vízjegy különböző változatai közé tartoznak. Hasonlók ahhoz, amilyenek Hess András *Budai Krónikájában* és az úgynevezett „második magyarországi nyomda” ősnomtatványainak lapjain (Laudivius, *Confessionale*) láthatók.³⁸ Pontos vizsgálatukat a helyszínen sem tudtuk elvégezni, mert egyrészt semmiféle segédeszköz nem állt ott rendelkezésre (átvilágítókészülék, segédkönyvek), más-

részt mert a kódex papírja olyan foszlott, széthulló állapotban van, hogy alaposabb vízjegyzővizsgálat komolyan veszélyeztette volna a kódex állagát, a szövegek épségét. Mindenesetre a vízjegyek nagyon valószínűsítik a kódex magyarországi eredetét és 1470 körüli datálását.

A kötet eredetileg két különböző részből állhatott. Az első rész a fol. 70-ig terjed. Írása humanista rotunda, de többször változó kezektől. Ez a rész kezdődik a Frigyes császárhoz írt *Carmennel*, folytatódik vegyes összevisszaságban epigrammákkal és elégiákkal: Ep. II. 8, 2, 16; El. I. 6, 7, 5; Ep. II. 17, 18, 1. Ezután következik a *Guarino-panegyricus* és a *Gonzaga-carmen*. Ezek után megint epigrammák és elégiák: Ep. II. 9; El. I. 9; Ep. II. 3; két eddig ismeretlen epigramma (HORVÁTH I. 1., 2. sz.); El. I. 13, 14; ismét két ismeretlen epigramma (HORVÁTH I. 3., 4. sz.); El. I. 15; az *Eranemos* első része; Ep. II. 10, 11, 15; az *Eranemos* második része; egy vers Tito Strozziától; végül az Ep. II. 4.

Tehát *nem valamilyen tudatosan megszerkesztett gyűjtemény*, és nem is valamilyen más, kész kódex másolata, hanem eredeti, rendezetlen verskéziratokból, tehát első kézből való *nyers gyűjtés, munkapéldány*.

Véleményünk több tekintetben eltér Horváth János véleményétől, aki a kódexnek tudatos megszerkesztettséget tulajdonított. Nézetünk szerint már maga a tartalom teljesen vegyes sorrendje is ellentmond ennek. Ami pedig a Mátyás-ellenes szerkesztői tendenciát illeti, mi a magunk részéről ilyen nem tudunk megállapítani. Hogy az *SI*-kódexben aránylag kevés a Mátyást dicsőítő vers, annak egyszerűen az az oka, hogy Janus főleg epigrammákban dicsőítette a királyt, s mivel az *SI*-ben nagyon kevés az epigramma, érthető a nagyobb számú Mátyás-vers hiánya. Sőt, az *SI*-ben közölt összes epigrammákhoz viszonyítva a három Mátyással kapcsolatos vers nagyobb százalékot tesz ki, mint az összes epigrammák közt az összes Mátyás-vonatkozású versek aránya.

A kódexnek eddig tárgyalt része teljesen díszítetlen. Rubrikálás sincsen. A szövegek írása elég hibás, de egy kéz végig emendálta. A javító kéz talán magáé Janus Pannoniusé. Sajnos az egész papíryanag átázása a javító széljegyzeteket is kissé bizonytalanná tette. Néhány helyen két másik írás is előfordul a javítások, illetve megjegyzések közt.

A fol. 71-től teljesen megváltozik a kézirat. Innen kezdve a fol. 95-ig, azután néhány levélnyi megszakítás után a fol. 105–106-on egy kéztől származó humanista kurzív könyvírás van. A versek fölött vörös betűkkel írt címek. A szöveg rubrikálva van, sőt elkezdett illuminálás is van: iniciálék, indafonatoknak még kiszínezetlen körvonalai. Ugyanilyen rajz veszi körül a fol. 106^v-n Thuz Osvát zágrábi püspök ugyancsak kiszínezetlen címerét.³⁹

Ebben a részben vannak Janusnak az *Lp II*-kódexből ismeretes fordításai Plutarchosból, Démosthenésből, Homéros *Ilias*ából.

A fol. 96–104 szövege eredetileg szemmel láthatóan nem oda tartozott, ahol ma van: megváltozik a kéz, nincsenek vörösbetűs címek, sem rubrikálás, iniciálék. A szövegek sem Janus Pannonius művei. Arra lehetne gondolni, hogy ezek a levelek valahonnan egészen máshonnan kerültek a kötetbe, a bekötés alkalmával. Csakhogy a

papír vízjegye a fol. 79-től egészen a kötet végéig változatlanul ugyanaz. Sokkal valószínűbb tehát, hogy ezek a levelek is hozzátartoztak eredetileg a kéziratához, csak a sorrend változott meg tévesen a bekötés alkalmával. Eredetileg mintegy függelékként írhatták ezeket a szövegeket a kötet utolsó lapjaira.

Ez után a közbeékelés után a fol. 105-ön ugyanolyan iniciáléval kezdődik ismét a szöveg, mint amilyeneket a fol. 71–95. részben láttunk. Ez a folytatás pedig, amint Horváth Jánosnak sikerült megállapítania, egy eddig ismeretlen Homéros-fordítása Janusnak, az *Ilias* II. 299–330. sorai. Janus két Homéros-fordítása tehát eredetileg egymás után állhatott a kódexben, mert a fol. 95^v a *Diomedis et Glauci congressus*-fordítással végződik.

A Homéros-fordítás után megint néhány epigramma következik: egy korábban ismeretlen vers (HORVÁTH I. 7. sz.); Ep. I. 380; ismét egy ismeretlen (HORVÁTH I. 8. sz.); Ep. I. 297. 298, 295, 296. (Az utóbbi négy azok az epigrammák, amelyek a Mátyás királynak 1470-ben küldött firenzei oroszlánokkal kapcsolatosak.)

A fol. 106^v-n a címer után megint változik az írás, hanyagabb lesz. A tartalom vegyes volta azonban itt sem szűnik meg. Először Janus I. 3. elégiája van itt, azután egy másik addig ismeretlen Janus-fordítás. Ezt is Horváth János azonosította: Pseudo-Démostenés *Epitaphiosa*. (Ennek azóta megtalált variánsa a *Bp V.*) Utána főleg Janus-epigrammák találhatók: Ep. II. 6, 7; egy ismeretlen (HORVÁTH I. 9. sz.); Ep. II. 12–14; megint egy ismeretlen verse Janusnak (HORVÁTH I. 10. sz.); Ep. II. 20; egy Strozza-vers; Garázda Péter egy verse; Ep. I. 372; végül ismét egy ismeretlen vers (HORVÁTH I. 11. sz.) következik.

Ami a kódex datálását illeti, van ugyan benne három évszám is, de ezek mindig csak a szövegek keletkezésének, nem pedig a leírásnak az idejét adják meg. Az egyik évszám az I. 3. elégia mellett álló 1458,⁴⁰ a másik a korábban nem ismert Homéros-fordítás után álló „1460 Idus Junias”, végül az *Ad Henricum poetam Germanum* verscím után írt évszám: 1470. Hogy a kódex nem készülhetett 1470 előtt, ezen az alapon kétségtelen. Ugyanezt bizonyítják az említett 1470-ben keletkezett epigrammák. Ha viszont az emendálások csakugyan Janus kezétől származnak, akkor a keletkezés ideje 1470 és 1472 közt van. Mindenesetre ennek az időpontnak nagyjából megfelel a mérleg-vízjegyes papírok magyarországi használatának ideje, és nem mond ellen a scriptorok kézírásának a jellege.

Az *SI*-kódexnek a Janus-szöveghagyomány szempontjából nagy értéke mindenekelőtt az, hogy számos ismeretlen Janus-szöveget tartott fenn: az *Ilias*-részlet, a Pseudo-Démostenés és 10 epigramma, illetve egyéb vers. De fontos a szöveghagyomány szempontjából az *Eranemos* és a *Carmen pro pacanda Italia* szövege is, mert ezeket eddig csak egy, illetve két kéziratból ismertük (*B II.*, *Mün III.*). Minthogy pedig a *B*-kódexben nincsenek benne, a két költemény magyarországi ismeretéről eddig nem volt adatunk.

Mégis talán mindezeknél nagyobb jelentőséget adnak az *SI*-kódexnek a bennük található ismert epigrammák. Ezek közül tudniillik mindössze hat van olyan, amely az Epigrammák I. könyvének anyagához tartozik, 18 a II. könyvből való, majdnem teljes sorozata azoknak: Ep. II. 1–4, 6–18, 20. De nemcsak Teleki nem ismerte ezeknek

kéziratát, hanem azóta is csak a II. 2, 8, 10–13, 18 szövege került elő kódexekből. (II. 2: *Br I., Bp III., Mod I.*; II. 8: *K*; II. 10: *Mod I.*; II. 11: *K, Mod I.*; II. 12, 13: *Ven III.*; II. 18: *Vat VI.*) Ha pedig összevetjük az *S I.* anyagát a bázeli 1518. évi kiadásával, azzal a kiadással, amely egyedül tartalmaz olyan anyagot, amely nem fordul elő a *B*-kódexben, tehát az eddig ismert magyarországi és az onnan elterjedt szöveghagyományban, arra az eredményre jutunk, hogy ez a kisszámú, de önálló szöveghagyomány az *S I.*-kódexből származik, s így ez is magyarországi eredetű hagyomány.

Láttuk, hogy Beatus Rhenanus Janus-kiadványának anyagát két forrásból merítette. Az egyik Peter Schott kézírata volt. Ezekhez csatolta a maga részéről „*Sylvam panegyricam, quae Guarinum suum praedicat, cum quibusdam aliis epigrammatibus*”. Ez az utóbbi rész, tehát az, amelyet Beatus Rhenanus csatolt Peter Schott küldeményéhez, nem más, mint az 1513. évi kiadás anyaga, egészen csekély sorrendi változtatással: *Guarino-panegyricus*; El. I. 14; Ep. I. 14, 62; El. I. 1. (Megjegyzendő, hogy amint ebből is, meg magából az 1518-i kiadásnak a címéből is kitűnik, Beatus Rhenanus nem tett különbséget elégiák és epigrammák közt, hanem a hosszabb verseket is epigrammáknak nevezte, még a *Carmen pro pacanda Italiá*t is!)

Az 1518-i kiadás többi része, tehát az, amit Beatus Rhenanus Schott kéziratából vett, föltűnően rokon az *S I.*-kódex anyagával, de mégsem teljesen azonos vele: 35 tételből 24 van olyan, ami megvan az *S I.*-ben, és mindössze 11 olyan vers van, amelynek a forrását máshol kell keresnünk: Ep. I. 88; II. 5, 19, 21; El. I. 3, 10–12; II. 1–3. Mégsem lehet arra gondolni, hogy Schott az *S I.*-kódexet küldte meg Beatus Rhenanusnak, aki maga egészítette ki máshonnan 11 verssel, mert másrésről az is bizonyos, hogy az *S I.* anyagából sok nincs meg az 1518. évi kiadásban. És nemcsak a *Gonzaga-panegyricus*, az *Eranemos* és a görög próza fordítások, amelyeknek kihagyása indokolt lett volna, ha epigrammákat akart közölni, hanem nem található itt az El. I. 5, 13, 15; Ep. I. 295–98, 380 és mindazok a versek, amelyek Horváth János kiadásáig ismeretlenek maradtak.

Megoldásnak az kínálkozik, ha föltesszük, hogy Peter Schott a maga számára különböző helyekről szedett össze Janus-verseket, de fő forrása az *S I.*-kódex volt, ha nem is írta ki annak teljes anyagát.

Mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy a Janus-szöveghagyománynak az a kis része, amely a bázeli 1518-i kiadásból és ebből átvéve az 1553., 1555. és a Zsámboky-féle 1569. évi kiadásokból vált ismeretessé, szintén magyarországi eredetű, csakhogy nem a Váradi-féle gyűjtés, a *P*-kódex, illetve a *B*-kódex tartotta fenn, hanem az *S I.*-kódex. Ebből a kódexből azonban P. Schott kéziratán kívül másolatok nem készültek. Az *S I.*-kódex az ismeretlenség homályába veszett Sevillában.

Az *S I.*-kódex egy különleges érdekességéről, a „Janus Pannonius Vitezius” kitéléről majd csak később szólunk, mert ugyanezzel a különös megjelöléssel az *S II.*-kódexben is találkozunk. Az *S I.*-kódex eredetét is majd az *S II.*-kódexszel való egybevetés útján próbáljuk tisztázni.

IV. A SEVILLAI II.-KÓDEX

1. A KÓDEX LEÍRÁSA ÉS TARTALMA

Az *S II.*-kódex a sevillai könyvtár másik részében, a Fernando Colon-i adománytól független, káptalani könyvtári anyagban található. Jelzete 82-4-8. (Korábbi jelzete C.A.A.Tab.144.Nº 34.) Nincs is benne Colon szokásos bejegyzése a megszerzés adataival, olyan módon, mint ahogy az *S I.*-kódexben láttuk. Hiányzik a nyomtatott ex libris is. Viszont egyéb olyan bejegyzés sem található benne, amely valami más eredetre engedne következtetést. Mégis nehéz lenne elképzelni, hogy másként került éppen egy ilyen valószínűtlenül távoli helyre egy másik Janus-kódex is, mint a Colon-féle adományból. Csakhogy a kötetben nem lévén bejegyzés, a könyv átkerülhetett a könyvtár másik részébe. Annál is valószínűbbnek látszik ez, mert a sevillai könyvtár káptalani része jellegzetesen egyházi könyvtár. Mai kéziratállományában túlnyomóan sok az újabb kori és a liturgikus anyag. De csekély a klasszikus és humanista anyag aránya abban a leltárban is, amelyet 1522-ben, a Colon-féle adományozás előtt állítottak össze.⁴¹ (Az 512 tétel közt 157 a kánonjogi és a világi jogi kötet, 12 bibliakézirat és -kommentár, 20 kötet Aquinói Szent Tamás, 9 Nicolaus de Lyra, 8 sermonarium stb.) Ebben az 1522. évi jegyzékben a Janus-kódexnek nincs nyoma.

Az *S I.*-kódexszel ellentétben az *S II.*-kódex teljesen jó állapotban van, sima pergamen kötése is hibátlan. Anyaga papír, mérete 280/285 × 208 mm. A vízjegyek, ugyanúgy mint az *S I.* esetében, a mérleges vízjegy különböző változatai. Terjedelme: 2 előzéklevél, 1-34. eredeti számozású levél, 74 számozatlan levél és ismét egy előzék, összesen 111 folio. Metszése, úgy tűnik, hogy eredetileg sárga lehetett, de kifakult, rajta: „IOANIS PANONII EPISCOPI OPERA”. A számozott leveleken van 10 elégia (ebből 3 itáliai), köztük 2 olyan, ami csak a *Vat I/3.*-kódexből vált ismeretessé, Ábel Jenő közlése alapján. Van ezenkívül 137 apigramma, közülük kető ismeretlen, és 2 ismeretlen verstöredék. Hat epigramma eddig csak a *Vat I/2.*-ből volt ismert. A két üres levél után, a számozatlan részben következik a *Guarino-panegyricus* szövege 21 és 1/2 levél terjedelemben. Utána megint 2 és 1/2 üres levél, azután *Epistolae Jani Pannonii* címmel 101 levélszöveg. (Az egész kódex fényképmásolata megtalálható: MTAK Kézirattár Ms 1368/I-II.)

Az *S I.*- és *S II.*-kódex anyagában csak a *Guarino-panegyricus*, 5. elégia (El. I. 3, 5, 7, 9, 13) és 2 epigramma (Ep. I. 297, 372) azonos.

Az *S II.*-kódex írása végig kurzív gotiko-antikva, valószínűleg egy kéz előbb még gondosabb, utóbb elcsúszott írása. A scriptor latin nyelvtudása nem lehetett tökéletes, mert nemcsak hogy hibákat ejtett, ami másolás esetén mindig előfordulhat, de ezek a másolási hibák néha olyan szavakat produkáltak, amelyek nincsenek, vagy azon a helyen nincs értelmük. Tehát úgy másolt, hogy a szöveget nem mindig értette meg.

Pl. „solventur” helyett „solitenter”, „cecos (= caecos)” helyett „secos”. Illuminálás nincs, csak néhol vörösbetűs címek és egy-két díszesebb tollrajzú kezdőbetű. Az iniciálék számára hely sincs hagyva. Tehát nem véglegesnek tekintett szöveg, hanem csak *nyersanyag ez is, mint az S I.-kódex, munkapéldány egy később készítendő összeállítás számára*. Erre mutat írásának nem annyira könyvírás, mint inkább kurzív jellege is. Erre vall az is, hogy eredetileg a szöveg minden cím nélkül kezdődött, s csak utólag írta föléje egy más kéz a meglehetősen szűken maradt lapszélre: *Iohannis Pannonij Vitesii Quinqueecclesiarum Episcopi Poete Clarissimi* [törölve] *elegiarum* [pótlás a törölt szó helyett:] *silvarum liber*.

De nemcsak elégiák vannak itt – pedig láttuk, hogy Janus elégiáinak az epigrammáktól független gyűjteményei már korán kialakultak –, hanem 4 elégia után egy epigramma, azután megint 3 elégia. Ezek után minden külön fejezetcím nélkül epigrammák következnek, de a gyűjtemény végén megint van 3 elégia, epigrammák közé keverve.

A verseknek többnyire nincs címük. Ha van, kevés kivételtől eltekintve utólag beírt cím. De még ha írt is címet a másoló (főleg az elégiák közt fordul elő), akkor ez a cím is általában át van javítva. Így azután nem csoda, hogy a másoló a cím nélkül talált versek szövegét olykor egybeírta, máskor összetartozó versszövegeket különválasztott. Sőt vannak egészen töredékes versrészletek is. Nemegyszer előfordul, hogy ugyanazt a versszöveget kétszer is lemásolták, s az egyiket utólag áthúzták. Az is figyelemre méltó, hogy ha a verscímben ott volt Janus neve, ezt a javító kéz utóbb törölte, mert egy készülő kötetben, amely Janus műveit fogja tartalmazni, nincs értelme a szerző nevének, amely egy-egy különálló vers esetében indokolt volt.

Világos mindebből, hogy az *S II.*-kódexet éppen úgy, mint az *S I.*-et, nem valamilyen másik kódexből másolták, hanem első kézből való másolás, *magukról az eredeti, egyes különálló lapokra írt autográf fogalmazványokról*. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy Janus diákkorától fogva írt epigrammáit és elégiáit nem valamiféle füzetbe, előre összefűzött kötetbe „alkotta”, iskolai feladatok módjára, hanem spontán ötleteit csak úgy papírra vetette. Ezért olyan nagy probléma ma az epigrammák kronológiájának a megállapítása. Nagyon valószínű, hogy ő maga általában címet sem adott nekik. A címeket csak a későbbi, tudatos szerkesztők írták hozzájuk, a tartalom alapján. Minthogy pedig a *B*-kódexből ismert verscímek legnagyobb része más, mint az *S II.*-kódexéi, s méghozzá a sorrendben sem lehet hasonlóságot fölfedezni, ebből az következik, hogy a két gyűjtemény egymástól teljesen független, még akkor is, ha az *S II.*-kódexben alig van olyan szöveg, ami ne lenne meg a *B*-kódexben. Mindkét gyűjtés anyaga tehát egyformán az eredeti, különálló lapokra írt, cím nélküli versanyag volt, de a gyűjtők, illetve másolók *egymástól függetlenül dolgoztak*.

Az elégiák és az epigrammák szövegét az *S II.*-kódexben két kéz emendálta. Az egyik, kissé bizonytalan vonalvezetésű kéz, csak elvétele fordul elő. A másik végig megtalálható. Ugyanaz a kéz ez, amely a címjavításokat, címpótlásokat végezte, sőt az, amely az egész kézirat elejére utólag odaírta, hogy „*Iohannis Pannonij Vitesii . . .*”

Mielőtt megkísérelnénk feleletet adni arra a kérdésre, ki volt ez az emendátor, és mielőtt a kódex keletkezési idejével, a keletkezés körülményeivel foglalkoznánk, előbb

részletesen be kell mutatnunk a tartalmát, részletesen összevetve a *B*-kódexszel (és nem Teleki kiadásával!) a szövegbeli és címbeli eltéréseket,⁴² minthogy az *S II*-kódex ismertetését itt adjuk először:

[1.] Eredetileg nem volt címe, utólag beírt cím: *Quod posthabitis musis amoenioribus velit transferre animum ad leges discendas. Silua elegia* [ez a szó áthúзва] *prima*." (A *B*-kódexben nincs benne, ÁBEL közölte – 125 –26 – cím nélkül.) 10. sorban „aduocas”, ÁBELnél „aduocat”. – 12: ÁBELnél a *Vat I/3*-kódex alapján hiányzik a sor második fele, itt: „laciús ionio”. – 17: „nec si”, ÁBEL: „non si”. – 27: „capesso”, ÁBEL: „capesse”. – 40: „placido”, ÁBEL: „placito”.

[2.] „Johannis Epi. Q. [áthúзва] *de laude Andree Mantegne Pictoris Patauii. Carmen* [áthúзва] *Silua secunda*.” (A *B*-kódexben *El. I. 2. „Laus Andree Mantegne pictoris patauii MCCCCLVIII^o.”*)

[3.] „Johannis Pannonij Carmen [áthúзва eddig] *de fonte Narnensi* [pótlás:] *Silua tertia*.” (*B El. I. 1. „Naiadum italicarum princip. Diue feronie Janus Pannonius cecinit in reditu Ex urbe. Nonis Junijs Millesimo CCCC^oLVIII^o.”*) 11: „membris redyt”, *B* „redyt membris”. – „Ocius ac”, *B* „ocyus”. – 37: „solitenter”, javítva „soluentur”.

[4.] „Eiusdem [áthúзва] *Ad Blasium Armigerum*”, hozzáírva: „De febre eum torquentem”. (*B El. I. 3. „Blasio militanti Ianus febricitans. M^oCCCC^oLVIII^o.”*) 8: „nixu”, *B* „metu”. – 13: „secos”, javítva „cecos”. – 20: „diripiente”, *B* „nil metuente”. – 21: „Qui clýpeus talos, idem fert pocula et altum”, *B* „Fert clypeus talos, dat pocula cassis et altum”.

[5.] „De obitu Georgy Castellani. Q.” (*B. Epigr. I. 372. „Epytaphium Georgij More.”*) 6: „subit”, *B* „uenit”. – 7: „cum”, javítva „tamen”.

[6.] Cím nélkül. (*B El. I. 7. „Inuehitur in Lunam quia inter Lunio matrem amiserit Millesimo CCCC^o LXIII°.”*) Az első 70 sor áthúзва, talán azért, mert az *S I*-kódexben már lemásolásra került ez az elégia. 29: „Frigus”, *B* „Frigidus”. – 43: „nullo”, *B* „nulla”. – 50: a sor második feleként tévesen a következő sor második felét írta, azután megismételte, helyesen. – 65: „thetýs”, *B* „tethis”. – 99: „arent”, *B* „areant”. *B*-ben végén *τελος*, itt nincs.

[7.] „Responsio Mathie Regis per Johannem Episcopum Quinqueecclesiensem Anthonio Constantio phanestri.” (*B El. I. 8. „Mathias Rex Hungarorum Antonio Constantio Poëte Italo M^oCCCC^oLXIII^o.”*) 13: „sororum”, *B* „suorum”. – 19: persensit, *B* „pręsensit”. – 92: „porta”, javítás, 2. kéz „pacta”, *B* „parta”. – 99: „insectarier”, javítás, 2. kéz „insectier”. – 110: „mittit”, *B* „mittat”. – 111: „erea”, jav. 2. kéz „etherię”. – 114: „unde” jav. „inde”. – 155: „Hos”, jav. „Nos”. – 156: „siue feretis”, *B* „seu tuleritis”.

[8.] „Johannis Episcopi Q. de febre ipsum torquente.” (*B El. I. 9. „De se egrotante in castris. M^oCCCC^oLXIII^o.”*) 2: „terreat”, jav. „Terret”, *B* „Terrent”. – 5: „nimis”, *B* „uiuis”. – 37. és 38. sor hiányzik. – 39: „pulus”, *B* „et puluis”. – 53–56. sor hiányzik. – 58: „potiua (?)”, *B* „pręuia”. – 61: „manuumque”, *B* „manuum quam”. – 63: „Adicite”, *B* „Adjicite”. – 69: „et nostras”, *B* „miseras”. –

75: „pactolus”, *B* „et pactolus”. – 76: „frigidiorum”, *B* „frigidioris”. – 77., 78. sor hiányzik. – 89: „Haud” és javításként betoldás „nunc” és a 2. kéztől még „tu (?)”, *B* „Quamquam haud”. – 92: „desit”, jav. „desinit”. – 99: „pariter dulci”, *B* „dulci pariter”. – 101: „Heu mihi”, *B* „Heu”. – 109: „egroto... Amice”, *B* „defuncto... amici”. – 113: „vbi zephyrii spirent”, *B* „zephyri spirent ubi”.

[9.] „De bino Triumpho Moldaue et Transsilvanie per Inclitum Mathiam Regem obtento.” (*B* Ep. I. 8. „Gratulatur de duplici uictoria Matthiæ.”) 1: „Camene festum peana”, jav. „festum peana Camenæ”, *B* „sacrum peana camenæ”. – 6: „non nisi sola fuit”, *B* „non duplicata fuit”. – 8: „manu”, *B* „manus”. – 13: „tibi”, *B* „ibi”.

[10.] „De uexillo proprio.” (*B* Ep. I. 9. „De signo suo.” Teleki az epigramma címét a kézirattal ellentétben Zsámboky kiadása alapján így változtatta meg: „De signo Iohannis Vitezii Archiepiscopi”, így került tovább tévesen az újabb közlésekbe, hogy Vitéz János csapatairól és zászlajáról van szó, Janusé helyett.) 1: „Cum”, *B* „Dum”. (Teleki az első sor után tévesen két hiányzó sort is jelez.)

[11.] „De vexillo obtento a moldauiis.” (*B* Ep. I. 10. „De signis quae Moldauiis erepta templo uirginis Bude [!].” Teleki kiegészítése: „suspendebantur”).

[12.] „Cur non exit in pugnas Excusatio [az utolsó szó törölve].” (*B* Ep. I. 12. „Se ipsum excusat quod non prelia tractet.”) 1: „Nec”, jav. „Ne”. – 8: „funera”, *B* „uulnera”.

[13.] „Epitaphium Iohannis Wäyüode Gubernatoris”, hozzáírva: „Pannonie”. (*B* Ep. I. 13. „Epitaphium Iohannis Matthie regis patris.”) 2: „tumulatur”, *B* „tegeretur”.

[14.] „De Mansuetudine cuiusdam Cerui.” (*B* Ep. I. 16. 1–16. sora.)

[15.] „Eiusdem ad Caesarem Fridericum pro Corona Hungarie.” Az egész áthúzza, helyette: „In Fridericum, III, romanorum imperatorem Coronam Hungarię detinentem.” (*B* Ep. I. 17. „De corona regni ad fridericum Cęsarem.”)

[16.] „Aliud Epitaphium Iohannis Wäyüode.” (*B* Ep. I. 18. „Epitaphium Iohannis Hunniadis.”) 1: „terror”, *B* „horror”. – 3: „bistercia”, *B* „Bistricia”.

[17.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Reuerendissimum dominum”, innen kezdve áthúzza: „osualdum episcopum Zagrabiensem”, a további rész teljesen olvashatatlanul kitörölve és egy más kéz írásával: „Jo. strigon. epm.” (*B* Ep. I. 19. „Ad Joannem Archiepiscopum Strigoniensem.”) 5: „Mentem requiete”, *B* „Mente requiete”, áthúzza, helyette: „requie te mente”.

[18.] „Reverendissimi domini Quinqueecclesiensis de Frederico Romanorum imperatore.” Áthúzza, helyette: „In fredericum Romanorum imperatorem III.” (*B* Ep. I. 20. „Ad Fridericum Caesarem.”)

[19.] „Eiusdem ubi [eddig áthúzza] inuitat regem in edes proprias.” (*B* Ep. I. 21. „Inuitat regem Matthiam ad hospitium suum.”)

[20.] Cím nélkül egybe volt írva az előző epigrammával. A cím a 2. emendáló kéztől: „De Thalete”. (*B* Ep. I. 25. „De Thalete ab onu irriso.”) Az egész vers át van húzva, mert később ismét szerepel.

[21.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Cur nomen mutauerit”. (*B* Ep. I. 130. „In Immutationem sui nominis.”) 2: „Amonitum”, *B* „Admonitum”.

[22.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad dionisium.” (*B Ep. I. 129. „In Dionisium.”*)

[23.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Paulum”. Az utolsó 4 sor hiányzik. (*B Ep. I. 131, cím ua.*)

[24.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Bartholomeum.” (*B Ep. I. 133, cím ua.*) 2: „inanis”, *B* „inquis”. – 8: „Quod scripsi scripsi, quodlibet, i, facias” áthúzva, helyette: „aliter Quod libuit scripsi, quod libet, i, facias”, *B* az eredeti, de „quidlibet”.

[25.] „Ioannes ne rome requirat testiculos pauli pape.” Törölve, helyette: „De testiculis Pauli Pontificis.” (*B Ep. I. 52. „De paulo summo pontifice.”*) 3: „non possunt” után pótlás: „aliud”.

[26.] Cím nélkül, egybeírva az előzővel. (*B Ep. I. 53. „De eodem.”*) 4: „video”, javítás: „uideam”.

[27.] Cím nélkül, egybeírva az előzővel (*B Ep. I. 54. „Ad eundem.”*) 1: „tibi sit”, javítva: „sit tibi”.

[28.] Cím nélkül. (*B Ep. I. 66. „Ad paulum.”*) 1: „qui”, *B* „que”. – 3: „ne te”, *B* „neu te”.

[29.] „Joannes (áthúzva) ad regem Mathiam ut differat bella in tempora veris.” (*B Ep. I. 3. „Conqueritur.”*)

[30.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad lodouicum.” (*B Ep. I. 91. „Ad Carbonem poëtam.”*)

[31.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „ad Paulum.” (*B Ep. I. 92, cím ua.*)

[32.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím a második javító kéztől: „Epitaphium Magni pompeii”. Az egész vers áthúzva, ti. később, a 46. sz. alatt még egyszer megvan. (*B Ep. I. 102. „De magno pempeio.”*)

[33.] „Ex Nicandro.” (*B Ep. I. 144. „Cur etatem exuant serpentes, cum senio intereant homines ex Nicandro.”*)

[34.] Cím nélkül. (*B Ep. I. 109. „De Theodoro Gaza.”*) Áthúzva az egész vers.

[35.] Cím nélkül. (*B Ep. 110. „In Nicolum. [!]*”)

[36.] Cím nélkül. (*B Ep. I. 111. „De docto simulato.”*)

[37.] Cím nélkül. (*B Ep. I. 112. „De Aurispa.”*) 1: „rogatis”, *B* „requiris”.

[38.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „De Venatore suo”. (*B Ep. I. 29. „De prodigio cladem summo Pontifici significante.”*)

[39.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad guartianum”. (*B Ep. I. 85, cím ua.*)

[40.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In gryllum”. (*B Ep. I. 86. tévesen „In Gallum”, a szövegben ui. „Gryllus” szerepel. Teleki javítva közli.*)

[41.] „Eiusdem In laudem pannonie Carmen.” Áthúzva, helyette: „De seipso arroganter.” (*B Ep. I. 61. „Laus pannonie.”*)

[42.] „Ad [áthúzva] In Petrum”. (*B Ep. I. 83. „In Petrum.”*) 3: „tibi . . . mihi”, javítva „mihi . . . tibi”.

[43.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „De arquada. Vico Patauino”. (*B* Ep. I. 89. „De Arcada.”) 3: „felix”, *B* „ferax”.

[44.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In Carbonem”. (*B* Ep. I. 90. „In Carbonem poetam.”)

[45.] Egybeírva az előzővel, azután áthúzza ez a vers, mert a 30. sz. alatt egyszer már megvan a szöveg (*B* Ep. I. 91.)

[46.] „Eiusdem Ladislao Vetesio Preposito Wesprimiensi.” Mellette a margón „non e uero”. (*B* Ep. I. 88. „Ad Philelphum.”)

[47.] Cím nélkül, egybeírva az előzővel, azután a vers áthúzza. A margón mellette „Non”. (*B* Ep. I. 92. „Ad Paulum.”)

[48.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Laurentium”. (*B* Ep. I. 99, cím ua.)

[49.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „De Pompeo Magno”. (*B* Ep. I. 100. „De magno Pompeo.”)

[50.] Tévesen egybeírva az előzővel. (*B* Ep. I. 102. „De magno Pompeo.”)

[51.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Franciscum Arretinum”. (*B* Ep. I. 80, cím ua.) 2: „cithera”, *B* „Cythara”.

[52.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Lodouicum”. (*B* Ep. I. 101, cím ua.)

[53.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad episcopum Mutinensem”. (*B* Ep. I. 82. „Ad eundem episcopum”, ti. ott az előző is a modenai püspökhöz szól.) 4: „Non visus”, *B* „Ignotus”. — 11: „Iustus homo”, *B* „Vir bonus”.

[54.] Cím nélkül, áthúzza. (*B* Ep. I. 23. „Laudat opus Theologi cuiuspiam.”)

[55.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 49. 20. sora.)

[56.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „De vitae humanę, breuitate”. (*B* Ep. I. 24. „De iactura uite humanę.”) 1: „nil”, *B* „nihl”. — 2: „excipiet”, *B* „excepit”.

[57.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím, az elválasztás jelzésével: „De Thalete”. (*B* Ep. I. 25, ugyanez megvolt már a 20. sz. alatt, de ott áthúzza.) 1: „cera”, javítva „ceca”. — 3: „sua”, *B* „te”.

[58.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 26. „De lepore et uulpe.”) 2: „Veni”, javítva „venerat”, *B* „uanuit”.

[59.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 49. 11–12. sora.)

[60.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 28. „De Amigdalo in Pannonia nata.”) 3: „Armis”, javítva „aruis”. — 6: „Tristia et”, javítva „nec”, *B* „Tristior et”.

[61.] Cím nélkül, áthúzza. (*B* Ep. I. 95. „Commendat Verone suum libellum.”) 3: „Candide commendo Lector tibi quem mea nuper”, *B*-ben hiányzik. — 4: „Guarino lusit musa panegyricum”, *B*-ben hiányzik. — 5 (*B*-ben 3): „amor”, *B* „honos”. — A következő rész elválasztva az előzőtől, mintha új vers kezdődne. 6: „Digna est carta fauore tuo”, *B*-ben hiányzik. — 7 (*B*-ben 4): „Illum si qua sonat”, *B* „Quae sonat hunc abs te”. — 10: „Perlege nam sporni suis incompta merentur”, *B*-ben hiányzik. — 11: „Carmina materies digna fauore venit”, *B*-ben hiányzik.

[62.] Cím nélkül, áthúzza (*B* Ep. I. 96. „In Gręciam.”)

[63.] Cím nélkül áthúzza (B-ben nincs meg, ismeretlen.)

Quantum nec Titus Anthie flagrauit
Nec marasius arsit angelinam
Nec Laurem sicut satus panormo
Anthia pulchra totum ionianum cinnama torquet
Aut odoratis stitue cinnamoni.

[64.] Két külön, cím nélküli versként, áthúzza. (B Ep. I. 97. „De Roma.”) 1: „effrigys”, B „e Phrygijs”.

[65.] Cím nélkül, áthúzza. (B Ep. I. 98. „Veris pronosticon.”)

[66.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In Defectionem Transsylvanie”. (B Ep. I. 57. „De rebellione regni Transsilvanie.”) 5: „Diucys” után pótlás „ne”. – 9: „pugnare”, B „bellare”. – 12: „Ioui”, B „deo”.

[67.] „Jo. Epi. Q.” Áthúzza. „Galeoto ut habeat Amicum Secretorum.” (B-ben nincs, Vat I.-ből közölte ÁBEL 122. „Ad Galeottum.”) 1: „multo”, Vat I. „vultu”.

[68.] „In laudem Waradiensis cum fuit factus Archiepiscopus Strigoniensis.” Törölve, helyette: „Ad Joannem episcopum Varadiensem. Translatum in sedem Metropolitanam strigoniensem. Auunculum suum.” (B Ep. I. 51. „De translatione Johannis Episcopi Varadiensis in ecclesiam Strigoniensem.”) 1: „Pandite . . . sodales”, B „Pangite . . . sorores”. – 3: „summum” után betoldás „nunc”, B „supremum”.

[69.] „In laudem Gwarini.” (B Ep. I. 56. „De Guarino.”)

[70.] „In laudem Accipitris prehendentis Leporem.” (B Ep. I.-ben nincs. Vat I.-ből közölte ÁBEL 122. „De accypitris venatione.”) 3: „quem”, Vat I. „que”. – 9: „parcit”, Vat I. „parcis”. – „aduncus”, Vat I. „aduncis”. A 4. sor után tévesen különválasztva, „Continuat” címmel külön versként folytatódik. Javítás: előbb „idem alias”, azután ez is, az is törölve és „Conjunctum”.

[71.] „Continuat” és mellette a javító kéztől „Idem alias”. (B-ben nincs. Vat I.-ből közölte ÁBEL 122. „De eodem.”)

[72.] „Continuat” és ugyanúgy, mint az előzőnél: „Idem alias”. (B-ben nincs. Vat I.-ből közölte ÁBEL 123. „De eodem.”) 1: „secus” után betoldás „vngue”.

[73.] „Ad polycarpum qui Super sua rogabat carmina.” (B-ben nincs. Vat I.-ből közölte ÁBEL 123. „Ad Polycarpum.”) 9: „possim que”, Vat I. „quae possim”.

[74.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad”, áthúzza, „In Robertum Dominum Prepositum Zagrabiensem”. (B Ep. I. 50. „Ad Rubertum.”)

[75.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In furem”. (B Ep. I. 48. „In Cynedum furacem.”)

[76.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad antonium”, ez törölve, helyette: „Ad Reverendissimum Dominum Antonium Sancafua, dominum postea episcopum nitriensem”. Először az első sor első feléhez a másoló tévesen az előző epigramma első sorából írt folytatást, ezt törölte, azután újrakezdte helyesen. (B Ep. I. 143. „Ad eundem”, ti. ott az előző vers is ehhez szól, „Ad Antonium”.) A lapszélén a javító kéz írásával „B”, két tétellel alább „A”, tehát fölcserélés jelzése.

[77.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 113. „De Guarino.”) 3: „Regnum”, utána betoldás „hic”, *B* „Is regnum”.

[78.] „Respondet Anthonio de vitris dono missis et via fractis.” Törölve, helyette: „Ad eundem” (ti. a jelzett sorrendcsere miatt ennek a helye a 76. után van). (*B* Ep. I. 142. „Ad Antonium.”)

[79.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 116. „Ad Ruffum.”)

[80.] Cím nélkül, áthúzza. (*B* Ep. I. 123. „In prosperum.”)

[81.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad philisteum”. (*B* Ep. I. 125. „In philiticum.”) 1: „Nec”, *B* „Ne”. – „philitece”, javítva „philistee”. – 2: „gemitus”, javítva „geminus”.

[82.] „Epitaphium in Thaddeam Guarini vxorem.” (*B* Ep. I. 135. „Epitaphium Thaddee.”)

[83.] „Epithaphium Valle.” (*B* Ep. I. 134. „De Laurentio Valla.”) 2: „obyt . . . putat”, *B* „obit . . . putet”.

[84.] „Eiusdem ad Galeottum.” (*B* Ep. I. 35. „Ad Galeottum.”) 5: „addidit”, javítás „addit”. – 9: „Lýra fiet”, *B* „fiet lyra”.

[85.] „Jo E Q. [törölve] de reditu Policarpi ab vrbe.” (*B* Ep. I. 140. „Ad policarpum.”) 4: „ledit”, *B* „readit”[!], Teleki: „taedet”. – 6: „pericula”, javítva „pericla”.

[86.] „Ad Galeottum.” (*B* Ep. I. 139. „Ad eundem”, ti. az előző vers is Galeottóhoz szól.) 7: „seruant”, javítva „reseruant”.

[87.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 138. „Ad Galeotum.”) 1: „Vt”, *B* „Et”.

[88.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad auellum”. (*B* Ep. I. 94. „In Anellum.”) 1: „Auelle”, *B* „Anelle”. – 11: „falsus”, javítva „salsus”, *B* „falsus”. – „nempe ferinam”, *B* „granula centum”. – 12: „Auellé”, *B* „Anelle”.

[89.] Cím nélkül. (*B* Ep. I. 15. „De Munitionibus ab Archiepiscopo strigoniensi constructis”.)

[90.] „De mille florenis conprestis [!] Gallo [áthúzza, helyette:] De pecuniis mutuo datis.” (*B* Ep. I. 70. „Ad Gallum.”) 1: „Prestitam”, javítva „Prestiteram”. – 4: „Idem debet”, javítva „debet idem”, *B* „Is debet”.

[91.] Cím nélkül, az egész vers áthúzza. (*B* Ep. I. 33. „Disticon in vallam”, ez is áthúzza.)

[92.] Cím nélkül, az egész vers áthúzza. (*B* Ep. I. 34. itt is cím nélkül. Telekinél „Ex Graeco.”) 3: „modular”, javítva „modulor”.

[93.] Cím nélkül, áthúzza. (*B* Ep. I. 79. 5–6. sora.)

[94.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Mutinensem episcopum”. (*B* Ep. I. 81. „De Episcopo Mutinensi.”) 4: „esse”, javítva „adesse”.

[95.] Cím nélkül. Ismeretlen. Áthúzza az egész.

Nam vicia ipsa vno vel tota apprehendere captu
Perfacile est via prona patet, nec longius absunt
Prolare virtutis sudorem eterna locarunt

Numina longa illuc et preceps semita ducit
Aspera et imprimis sed cum stetit arte superna
Que modo dura sint, facilem se prestat eunti.

[96.] „De moribus cuiusdam gentis.” (B Ep. I. 84. „Ad crudelem pretorem.”) 4: „pereat”, javítva „pendeat”, B „pareat”.

[97.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Guarinum”. (B Ep. I. 127, cím ua.)

[98.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad gryllum”. (B Ep. I. 126, cím ua.)

[99.] Cím nélkül. (B Ep. I. 116. „Ad ruffum.”)

[100.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Catherinam Regis Matthię sponsam”. (B Ep. I. 6. „De Catherina Regina Hungarię.”)

[101.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „ad agapethum”. (B Ep. I. 71, cím ua.)

[102.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In obitum Guarini praeceptoris.” (B Ep. I. 136. „Epitaphium Guarini.”)

[103.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Epithaphium in Valerium Marcellum”. (B Ep. I. 137. „Epitaphium Valeri [!] Marcellj.”)

[104.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Quendam”. (B Ep. I. 200. „In furem Virgilianum.”)

[105.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Hortatur Regem, vt redeat ex diutino bello”. (B Ep. I. 5. „Conqueritur de mora Regis Mathię in Moldavia.”) 3: „At”, javítva „Et”. – A 4. sor mellett a margón más kézzel: „Moldavia quae ab italis ducit originem.” – A 8. sor kimaradt. Pótlása: „Nec re uidet arctoum pannonis ora ducem”, B „Diceret adhuc magno, nec licet ore: uenit”.

[106.] Cím nélkül, egybeírva az előzővel. (B Ep. I. 4. „De captiuitate Dragol Wayuode transalpini.”) 10: „queso dure”, ez a szó törölve, B „dure”.

[107.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Marcum”. (B Ep. I. 198. „In Mendacem.”)

[108.] Cím nélkül, egybeírva az előzővel. (B Ep. I. 199. „In Eundem” 1., 2. és 4. sora, de a 4. sor törölve.)

[109.] Cím nélkül. Törölve az egész vers, mert már megvolt a 104. sz. alatt is. (B Ep. I. 200.)

[110.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In quendam”. (B Ep. I. 201. „In Eundem.”) 2: „furaui”, javítva „furari”.

[111.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Galeottum”. (B Ep. I. 64, cím ua.) A lapszélre írva a javító kéz által a két utolsó sor; ugyanez a két sor megvan a következő lap kezdetén, azért ott törölve.

[112.] Cím nélkül. Törölve az egész. (B Ep. I. 121. „de signo Amphitritonis.”)

[113.] Cím nélkül. Törölve. (B Ep. I. 122. „Ad lectorem.”) 2: „opus”, B „onus”.

[114.] Cím nélkül. (B Ep. I. 124. „Ad Ruffum.”)

[115.] Cím nélkül. (B Ep. I. 117. „In Bertum.”) 1: „Tollis”, B „Mollis”, Telekinél „Tollis”. — 2: „abaddir”, B „Abadir”.

[116.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „De Marcello”. (B Ep. I. 79, cím ua.)

[117.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Regem”. (B Ep. I. 46. „Ad Mathiam Regem.”) A lapszélre odaírva: „Non”.

[118.] Cím nélkül, törölve az egész. Ismeretlen.

Tum subiti sonitus et clamor et horrida matrum
Lamenta, Abstruso gaudet procul hostis in Antro.

[119.] Cím nélkül. (B Ep. I. 76. „Quando primum Romę musis sit honor habitus.”) 14: „marcia turba”, B „nomina clara”. — 16: „Maxima cura sacris vatis et ipse fuit”, B-ben hiányzik. — 17: „Vatis ipse sacri maxima cura fuit” (áthúzza), B-ben 16. sorként „Vatis ut ipse sacri maxima cura fuit”.

[120.] Cím nélkül. (B Ep. I. 78. „Ad Ennium”, áthúzza, helyette: „Se ipsum commendat.”) 1: „quod” után a kimaradt „erat” pótolva. — 5: „tali”, B Contra”.

[121.] Cím nélkül. (B Ep. I. 27. „In Pumilionem.”)

[122.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In laudem Marcelli Patricy Veneti”. (B Ep. I. 36. „De comparatione Marcellorum.”) 6: „Iugis nulla carina”, javítva „nulla carina iugis”. — 13: „verromari”, B „virro mari”, Teleki: „Virdumari”. — 19: „Marcello”, B „Marcellum”.

[123.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Ruffum”. (B Ep. I. 42, a cím ua.)

[124.] „Ad Galeottum cur habet albos crines.” Az egész vers, címmel együtt áthúzza. (B Ep. I. 43. „Ad Galeottum.”)

[125.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Galeottum”. (B Ep. I. 44. „Ad Eundem.”) 14: „Pullidat”, javítva „Pullulat”.

[126.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad librum suum”. (B Ep. I. 38. „Librum suum alloquitur.”) 2: „vlla”, B „alta”. — 8: „sed liuidos”, javítva „Sed nudos”.

[127.] „De Coruo In vexillo Mathie Regis”, a vers két első sora törölve. (B Ep. I. 1 cím nélkül.) 1: „Dum” után a kimaradt „uidet” pótolva.

[128.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Marcum gub”, azután az utolsó töredékszó áthúzza. (B-ben hiányzik, Vat I.-ből közölte ÁBEL 123.) 8: „sceuis”, javítva „scenis”. — 11: „Vt”, javítva „Vis”.

[129.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „In Rullum”. (B Ep. I. 118. „Ad Rullum.”)

[130.] „Ad Martem.” (B Ep. I. 7. „Ad Martem imprecatio pro pace.”) 15: „parce pater queso fessis pannonijs”, B „parce fessis queso Pannonijs pater”.

[131.] „Eiusdem de pomilio Blasio de deformitate”, egy olvashatatlan rövidített szó, törölve, „nature”. (B Ep. I. 128. „In Blasium pomilionem.”)

[132.] „Ad Galeotum.” (B Ep. I. 65. „Ad eundem”, ti. előtte is Galeottóhoz szóló vers van.) 6: „penitus”, B „prorsus”. — 10: „Ne perlegisse te Galeotte quidem”, B „Ne legisse quidem te Galeotte puto”.

[133.] „Jo. Epi. Q. de Apro.” (B El. I. 5. „De apro et cervo. Millesimo cccc^olxij^o” első fele.)

[134.] „Jo. Epi. Q. de Ceruo.” (B El. I. 5 második fele külön versként.) 3: „bissenis”, B-ben 25. sorként „bisdenis”. — 15: „pulsus”, B (37) „actus” — 22 „persto”, B (44) „prisco”.

[135.] „Epithaphium Valle.” A vers áthúzza. (B Ep. I. 134. „de Laurentio Valla.”)

[136.] „Pro Rege Mathia vt dñ faueant Bello contra Turcos.” (B Ep. I. 2. „Imprecatio deorum pro rege Matthia in turcos bellum sumentem.”) A 6. sor második fele tévesen a 7. sor második felével folytatódik. Előbb a scriptor pótlásként a két hibás sort a vers végén közölte, helyesen. A javító kéz a hibás sorral kezdődő részt egészen áthúzta és a lap aljára írta helyesen. — 11: „Ille suo custos satis est in prelia nato”, B „Sufficit ille suo custos in prelio nato”.

[137.] Cím nélkül. (B Ep. I. 72. „Ad Clementem.”) 2: „Nouus”, javítva „nonus”.

[138.] Cím nélkül. (B Ep. I. 73. „Ad Guarinum.”)

[139.] Cím nélkül. (B Ep. I. 67. „Ad Laurum.”)

[140.] „Johannis Epi. Q. De Inundatione imbrum.” (B El. I. 13. „De inundatione. MCCCC^oLXVIII^o.”) 46: „mortuagi”, B „montuagi”. — 58: „coire”, javítva „coiere”. — 67: „Nimirum”, B „Numerum”, Teleki: „Nimirum”. — 108: „oriente”, javítva „oronte”. — 117: „Ac vir”, B „Ac gir”. — 118: „viles”, B „uilis”. — 128: „Vestrum”, javítva „Nec vestrum”, B „non uestrum”. — 135: „aesteu” [!], B „aestu”. — 137–152. sor hiányzik. — 170: valamilyen hibás szó törölve, helyette „tum”. — 174: „vicus”, javítva „vnus”. — 178: „curva”, javítva „alias clara”. — A végén: „τελος”.

[141.] „De Cerwo per Stephanum Baionium apud vrbem occiso.” (B-ben hiányzik. *Vat I.* alapján ÁBEL közli, 127–29.) 25: *Vat I.*-ben egy szó hiányzik, itt megvan: „hecate”. — 26: a kimaradt „usus” pótolva. — 27: „sine”, javítva „siue”. — 28. „se” javítva „seu”. — 42: „fortis”, *Vat I.* „fortes”. — 48: „iuuit”, *Vat I.* „vivit”. — 55. „lombos”, javítva „armos”, *Vat I.* „lumbos”. — 60: „ceruus”, *Vat I.* „corvus”, Ábel javítva közli „cervus”.

[142.] Cím nélkül. (B Ep. I. 160. „In spem et fortunam.”)

[143.] „De agna nutriente lupum.” (B Ep. I. 161. „De agna quę paut lupum.”)

[144.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Tribrache [!]”. (B Ep. I. 49. „Ad Tribrachum poëtam” első 12 sora.)

[145.] Eredetileg cím nélkül. Utólag beírt cím: „Ad Antinum”. Ismeretlen.

Quid frustra miseros victa tegis Anthyme canos
Celare nequeunt tussis, amor senium.

2: a lapszélen javítás „Abscondi”, de törölve.

[146.] „Ad Galeottum.” (*B* Ep. I. 22. „Galeoti peregrinationem irridet.”) 2: „relicta”, javítva „derelicta”.

[147.] „Alloquitur in Beatum Petrum in cuius sede Femina tenuit papatum.” Áthúzva, helyette: „De femina quondam Pontifice maximo”. (*B* Ep. I. 58. „Quare nunc ut quondam summorum pontificum testiculi non explorantur.”)

Ezután következik a *Guarino-panegyricus*. A szövegjavítások, illetve az eltérések a *B*-kódex szövegétől a következők: Cím: „Johannis Episcopi Quinqueecclesiarum Panegyricus Praeceptoris Guarini Veronensis. Praefatio.” (*B* „Johannis Episcopi Quinqueecclesiensis praefatio ad Guarinum preceptorem suum.”) Bevezetés: 15: „oeceo”, javítva „oeteo”. – 35: „mgomam”, javítva „męoniam”. – 77: „divturna”, javítva „diurna”. – 85: „per gnoscere”, *B* „pernoscere”. – 167: „dedamatum”, javítva „declamatum”. – 263: „omnipotentis”, javítás „aliter omnipotentis”. – 366: „vati”, javítás „voti”. – 393: „vero”, *B* „uere”. – 402: „ciues”, *B* „diues”, Telekinél „cives”. – 421: „cultam”, *B* „cultam”, Telekinél „cultum”. – 459: „honoribus illos”, javítás „aliter nomine tales”. – 487: „misturus”, *B* „mixturus”. – 506: „assidue”, *B* „assiduo”. – 515: „cupit”, *B* „cupiat”. – 532: „moueant”, *B* „moveat”. – 542: „fugit”, javítás „fugerit”. – 544: „abeę”, javítva „atrę”. – 644. sor hiányzik. – 728: „patrio ye [!]”, *B* „patrione”. – 734: „Prerig”, *B* „Pieriae”. – A 735. sor második fele hiányzik (punice laevis). – 741: „durumentia”, *B* „dirimentia”. – 758: „per te”, *B* „parte”. – „consurgunt”, *B* „contingunt”. – 761: „plura”, *B* „plena”. – 777: „norunt”, *B* „norint”. – 796: „Fortia”, *B* „Fortia”, avítva „SFortia”. – 822: „mista”, *B* „mixta”. – 854: „Sed”, *B* „Sed nec”. – 867: „teutina”, *B* „trutina”. – 873: „cýtha”, *B* „Scythia”. – 1031: „dearum”, *B* „deorum”, Telekinél „dearum”.

A versek után következik a kódex harmadik, prózai része, a levelek: „Epistole Jani pannonij” (a cím a szokásos emendáló kéztől). A levelek felsorolását, az egész rész ismertetését majd később, külön vesszük sorra.

2. A KÓDEX JELENTŐSÉGE ÉS A JANUS-AUTOGRÁFIA KÉRDÉSE

Míg az *S I*-kódexről kiderült, hogy elég nagyszámú és fontos, ismeretlen Janus-szövegeket tartalmaz, addig az *S II*-kódex ilyen szempontból sokkal kevesebb újat hozott. Mindössze négy ismeretlen vers, illetve töredék (63., 95., 118., 145. sz.), meg két, eddig hiányos verssor kiegészítése (1., 141. sz.). Nem lényegtelen az sem, hogy két olyan elégiának (1., 141. sz.) és 6 epigrammának (67., 70., 71., 72., 73., 128. sz.) a szövege van meg benne, amelyeknek eddig ismert egyetlen lelőhelye a *Vat I*-kódex volt, most pedig bizonyossá vált, hogy ezek is ismeretesek voltak Magyarországon.

Sokkal fontosabb eredményre vezet azonban az emendálások vizsgálata. Mert míg az *S I*-kódexszel kapcsolatban csak bizonytalan föltevésként kockáztattuk meg azt a lehetőséget, hogy a szövegjavítások magának Janus Pannoniusnak kezétől származnak, addig az *S II*. javításairól, betoldásairól valóban megállapítható a Janus-autográfia.

Az egyik legjellemzőbb pont ebben a tekintetben a 105. számmal jelzett tételben található. Az Epigrammák I. könyvének 5. epigrammája ez, amelyből a másoló kihagyta a 8. sort, „Diceret adhuc magno, nec licet ore: uenit”, az emendátor – nyilvánvalóan nem lévén előtte a lemásolt kézirat – újraköltötte ezt a sort: „Nec re uidet arctoum pannonis ora ducem.”

Több kisebb változtatás mellett a legjelentősebb ilyen az Ep. I. 133 (jegyzékünkben 24. sz.) utolsó sora. Ez a kéziratban (és a *B*-kódexben is) egy kissé nehézkesen így szól: „Quod scripsi, scripsi, quidlibet, i, facias.” Ezt az emendáló kéz sokkal gördülékényebbre javította „Aliás” „Quod libuit, scripsi, quodlibet i facito”.

Ki lehetett az a személy, aki Janus szövegének hiányát új verssorral pótolni tudta, illetve aki így meg akarta korrigálni a szöveget, s az ő korrekciója sokkal jobban sikerült, mint az eredeti szöveg, ha nem maga Janus Pannonius? De ez a föltevés csak akkor tartható, ha az írásvizsgálat nem mond ellent neki.

Sajnos a Janus-autográfia kérdésében nem valami jól állunk. Mert igaz ugyan, hogy ott van a bécsi görög–latin Vocabularium,⁴³ de az egy diákkori szótármásolat, tehát legföljebb csak bizonyos mértékig adhat támpontot versfogalmazványok autográfiajának vizsgálatához (7. kép). Ami egyéb van, részint bizonytalan, részint nagyon kevés, főleg pedig más-más célra, más-más anyagra írt szövegek.

Kétségtelen hitelességű és nagyon jellegzetes szignálás az a „Jo Q”, ahogyan Janus, elegáns, finom és határozott betűkkel ellenjegyezte a királyi oklevelek szövegét.⁴⁴ Egyetlen olyan oklevelünk van, amelyen ennél több is van: „emendata in cancellaria Jo Q” (8. kép).⁴⁵ Csakhogy itt az írás az oklevél írását utánozza. Van azután egy Janus-levél is, amelynek talán a szövege, aláírása is autográf, de ez meg gondos levélírás (5. kép).⁴⁶ Janus írásának tűnik a saját tulajdonában volt Ficinus-kódexbe (*B I.*) beírt epigrammája, de ez megint kalligrafikus könyvírás (6. kép). Végül autográfnek tűnik a névbejegyzés az egyik lipcsei kódexben (*Lp II.*).

Mégis, ha mindezeket egymással és az *S II.*-kódexet emendáló és abba címekeket, verssorokat beíró kézzel összevetjük, bizonyosnak látszik, hogy a biztos, esztétikus, határozott, olykor lendületes emendáló kéz valóban Janusé.

Ha pedig a szövegeket valóban Janus javította, különös jelentőséget nyerne nemcsak a kisebb szövegváltoztatások, hanem az a nagyszámú szövegvariáns is, amellyel az *S II.* versei eltérnek a *B*-kódexben találhatóktól, mert az *S II.* szövegeit lehet úgy tekinteni, mint amelyek megfeleltek a szerző szándékának. De túl ezen a filológiai eredményen, a kódex keletkezése szempontjából is döntő jelentősége van az autográf bejegyzéseknek.

Mindenekelőtt megállapítható így a kódex keletkezésének időpontja, de megállapítható provenienciája is. Az időpont 1470. február 26. (a legkésőbbi datálható levél időpontja a kódex leveles részében) és 1472. március 27. (Janus halála) közé esik. Körülbelül ugyanarra az időre, amelyre az *S I.* keletkezését tettük.

A provenienciára vonatkozólag pedig az derül ki, hogy Janus 1470 táján, más humanisták példájára hozzáfogott, hogy összeállítja saját műveinek teljes gyűjteményét, amihez hasonló korábban nem készült. Kézirataival eddig, úgy látszik, éppen olyan kevés gondossággal bánt, mint könyveivel.⁴⁷ Talán fokozódó betegsége, talán a

félelem, hogy a királlyal való szembekerülése műveinek fönmaradására is végzetes lesz, adta hozzá az indítékot, éppen ebben az időben. Ez a kései időpont lehetett az oka annak, hogy a megkezdett munka félbeszakadt, a *Guarino-panegyricus* emendálása már hiányos, a levelek javítása teljesen elmaradt.

Első lépésként mindenestre saját embereivel összemásoltatta a nyersanyagot. Valószínűleg több kötetben. Ez a nyersanyagjelleg lehet az oka annak, hogy az *S II.*-kódex eredetileg minden cím nélkül kezdődött, és hogy benne az elégiáknak és epigrammáknak csak mintegy harmadrésze van meg. A többi más kötetben vagy kötetekben lehetett. Így tehát még van remény arra, hogy további Janus-kódexek fognak előbukkanni, valahol Európában. Az *S II.*-kódex ilyen munkapéldány jellege világosan kitűnik a már előbb említett okokon kívül abból, hogy több vers is kétszer fordul elő benne, és utólag törölte az egyiket a javító kéz. Valószínűleg az okozta a kétszeres lemásolást, hogy az illető verseknek nem egy, hanem két példánya volt meg a másolásra kerülő kéziratok közt. Munkapéldány jellegét bizonyítja a sok címbetoldás, címjavítás, a szövegváltoztatások, s az, hogy a javítások a különben is egyszerű kódexet egészen elcsúfították. Tehát semmiképpen nem tűnik véglegesnek szánt kódexnek.

Ugyanannak a vállalkozásnak, amelynek az *S II.*-kódex elkészülte köszönhető, volt egy másik darabja az *S I.*-kódex.

A két sevillai kódex együttes vizsgálata tehát sok tekintetben módosítja azt a képet, amely az *S I.*-ről kialakult akkor, amikor még csak magában volt ismeretes. Tehát nem arról van szó, hogy míg a Janus-epigrammákat Váradi Péter, a hosszabb költeményeket, ugyancsak Mátyás király megbízásából, Thuz Osvát gyűjtötte volna össze (HORVÁTH I. 595). Az *S I.* és most már az *S II.*-kódex is nem a Váradi Péter-féle munkálatokkal kapcsolatos, hanem egy jóval korábbi, még magától Janus Pannoniustól elkezdett munkálat részei. Már maga ez a korai időpont is ellene mond annak, hogy a Váradi Péter-féle gyűjtés és a sevillai kódexek keletkezése közt valamilyen összefüggés lenne, hogy esetleg Thuz Osvátnak adott volna Mátyás király megbízást az elégiák, illetve hosszabb költemények összegyűjtésére akkor, amikor Váradi Pétert megbízta az epigrammák gyűjtésével.

Saját művei corpusának összegyűjtéséhez Janus még Pécssett fogott hozzá. Itt készült az *S II.* és legalábbis itt kezdődött meg az *S I.* leírása is. Mikor azután Janus menekülésre szánta el magát, magával vitte az *S II.*-kódexet és talán más hasonlókat, valószínűleg azt a két, prózai görög fordításokat tartalmazó kötetet is, amelyek utóbb Lipcsében kerültek elő, s ma is ott vannak (*Lp I.*, *Lp II.*). De nem vitte magával azokat az autográf versfogalmazványokat, amelyekről az *S II.*-kódexet másolták. Azok ott maradtak Pécssett. Csak így válhattak nyersanyagává a Váradi Péter-féle gyűjtésnek.

Hogy a két gyűjtés nyersanyaga azonos, azt bizonyítja az is, hogy az *S II.*-kódex epigrammái kevés kivétellel olyanok, amelyek a *B*-kódexben is megvannak, sőt éppen a *B*-kódex első harmadában. Az epigrammák sorrendje azonban kevés kivétellel teljesen más a két kódexben.

Egyetlen olyan rövid szakasz van, ahol a *B*- és *S II.*-kódex epigrammáinak a sorrendje nagyjából megegyezik. Ez annak a szakasznak nagyobbik része, amely a *B*-kódexnek és az *S II.*-kódex epigrammáinak az elején van és Mátyás királyra vonat-

Veritas Patronus et Iesu Christus deus Episcopus et cetera (sic) silvanus

Quod pot' habere nati memoribus veli transferre animo
ad leges descendas

Silvanus Prima

T hesperades et lante patus et cuncta patus
Deleam noster iam vides officio
N atales numerate natus, sic natus indetor
P under mltiam, sic veteramus era
T anis vix velle vestra olim signa subit
Hunc datus natus barba opente genas
I am latus est, deponit tyram, deponit tyram
Ar claus hedens detrahe teipmibus
N em qui gramora vix conapmibus
Admora et natus ara mator, apus
G rante pater pelagus, qd latura mlla coheret
G emus cuxmo, latus iomo
H ut liber huc rapidi intendere turbata vix
Q ua penitus fundo natus vnda mter
H et me ulla pamentis terretur mntem profundi
Sunt latus vsses, equa tatum mntem
N on sopni, nec si mntem mntem, fatus tatum
I mntem tatus patus orthomus aqua
V el mntem optatus mntem mntem arend
V el mntem vasso patus ista mntem
A t tu que populus populus humana supmibus
C onmibus mntem natus elemora fatus
P use cleonpos ne tatus scupmibus mntem
D uidi vntem blanda sequestra tatus
S use deos mntem scupmibus vntem supmibus
A pparat' magnus fida mntem mntem
L egos' eme tatus et romula mntem capasso

Vt superent p̄phet̄ t̄p̄a nostra dies
 Dum quereat ore tuum misera fecit p̄ante salutem
 O q̄ te longe p̄ante valere velim

ad Bartholomeu

I nte nos quereat̄ fecisse. ep̄gramma. fateremur
 Que ratio est inani. nulla nisi libam
 S id delecte iobis. nemo est infamior. et quoniam
 Vidisti natos. in. regulare suos
 Non aliter nobis fore te promittis amicum
 Nil est quod metumam. Bartholomeu. ueniat
 Abscondit. Inquit. in. doli. et. Sana. in. ueniat
 Q uod fecisti. fuisse. quodlibet. et. fuisse. et. libam. et. libam. et. fuisse

~~De testamento Pauli Pontificis~~
 De testamento Pauli Pontificis
 Pontificis Pauli testis ne roma respicias
 filia quem simili. Sicut. dicit. esse. in. ueniat
 S anctum non possum. patrum. reddere. possum
 Cum video. nam. pauli. sed. tuum
 Cum sit filia pauli. habet. fuisse. dicitur
 Quamquam pontificis. habere. ueniat
 Vides roma. p̄nt. pater. ueniat
 Saneas non pater. et. pater. beatus

C armina qui nobis p̄ante emendanda dedisti
 Signata haud vllis q̄ redire notis

In defectione Transylvanie

duceq; ne
Castrorum septem crudelis et magna celsus
 Quid ducit contra perfida colla, tenet
 O lura et simulam, saltem te agnoscere posses
 Hic ubi in principis officio, Alumnus erat
 Dux, omnes cecidit Campana ducit
 An populo Marathen mactem, quoniam peruenit
 Sed tibi, fuit amicus, pariter, paterque duxit
 Aspice, si stultum sceleris regere duxit
 Si licet illis, ferre, et sic gaudere, paterque
 Si licet, illis, paterque, mactem, regere, duxit
 Vultus non rursus, paterque, duxit, et duxit
 Bella plerumque hinc, non nisi hinc, duxit

Jo. Ep. 2. Galcorum ut habet duxit duxit

Candida sem multa videt frontem sem
 Non profuit tuis, nubila fronte, mactem
 Imper habet, fuit, duxit, paterque, duxit
 Affectus crudelis, duxit, duxit, duxit
Collate leuissimum, paterque, duxit
 Candia pluri, multa, paterque, duxit
 # Instante, duxit, duxit, duxit, duxit

Strigonia

Laudite laqueum, laqueum, paterque, duxit
 festus, et fuit, duxit, duxit, duxit
Metropolitanus, fuit, duxit, duxit, duxit
 Dat, paterque, duxit, duxit, duxit, duxit
Hic ubi per populos, mactem, duxit, duxit
 Vex, heri, duxit, duxit, duxit, duxit

Joanne, ep. Strigonia, fuit, duxit, duxit, duxit
 duxit, duxit, duxit, duxit

Pro Rege Mathia ut de fureanti bello grece Turcos.

Rex pia Mathias in Turcos signa resummi
Hinc igitur de cetero Numina adesse volo
Da claudas alindet summi da phoebe sagittas
Mars gladium pallas gorgonia Castor equum
M ulter arma para uoluntatis pvia tuis
+ Quaela pelides certamina utique ab omni
E gide protenta pupitet esse reges
Et si terra iunant residi pos oia vite
S olum sidera mittit ab aere patrum
I lle suo cultos satis est in greca nato
I lle modo in celis missile fulmen habet
+ Quaela pelides dardanio de dui
H inc inter pugne certamina uolunt ab omni

Jam nunc Tempus est Clamant ad mea carmina inquit
J am Natus pupis singulandis dnm adest
C ommandas et dmas Cnatius nostrum
L uem de te tibi insinuat libellum
Sed Laudes et dmos librum libellum
M allis versibus parauit monetaui
M orem Laure times frustra mors Laure times
Sui platon verum suis epianus dui

+ Quaela pelides dardanio dui
H inc inter pugne certamina uolunt ab omni
E gide protenta pupitet esse reges
Et si terra iunant residi pos oia vite
S olum sidera mittit ab aere patrum
I lle suo cultos satis est in greca nato
I lle modo in celis missile fulmen habet

Ex singulari mandato
X me p[ro]p[ri]o R[ati]o E[st]
G[ra]tis / Franc[us]

Janus pamonijs quinq; ealesi
 „ annus Antistes de Marphio
 fixino Florentino

Nuper in Elisy animam dū quero platin
Marsiliū samius dixit inesse senex

M ARSILIUS Rhenus florentinus Iohanni
pannonio epo quinque ecclesiensis.
Euparistia Comentarium in platonis conui-
uium de amore: nuper a nobis editum tibi
potissimum vir clarissime dicere constitui-
mus. Et platonici illi appropinque. A nobis singu-
lari quodam amore coniunctus. Sic in pla-
tonica ad platonium: Amatoria ad ama-
tissimum regulamus. Dabit preterea scri-
ptas nostras fidem auctoritatis tua non me-
diocrem ut siquid apud pannonios habue-
rint fidei Iohannis non minus q̃ marfilio de-
beant. Ita qui prius ad hystium redegit
museus, eodem prius rediit & platonem:
quod quidem fore facillime spero. Si modo
mea hęc amatoria tibi eque: aut saltem
non minus minus placeant ac tuis nobis e-
digne probentur. Hęc quidem nos summo
delectantur. Vnam nostra tuas aures
non offendant. Sed quid ego diffidam inop-
tius? Amor in me tuus mea comendabit ti-
bi: & auctoritas tua pannonius ipsa lauda-
bit. Amorem vero inter meum, quando id
mea non potest equitatis, potius gerenda Vir-

kozik: *B* 8–21, *S II.* 9–19. Csak a *B* 11 (egy Mátyást csipkelődő vers), a *B* 14 (Galeotto humoros bajvívásáról Mátyás előtt) – amelyek egyáltalán nincsenek meg az *S II.*-ben – és a *B* 15 (Vitéz Jánosról, ez később a 89. sz. alatt van meg) hiányzanak a sorrendből. Ugyanakkor az *S II.*-ben egészen más, későbbi helyekre kerültek azok a Mátyást dicsőítő epigrammák, amelyek a *B* 1–7. szám alatt vannak.

Mindebből nem a két kódex egymással való összefüggésére kell következtetnünk, hanem arra, hogy volt a Janus-epigrammáknak egy olyan kis gyűjteménye, amely Mátyásra vonatkozó epigrammákat foglalt magában. Ezt másolta le az *S II.* scriptora, és ezt egészítette ki más Mátyás-vonatkozású versekkel a *B*-kódex, illetve Várad Páter, míg az *S II.*-ben ilyen tudatos szerkesztésnek nem látjuk nyomát.

Tudatos sorrendcserét csak egy helyen találunk az *S II.*-ben, a 76. és 78. tétel fölcserélésének jelzését, hogy egymás mellé kerüljön két vers, amelyet egy közbeiktatás elválasztott.

A Mátyás-versektől eltekintve csak igen kis számban találunk olyan helyet, ahol 2–4 tétel sorrendje ugyanaz a *B*- és *S II.*-kódexben, annak a jeleként, hogy ezek eredetileg is együtt lehettek. Ilyenek: három görögből fordított vers (*B* 24–26, *S II.* 56–58), két vers Galeottóról (*B* 43–44, *S II.* 124–25), 3 vers Pál pápáról (*B* 52–54, *S II.* 25–27), saját költeményeivel kapcsolatos két vers (*B* 72–73, *S II.* 137–38), az áltudósról (*B* 110–12, *S II.* 35–37) stb. Olykor tartalmilag nem is tartoznak össze a két kódexben azonos sorrendben található versek, ilyenkor az egyidőben való keletkezésre gondolhatunk. Így a *B*- és *S II.*-kódexek verssorrendjének egybevetése néhány esetben segíthet a versek datálásának megállapításában.

Az *S II.*-kódex emendálását, a versekhez megfelelő címek szerkesztését Janus már feltehetően menekülése után, Medvevárbán végezte. Erre vall az, hogy ha két vagy több sor kimaradt a hosszabb versszövegekből, s a kimaradás nem zavarta különösebben az értelmet, Janus nem pótolta azokat, nem lévén előtte az eredeti kézirat. Ugyanezt bizonyítja, hogy ha értelemzavaró módon egy sor kimaradt, Janus azt újraköltötte.

Magával vitte viszont Janus azokat a versszövegeket, amelyeket még nem másoltatott le, s ezek kerültek az *S I.*-kódexbe. Ennek a kódexnek a másolása is még Pécsen kezdődhetett, vagy legalább az anyag a másoláshoz elő volt készítve. Erre vall az, hogy az *S I.*- és *S II.*-kódexek hasonló vízjelű papírból állnak. Az *S I.* másolása azonban, legalábbis nagyobb részében, már ott folytatott Medvevárbán, Janus utolsó menedékében, s talán a költő halála után Thuz püspök fejeztette be. Így kerülhetett az ő címere a szöveg közé, ami egyébként egészen szokatlan eljárás kódexeknél. Semmiképpen nem egyszerűen tulajdont jelző possessor-címer, mert akkor az első lapra került volna, és nem egy szövegrész végére.

Az *S I.*-be bemásolt kéziratanyag azután elpusztult. Nem került vissza Pécsre, így nem kerültek bele a Várad-féle gyűjteménybe a benne levő versek és fordítások, s így maradt ismeretlen a magyarországi szöveghagyományban. De maga az *S I.*-kódex külföldre kerülve fönntartotta a benne található epigrammákat, s csak ez őrizte meg azokat, s ezek váltak ismeretessé a Beatus Rhenanus-féle bázeli 1518-i kiadás útján.

Az *S II.* viszont, bár hasonlóképpen külföldre, valószínűleg éppen Bazelba került, de vagy nem jutott el Beatus Rhenanus kezéhez, vagy talán ő később akarta folytatni a közléseket, ami azután elmaradt. Mindenesetre az *S II.*-kódex semmiféle fölhasználásra nem került. Sevilleba jutva elsüllyedt egy könyvtár anyagában. Amint előzménye nincs, úgy folytatása se a Janus-szöveghagyományban.

3. A MARSILIUS FICINUSNAK KÜLDÖTT ELÉGIAKÉZIRAT

A sevillei kódexek ismeretében közelíthetjük meg azt a kérdést, hogy vajon Janus Pannonius már maga összeállított-e egy elégia-kötetet, s nem ez volt-e az a 10-es vagy 12-es első redakció, amelyről az előzőkben szoltunk.

Marsilio Ficino ugyanis 1469-ben megküldte Janus Pannoniusnak Plátón *Symposion*-ja kommentárját, s a kötet ajánlásából az derül ki, hogy itt voltaképpen Janus megküldött elégiainak viszonzásával van dolgunk. Azt írja ugyanis Ficino, hogy mint egyik platonista a másíknak küldi a *Symposion*-t; annak a Janusnak, aki elsőként hozta a Duna mellé a műzsákat, annak elsőként küldi Platón is, „qui primus ad Histrum redegit Musas, eodem primus rediget et Platonem”. (*B II.*) Reméli, hogy ez Janusnak éppen úgy fog tetszeni, amint őt gyönyörködtették Janus elégiai. Bár Ficino nem mondja kifejezetten, hogy Janus maga küldte meg neki elégiait, de másra aligha gondolhatunk.⁴⁸

A kérdés mármost az, mi lehetett ez az elégia-küldemény? Az összes elégia, vagy egy tudatosan megszerkesztett gyűjtemény? Mindkettőre gondolhatnánk, s ebben az esetben még remélhetnénk, hogy ez a saját szerkesztésű elégia-gyűjtemény még előkerülhet valahol. Viszont egy ilyen összes elégia-tartalmazó kötet meglétének ellent mond az, hogy – amint láttuk – Janus itáliai elégiait és a magyarországiakat együtt tartalmazó kéziratot egyet sem ismerünk, de olyant sem, amelyben az itáliaiak lennének mind benne. Sőt az itáliaiak közt vannak olyanok, amelyeknek egy kéziratát sem ismerjük. Márpedig valószínűtlen, hogy ha lett volna Ficino birtokában egy teljes Janus-elégia-kötet, arról ne készültek volna másolatok.

Valószínűbbnek lehetne tartani azt, hogy Janus talán Magyarországon írott elégiainak teljes gyűjteményét küldte volna meg Ficinónak. Ezt a nézetet támogathatná az a körülmény, hogy éppen a sorrendben sokadik, az I. könyv 9., 1464-ben írott, elégiajának Ficino részéről való ismeretéről van bizonyítékunk. Tudniillik Ficino idézett sora világos, hogy átalakított átvétel ebből a 9. elégiaból („De se aegrotante in castris”), ahol ez a rész így hangzik: „Hic situs est Janus, patrium qui primus ad Histrum Duxit laurigeras, ex Helicone, Deas.”

Ezen az alapon tehát elképzelhető, hogy a Ficinónak megküldött gyűjtemény a 12-es összeállítás volt, s így ez a szerkesztés még magára Janusra megy vissza. Ennek a valószínűségét erősíti, hogy éppen két firenzei kódex (*F I.* és *F II.*) tartalmazza ezt a gyűjteményt a *B*-kódex szerinti sorrendben. Igaz ugyan, hogy ennek ellene mondani látszanak a sevillei kódexek: az I. 9. elégia megvan mind a két sevillei kódexben, de egyébként az *S I.*-ben csak az I. 3, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15; az *S II.*-ben az I. 1, 2, 3, 5, 7,

8, 9, 13 és ÁBEL 125–26, 127–29 van benne, s ezek sem külön csoportban, hanem vegyesen más költeményekkel, sorrendjükben sincs semmi közös a végleges 10-es vagy 12-es összeállításokkal. Mégsem okvetlenül bizonyítja ez azt, hogy ilyen szerkesztés akkor még nem volt, mert elképzelhető, hogy abban a nyers összeállító munkában, amit az *S I.* és *S II.* jelentett, egyelőre fölvettek minden egyes verset, amit külön kéziratokon találtak, s viszont a Janustól készített 10-es vagy 12-es összeállítást nem az *S I.* vagy *S II.*-be másolták le, hanem egy másik föltételezett, elveszett kódexbe, egyéb olyan anyagokkal együtt, amik szintén nem szerepelnek a két sevillai kódexben.

Ficino soraiból tehát bizonyosan csak annyit állapíthatunk meg, hogy Janus valamilyen elégiáit, köztük az I. 9.-et megküldötte Ficinónak, ez azonban semmiképpen nem lehetett még az összes elégiáit, itáliaiakat és magyarországiakat egyaránt magában foglaló teljes gyűjtemény. Talán nem túlságosan merész következtetés, ha fölvetjük annak a lehetőségét, hogy éppen Ficino biztató sorai, a tőle 1469-ben érkezett ajándékkötet s indítékként hozzájárult ahhoz, hogy Janus végre hozzáfogott saját művei teljes összeállításának munkájához.

V. VÉGEREDMÉNY A KÖLTŐI SZÖVEGHAGYOMÁNYT ILLETŐEN

Végigvizsgálva a fennmaradt Janus-kódexek meg a XVI. századi nyomtatott kiadások anyagát, és összevetve a meghatározó szerepet játszó két sevillai kódex anyagával, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Janus-versek szöveghagyományozásának két különböző kezdeményezése volt. Az első az, amit még maga Janus kezdett el, de ennek csak egy része vált ismeretessé. Az epigrammáknak több mint kétharmada teljesen elveszett volna, egyharmada csak napjainkban, az *S II.*-kódex előkerülésével vált volna ismeretessé, ha Mátyás király nem ad megbízatást Váradi Péternek, hogy gyűjtse össze annak a költőnek epigrammáit, aki királyával szembefordulva, mint menekülő lázadó fejezte be életét. Ez a Váradi-féle gyűjtés tartotta fenn Janus epigrammáit.

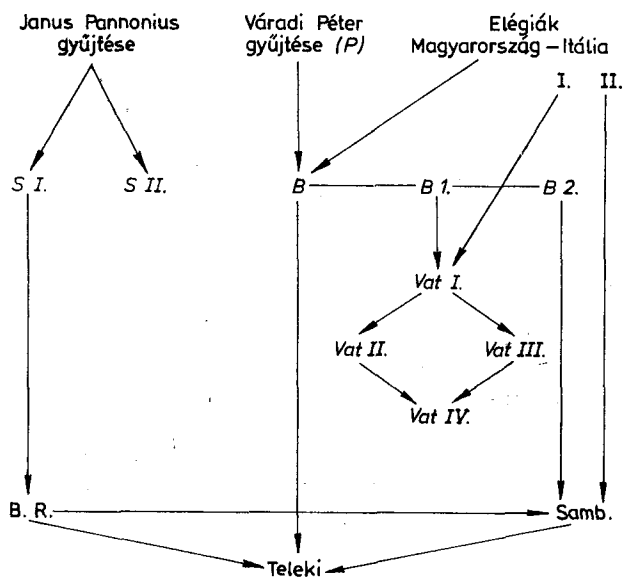
Nem fenyegette elveszés az elégiákat, legalábbis azok nagy részét, mert ezek már a XV. században, sőt valószínűleg még Janus életében, több kéziratban is terjedtek Magyarországon, s egyesek Itáliában maradtak fenn. A hosszabb költemények közül csak a *Guarino-panegyricus* kéziratban való itáliai és magyarországi ismeretéről lehet szó.

Hogy azután Janus költői műve – a Váradi-féle kézirat elveszte és a *B*-kódexnek Budán török kézbe kerülése után – mégis fennmaradt, és hogy eredeti itáliai hagyomány nélkül a világirodalomba bekerült, hogy már a XVI. században humanista körökben közkézen forgott, az a magyarországi humanisták érdeme. Ők másolták, publikálták; az ő lelkes és a kor viszonyaihoz képest szakszerű munkájuk tette ismeretessé Janus élete művét Magyarországon és külföldön, vitte vissza ismeretét Itáliába, ahol pedig verseinek nagyobb részét írta.⁴⁹

A Janus-szöveghagyomány egyik újabb bizonyítéka annak, hogy a magyarországi humanizmus, Vitéz János kezdeményezése, Mátyás király tudatos „kulturpolitikája”, a külföldi egyetemeken tanult magyarországi humanistáknak Mátyás halála után el nem lankadó, sőt fokozódó szellemi erőfeszítése, mind szélesebb körben kiterjedő munkássága egymásnak szerves folytatása, a magyarországi és az európai művelődés történetének értékes fejezete volt.

Természetesen a majd remélhetőleg elkövetkező részletes filológiai, szövegkritikai vizsgálatok a részletekben sokat módosíthatnak azon a képen, amit a Janus-szöveghagyományról megkíséreltünk fölvázolni, azokon a megállapításokon, amelyeket speciálisan a sevillai kódexekkel kapcsolatban tettünk, mégis azt gondoljuk, hogy ezek olyan alapok, amelyekről a további vizsgálatok most már biztosabban indíthatók el.

Mielőtt azonban hozzáfognánk munkánk következő részéhez, Janus levelezésének ismertetéséhez, az eddigiek világosabb áttekintése érdekében még grafikus ábrázolásban is bemutatjuk az elégia- és epigrammakéziratok és nyomtatott kiadások egymásból való származását, egymáshoz való viszonyát:

1. AZ ELÉGIÁKÉZIRATOK ÖSSZEHA-SO-NLÍTÓ TÁBLÁZATA

Kéz- iratok	El. I.														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>B</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>Bp I.</i>	9	10	11	12	5	6	7	8	13	1	2	3			4
<i>Bp III.</i>	5														
<i>Bp IV.</i>															
<i>Br I.</i>															
<i>Br II.</i>															
<i>D</i>	5	6	7	8	2	3	4	1	9	10	11	12			
<i>F I.</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
<i>F II.</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
<i>L</i>															
<i>Melk</i>								1							
<i>Mil I.</i>															
<i>Mil II.</i>															
<i>Mil III.</i>															
<i>Mod I.</i>	5	4	6	3	2		1	11	10	7	9	8			
<i>Mod II.</i>															
<i>Mün I.</i>	1														
<i>Mün II.</i>	1														
<i>Ol</i>	3	2	1	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
<i>Par</i>															
<i>Per</i>	1														
<i>S I.</i>			41		7	5	6		14				18	19	20
<i>S II.</i>	3	2	4		133		6	7	8				140		
<i>Seit</i>								1							
<i>St</i>															
<i>Vat I/1.</i>	3	2	1	4		5				6, 8	7, 9	10			
<i>Vat I/3.</i>		5	6	15	14	11	13	8	7	17	18	16			12
<i>Vat V.</i>	1														
<i>Vat VII.</i>	1														
<i>Ven IV.</i>															
<i>Ver</i>															

Kéziratok	El. II.																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
<i>B</i>																	
<i>Bp I.</i>		14															
<i>Bp III.</i>		3															
<i>Bp IV.</i>		1															
<i>Br I.</i>		1					2	3							4		
<i>Br II.</i>							1	2	3	4							
<i>D</i>		14						16		17							
<i>FI.</i>																	
<i>FII.</i>																	
<i>L</i>															2		
<i>Melk</i>																	
<i>Mil I.</i>																1	
<i>Mil II.</i>		1															
<i>Mil III.</i>																	
<i>Mod I.</i>	13		12														
<i>Mod II.</i>							1	2	3	4							
<i>Mün I.</i>																	
<i>Mün II.</i>																	
<i>Ol</i>																	
<i>Par</i>							1	2	3	4							
<i>Per</i>																	
<i>SI.</i>																	
<i>SII.</i>																	
<i>Seit</i>																	
<i>St</i>							1	2	3	4							
<i>Vat I/1.</i>																	
<i>Vat I/3.</i>	21	22	20					1		2				3			
<i>Vat V.</i>																	
<i>Vat VII.</i>																	
<i>Ven IV.</i>															1		
<i>Ver</i>																	

Kéziratok	Ábel					
	95-98	125-26	127	127-29	129-30	130-31
<i>B</i>						
<i>Bp I.</i>						
<i>Bp III.</i>						
<i>Bp IV.</i>						
<i>Br I.</i>						
<i>Br II.</i>						
<i>D</i>						
<i>F I.</i>						
<i>F II.</i>						
<i>L</i>						
<i>Melk</i>						
<i>Mil I.</i>						
<i>Mil II.</i>						
<i>Mil III.</i>	1					
<i>Mod I.</i>						
<i>Mod II.</i>						
<i>Mün I.</i>						
<i>Mün II.</i>						
<i>Ol</i>						
<i>Par</i>						
<i>Per</i>						
<i>S I.</i>						
<i>S II.</i>		1		141		
<i>Seit</i>						
<i>St</i>						
<i>Vat I/1.</i>						
<i>Vat I/3.</i>		4	9	10	19	23
<i>Vat V.</i>						
<i>Vat VII.</i>						
<i>Ven IV.</i>						
<i>Ver</i>	1					

2. A XV–XVI. SZÁZADI ELÉGIAKIADÁSOK ÖSSZEHAONLÍTÓ TÁBLÁZATA

Kiadások	El. I.														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1498	1														
1514	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10					
B. R.	5		14			7	8		15	18	17	19		2	
1523	1	11	12	13	14	6	7	8	9	10	2	3	4	15	5
1553	3	20	13	21	22	6	7	10	14	17	16	18	11	4	12
1555	5	22	15	23	24	8	9	12	16	19	18	20	13	6	14
Samb.	5	22	15	23	24	8	9	12	16	19	18	20	13	6	14

Kiadások	El. II.																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1498																		
1514																		
B. R.	16	10	36															
1523																		
1553	15	9	19															
1555	17	11	21															
Samb.	17	11	21	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	62	64	63	61	65

3. AZ EPIGRAMMAGYŰJTEMÉNYEK ÖSSZEHAONLÍTÓ TÁBLÁZATA

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
1	1			127				190	300
2	2	12		136				191	301
3	3	13		29				192	308
4	4	14		106				193	309
5	5			105				194	311
6	6	15		100				195	313
7	7	16		130					385

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
8	8	17		9				196	368
9	9			10				265	369
10	10	18		11				266	370
11	11	19						267	81
12	12	20		12				268	302
13	13	21		13					267
14	14	1			4			44	371
15	15			89					379
16	16	22		14				269	314
17	17	23		15			11	75	318
18	18			16			112	167	276
19	19			17			12	76	380
20	20			18				197	321
21	21	24	19	19		5	23	87	326
22	22	2		146		6		334	177
23	23			54				347	353
24	24			56				270	
25	25	25		20, 57		11		271	
26	26	26		58				272	
27	27			121		12		273	
28	28	27		60				274	364
29	29	28		38		13		275	381
30	31	29						276	
31	32							277	89
32	33	3						278	21
33		4		91				279	233
34	34			92				280	269
35	30	5		84		42		281	382
36	37	6		122				282	234
37	38	7						348	56
38	39			126				283	14
39	36	8				16		349	79
40	35	9				17		284	80
41	40	10						350	315
42	41	11		123				285	206
43	42			124				286	354
44	43	36		125				287	355
45	44	35				15		288	84
46	373	30		117				289	310
47	45							290	88
48	46	31		75		3		291	43
49	47	34		59, 55, 144				292	375
50	48			74				351	20
51	49			68		4		293	324
52	51	291		25		34		294	328
53	52	292		26		35		295	329
54	53	293		27				352	330
55	54	32						296	123
56	50			69		14		297	11

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
57	55			66			13	77	367
58	56	294		147		33			332
59	57	33							337
60	58	37						198	336
61	59	38		41		38			299
62	60	39			3	19		40	210
63	61	50					21	85	87
64	62			111		18	114	168	340
65	63			132			115	169	342
66	64	51		28		20		298	23
67	65			139				299	212
68	66	52				21		300	297
69	67							301	359
70	68			90				302	90
71	69			101				303	53
72	70			137				304	66
73	71	53		138				353	41
74	72							305	95
75	73							354	96
76	74			119				306	279
77	75	54						205, 252	334
78	77			120		22		253	2
79	78			93, 116				307	270
80	79			51				308	294
81	80			94				309	295
82	81			53				310	296
83	82	55		42		23		311	358
84	83			96				312	184
85	76			39				355	216
86	84			40				313	55
87	85							314	99
88	88			46	39			47	
89	89	56		43				315	224
90	86	57		44				356	101
91	87	58		30, 45				316	34
92	90			31, 47		24		317	104
93	91							322	85
94	92			88		25	10	74	213
95	93			61				199	61
96	94			62				200	248
97	95			64			103		275
98	96			65					316
99	97			48				201	57
100	98			49			14	78	
101	99			52					105
102	100	59		32, 50			15	79	
103	101								97
104	102								98
105	103	60							102

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
106	104						16	80	103
107	105	61							183
108	106	62							106
109	107	63		34				202	272
110	108			35				203	46
111	109			36		26	17	81, 203	28
112	110			37				81, 204	29
113	112	64		77				341	52
114	113	65							107
115	114	40						342	352
116	115			79, 99				206	217
117	116			115					111
118	117			129			116	170	86
119	118	295						207	113
120	119	296							116
121	121			112				208	273
122	120			113					298
123	122			80				209	63
124	123			114				210	62
125	124			81		27		211	77
126	125	66		98			117	179	78
127	126			97				212	150
128	127	67		131			91	149	108
129	128			22		28	92	150	187
130	129	68		21		29	18	82	1
131	130			23			93	151	190
132	131	69				30		218	47
133	132			24		31	94	152	30
134	134	70		83, 135				219	268
135	135	71		82			19	83	271
136	136			102			20	84	305
137	137	72		103			97	155	341
138	133			87					345
139	138	73		86			98	156	307
140	139			85			99	157	311
141	140	297							
142	141			78			95	153	343
143	142			76			96	154	344
144	143	74		33		39			
145	144	75						214	188
146	145	76						215	109
147	146	77						216	100
148	147	78				32	100	158	91
149	148	79							
150	149	80					101	159	
151	150	81						217	
152	151	82						161	
153	152	83					22	86	
154	153	84						218	82

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
155	154	85					1	66	
156	155	86					69	130	40
157	157	87				8		220	
158	157	88					25	89	
159	158	89					24	88	266
160	159	41		142				221	
161	160	90		143			67	128	
162	162	91					6	69	
163	163	92							
164	164	94						222	
165	165	95					26	90, 223	
166	166	96						224	
167	167	97					68	129	110
168	169	98						225	384
169	168	99							3
170	170	298							134
171	171	100					8	72	
172	172	101					7	70	
173	173	93				9			246
174	174								24
175	175						102	160	
176	177							226	209
177	176	102				10		71	60
178	178	103						231	15
179	179	104						231	45
180									73
181	180	105					27	327	69
182	181	106					28	91	185
183	182	107						232	251
184		108							280
185	184	109					29	92	6
186	183	110						233	182
187	185	111					30	93	5
188	186	112						234	112
189	187	113							72
190	188	114							114
191	189	115				40		235	124
192	190	116							229
193	192	118					31	94	12
194	191	117						236	17
195	193	119						343	119
196	194	120						237	120
197	185	121					2	325	274
198	196			107			32	95	121
199	197			108					130
200	198	122		104			33	96	35
201	199			110			34	97	44
202	200	123					35	98	54
203	201	124					36	99	122

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
204	202	125						238	126
205	203								115
206	204	126					37	100	129
207	205								
208	206	127							239
209	207	128						239	226
210	208	129					38	101	193
211	209	130					39	102	196
212	210	131					40	103	237
213	211	132							252
214	212	133							253
215	213	134					41	104	338
216	215							228	361
217	214	135					4	67	335
218	216	136					5	68	242
219	217	137					9	73	197
220	218, 277	199						229	199
221	219	138							238
222	220							227	132
223	221	139						230	331
224	222	140							333
225	223	141							136
226	224	142							143
227		144							144
228	225	143							145
229	226								61
230	227						42	105	39
231	228	145							287
232	229	146						240	323
233	230	147					43	106	240
234	231	148					44	107	262
235	232	149				37	45	108	320
236	233	150					46	109	360
237	234	151						241	245
238	235	152					47	190	133
239	236	153					48	328	19
240	237	154						242	31
241	238	155						326	10
242	239	156					49	111	147
243	240	157							
244	241	158						344	
245	242	159						243	137
246	243							244	171
247	244							245	172
248	245						51	246	173
249	246	160						247	174
250	247	161						248	175
251	248	162						249	176
252	249	163						250	64

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
253		164						251	51
254	250	165							58
255	255	166				7			138
256	252	167					50	112	148
257	253	168							131
258	256	169						113	247
259	258	170					52	114	220
260	254	171					53	115	127
261	255	172						254	149
262	257	173							281
263	259	174						345	139
264	260	175					54	116	327
265	261	176						255	118
266	262	177							241
267	263	178							159
268	265	179							
269	266	180							304
270	267	181					56	118	346
271	268	182					57	119	140
272	269	183							141
273	264	184					55	117	68
274	270	185							362
275	271	186					58	120	232
276	272	187							
277	273	188							215
278	274	189					59	121	154
279	275	190					60	122	201
280	276	191					61	123	203
281	278	193					62	329	160
282	179	194						256	363
283									
284	280	195					64	125	350
285	281	196							236
286	282	197					63	124	204
287	283	198					65	126	
288	284	199					66	127	125
289	285	200							146
290	286	201							
291	287	202					70	330	
292	291	203					71	131	
293	288	204				1	72	132	228
294	289	205				2	73	133	163
295	292	42	39				75	135	373
296	293	43	40				76	136	374
297	294	44	37	Lev. 101.			77	137	375
298	295	45	38				78	138	376
299	296	46					79	134	157
300	297	47					80	140	
301	298	48					81	141	

Ep. I. (B)	Bp II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
302	298	49					74	134	272
303	290	206					83	142, 257	70
304	300	207					82	331	59
305	302	208					84	143	
306	301	209							
307	303	210					85	144	42
308	305	211							278
309	306						87	146	128
310		212						258	200
311	307	213					86	145	152
312	304	214						259	365
313	308	215					88	324	117
314	309	216							83
315	310	217							165
316	311	218							
317	312	219							166
318	313	220						260	167
319	314								168
320	315	221						261	162
321	316	222						346	
322	317	223							
323	318	224							
324	319, 321	225					89, 118	147, 172	277
325	320						90	148	322
326	326	226					119	173	76
327	323	227					120	174	74
328	324	228					121	175	75
329	325	229					104	332	261
330	326	230					105		221
331	327	231					106	333	243
332	328	232					108	163	155
333	329	233							158
334	320	234					109	144	
335	331	235							170
336	332	236							142
337	333						107	162	219
338	334	237					110	165	4
339	339							165	32
340		238					111	166	33
341	336	239					122	176	92
342	342	240					123	177	186
343	338	241					124	178	264
344	339	242							36
345	340	243							260
346	341	244					125	179	164
347	342	245				41	126	335	94
348	343	246							161
349	344	247					127	336	93
350	345	248					128	180	189

Ep. I. (B)	Bp. II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
351	348	249						262	
352	367	251						262	
353	346	250							191
354	349	252					129	337	265
355	350	253					130	338	153
356	351	254					131	181	214
357	352	255					132	182	156
358	353	256							293
359	354						133	183	325
360	355	257							303
361	356	260					134	184	25
362	357	261							71
363	358	262						263	218
364	359	263					135	185	16
365								185	317
366	360	264							151
367	361						137	186	37
368	362	265					138	187	38
369	363	266							169
370	364	267					136	329	135
371	369	268							50
372	365		53	5	13			43	335
373	366	269							211
374	367	270						264	207
375	368	271					139	340	208
376	370	272							347
377	371	273							348
378	372	274				36	140	188	349
379							141	189	339
380			36						366
381									179
382									
383									180
384									181
385									249
386									250
		258							192
		259							283
		75		67					306
		276		70					284
		277		71					285
		278		72					286
		279		73					378
		280		128					244
		281							288
		282							289
		283							22
		284							49
		285							7

Ep. I. (B).	Bp. II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
		286							8
		287							9
		288							178
		289							18
		290							205

Ep. II.	Bp. II.	Vat I/2.	S I.	S II.	B. R.	1518	1559	Samb.	VKS
1			10		6			7	319
2			3		9			10	263
3			15		11			41	254
4			26		12			42	255
5					20			38	El. 23
6			43		22			25	
7			44		23			26	231
8			2		24			27	383
9			13		25			28	225
10			21		26			29	198
11			22		27			30	195
12			46		28			31	26
13			47		29			32	
14			48		30			33	27
15			23		31			34	227
16			4		32			35	202
17			8		33			36	
18			9		34			37	48
19					35			39	194
20			49		37			45	63
21					38			46	377
22								318	256
23								323	212
24								357	

VI. JANUS PANNONIUS LEVELEI

A görögből való fordításokon kívül Janus prózai művei nem állnak többől, mint három beszédből és levelekből. Minthogy pedig a beszédeket is különböző leveleskönyvek, a levelek közt, tartották fönn, mi is a levelek közt tárgyaljuk ezeket.

Az eddig ismert és hitelesként számon tartott Janus-levelek száma mindössze 24 volt. Ennyit közöl a legújabb, V. Kovács-féle kiadás (VKS 467–84., 563–67. l.). Valamennyi az 1450–1469 közti időből való. De még ebből a 24-ből is négy (VKS 2., 3., 21., 23. sz.) tulajdonképpen nem is missilis, hanem görög fordításokhoz írt ajánlólevél. Az így maradó 20 missilis közül a legkorábbi, Vitéz Jánoshoz írt levelet (VKS 1. sz.) 1450-ből,⁵⁰ Guarino Veronese leveleskönyve tartotta fönn, az 1469-ben Vetési Lászlóhoz írottat a bázeli 1518. évi kiadás; ez az egyetlen hiteles Janus-levél, amely a XVI. században nyomtatásban látott napvilágot. Ezt közölte Zsámboky János is 1569-ben, hozzáadva még három másikat, amelyeket már Teleki Sámuel sem tartott hiteleseknek (Epist. 20–22). Három levelet Ábel Jenő adott ki (ÁBEL 89–92. l.) kéziratból: a Prothasiushoz 1459-ben írottat és egy datálatlan levelet Jacobus Ammanatus-hoz (VKS 4., 16. sz.), valamint egy ajánlólevelet (VKS 23. sz.). Az 1465-ben a bolognai tizek tanácsához Velencéből írt levelet Lukcsics Pál találta kéziratban és adta ki 1928-ban.⁵¹ A többi 15 levelet Mátyás király leveleinek XVIII. századi kiadása, az *Epistolae Matthiae Corvini* (I–IV. Cassoviae 1743–1744) tette közzé. Teleki Sámuel 22 tételben adta ki Janus leveleit, köztük három ajánlólevelet és mintegy függelékként 20–22. sz. alatt a nem hiteleseket. Ő azt mondja, hogy a leveleket részint nyomtatott kiadásokból vette, részint olyan kéziratokból, ahol azokat Mátyás király leveleivel vegyesen találta. (TELEKI II. 70–107. l.)

*

Janus Pannonius leveleinek kézirati anyagát még senki nem vette számba. De annyi bizonyos, hogy legalábbis eddig nem vált ismeretessé olyan kódex vagy kódex-részlet, amely Janus Pannoniusnak saját maga nevében írott leveleit tartalmazná.⁵²

Janus leveleinek túlnyomó része a Mátyás király leveleskönyveiként ismeretes kéziratokból került elő. Ezért ezeket a leveleskönyveket kell megvizsgálnunk.

Fraknoi Vilmos, aki Mátyás király leveleinek teljes corpusát készült kiadni, sajnálatosan félbeszakadt publikációjának bevezetésében (FRAKNÓI I. V–XII. l.) 14 kéziratos levélgyűjteményt ismertet, de ezek közt csak hat az olyan, amelyben Janus életének éveiből vannak levelek. Az első az úgynevezett Hédervári-kódex, a másodikról azt írja, hogy ez a Hager Ferenc pozsonyi kamarai titkár birtokában volt kódex elveszett, de ugyanezen kiadványának függelékében (FRAKNÓI II. 393. l.) arról tájé-

koztat, hogy a kézirat mégis megvan az esztergomi primási könyvtárban. A többi négy nem más, mint a Hager-féle kézirat XVIII. századi másolata.⁵³ A valóságban tehát tulajdonképpen csak két leveleskönyvről van szó.

Ezekhez most harmadikként bukkant föl az *S II.*-kódex harmadik része, amelyet – bár eddig ismeretlen levélszöveget nem közöl – mégis különösen érdekessé tesz az a körülmény, hogy a benne levő 101 levélnek, túlnyomórészt Mátyás király nevében íródott leveleknek az a közös címe, hogy *Epistolae Jani Pannonii*. Erről a körülményről majd később beszélünk részletesebben. Itt most előbb a másik két leveleskönyvet ismertetjük. A Hédervári-kódexnek részletes tartalmi leírását is adjuk, mert a leveleskönyv – bár Fraknói fölhasználta, s bár a bennük található levelek néhány kivétellel már az *Epistolae Matthiae Corvini*ban is megvannak – tartalmi bemutatása még nem történt meg.

Terjedelemben messze elmarad a három nagy leveleskönyv mögött az a kis 1515-ből való füzetke, amelyre Juhász László bukkant az Egyetemi Könyvtár Pragyűjteményében (IX. 18.), de csak a benne található néhány Janus-levelet vette föl kiadatlan Janus-kéziratjegyzékébe.⁵⁴ A kézirat első pillanatra lényegében az Esztergomi Leveleskönyvből vagy az *S II.*-kódexből vett részletnek látszik, de nincs tanulság nélkül ez sem.

1. A HÉDERVÁRI-KÓDEX

A Hédervári-kódex akkor, amikor Fraknói említett publikációjában szólt róla, még a Héderváry család hédervári könyvtárában volt.⁵⁵ Azután eltűnt és csak néhány éve bukkant elő. Magánkézből vásárolta meg az Országos Levéltár. (Jelenleg DI 50.404 jelzet alatt van a kézirat fotomásolata, míg maga az eredeti ugyanezen a számon a Levéltár muzeális gyűjteményében van.)

Sajnos lappangása idején a kódex erősen megrongálódott. Szövege ugyan nem sérült meg, lapjait ma már gondosan konzerválták, de eredeti kötése, az egykor rajta volt följegyzésekkel – amelyeket Fraknói említ – elveszett. Pedig ezek a bejegyzések a kódex provenienciája szempontjából rendkívül fontosak voltak. Fraknói ugyanis azt írja, hogy „a hédervári codex borítékán a pécsi püspökségre vonatkozó egykorú feljegyzések találtak. Ez a codex tehát valószínűleg a pécsi püspöki palotában íratott, azokból a fogalmazatokból, melyeket a codex-író ott együtt talált. Ebből pedig azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Mátyás leveleit, melyeket ezen codexek tartalmaznak, Janus Pannonius vagy az ő környezetéhez tartozó egyének fogalmazták.” (FRAKNÓI II. XVIII. 1.)

Minden bizonnyal azok a bejegyzések ezek, amelyeket az *Epistolae Matthiae Corvini* c. kiadvány I. kötetének bevezetése így közöl: „Anno Domini 1470 circa Festum Beati Stephani Regis ad Transylvaniam missus fui. Anno Domini 1472. exivi de Transylvania circa festum Conceptionis M. Virginis. Anno Domini 1473. Domino Joanni Ernest donatus est Episcopatus Quinque-Ecclesiensis et Castrum Quinque-Eccles. restitutum est feria sexta.” Így tehát az elveszett följegyzésnek ha nem is az eredetije, de szövegmásolata fennmaradt mégis.

Ezekből a följegyzésekből bizonyos, hogy a Hédervári-kódexet nem írhatták 1470-nél később, és hogy Fraknóinak helyes volt az a föltételezése, hogy a kézirat keletkezését a pécsi püspökséggel és Janus személyével hozta kapcsolatba. Abban is igaza van Fraknóinak, hogy – amint ugyancsak a Hédervári-kódexről írja – azt nem valamilyen registratura-könyvből másolták, mert a levelek időrendi sorrendje teljesen össze van keverve. Jó megfigyelése az is Fraknóinak, hogy a kódexben egyetlen levél sincs abból az időből, amikor Janus Magyarországtól távol volt, itáliai követségén.

A kötet szép, egyenletes, humanista félkurzív könyvírással készült. Anyaga papír. Színes kezdőbetűk is vannak benne, úgy látszik tehát, hogy már végleges kéziratnak, nem fogalmazványnak készült. A levelek címzettjei meg vannak adva, dátum azonban egy-két kivételtől eltekintve nincs.

Tartalmi alapon a levelek elég pontosan datálhatók, és így kiderül, hogy a kötetben levő legkorábbi levelek 1460-ból valók, a legkésőbbi 1470-ből. A kódex majdnem végig azonos kéz írása. 103 levelet írt ez a scriptor, ehhez a kötet végén, más kézzel, néhány későbbi bejegyzés járult.

Tizennégy olyan levél van itt, amelyet Janus a maga nevében fogalmazott, egy Janus-beszéd, egy levél Vitéz János és Janus Pannonius nevében közösen, tizenkét levél Vitéz Jánostól, hat a magyarországi bárók nevében írt levél, egy levele II. Pius pápának válaszlévé egy olyan királyi levélre, amely megvan a kódexben. Végül a többi 69 mind Mátyás király levele.

A kötet tartalma tételenként a következő:

- [1.] Mátyás király III. Frigyes császárhoz. 1465. okt. közepe. (EMC II. 45, FRAKNÓI I. 85.)
- [2.] Mátyás király Groffnitzerhez. é. n. (EMC III. 48.)
- [3.] Mátyás király Carvajal bíborshoz. 1465 őszén. (EMC I. 78, FRAKNÓI I. 35.)
- [4.] Széchy Dénes levele a királyhoz. 1462. (EMC I. 31.)
- [5.] Mátyás király Moro velencei dogéhoz. 1464. szept. (EMC II. 40, FRAKNÓI I. 47.)
- [6.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1464. ápr.] (EMC I. 92, FRAKNÓI I. 37.)
- [7.] Az ország bárói Panyanhoz. [1460.] (EMC I. 7.)
- [8.] Ugyanazok Csupor Demeterhez. [1460.] (EMC I. 8.)
- [9.] Mátyás király II. Pius pápához. [1463 tavaszán.] (EMC I. 49, FRAKNÓI I. 29.)
- [10.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465.] (EMC II. 29, FRAKNÓI I. 97.)
- [11.] Janus Pannonius Johannes Gazulóhoz. [é. n.] (EMC III. 49, VKS levelek 7. sz.)
- [12.] Mátyás király III. Frigyes császárhoz. [1465. jan. 18.] (EMC II. 41, FRAKNÓI I. 52.)
- [13.] Mátyás király II. Pálhoz. [1465. jan.] (EMC II. 30, FRAKNÓI I. 53.)
- [14.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1465. febr. elején.] (EMC II. 38, FRAKNÓI I. 57.)

- [15.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465. febr. elején.] (EMC II. 35, FRAKNÓI I. 54.)
- [16.] Mátyás király a bíborosi kollégiumhoz. [1465. febr. elején.] (EMC II. 39, FRAKNÓI I. 55.)
- [17.] Mátyás király az egyes bíborosokhoz. [1465. febr. elején.] (EMC II. 37, FRAKNÓI I. 56.)
- [18.] Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. [1460.] (EMC I. 9.)
- [19.] Janus Pannonius Alexander Oliva bíboroshoz. [1462. szept. 28.] (EMC I. 36, VKS levelek 10. sz.)
- [20.] Vitéz János és Janus Pannonius együtt Blagai Györgyhez. [1460.] (EMC I. 22, VKS levelek 6. sz.)
- [21.] Janus Pannonius Francesco Todeschini Piccolomini bíboroshoz. [1460.] (EMC I. 21, VKS levelek 5. sz.)
- [22.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462–1464.] (EMC I. 70, FRAKNÓI I. 46.)
- [23.] Mátyás király a bíborosi testülethez és a velencei dogéhoz (eredetileg „ad papam . . .”, de áthúzva.) [1463. szept. 28.] (EMC I. 77, FRAKNÓI I. 34.)
- [24.] Vitéz János II. Pius pápához. [1460.] (EMC I. 19.)
- [25.] Mátyás király II. Pál pápához. [1464.] (EMC II. 32, FRAKNÓI I. 99.)
- [26.] Mátyás király II. Pál pápához. [1464. jún.] (EMC I. 71, FRAKNÓI I. 41.)
- [27.] Mátyás király a bíborosi kollégiumhoz. [1463 nyarán.] (EMC I. 76, FRAKNÓI I. 32.)
- [28.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462–1464.] (EMC IV. 96, FRAKNÓI I. 43.)
- [29.] Mátyás király Carvajal bíboroshoz. [1464 tavaszán.] (FRAKNÓI I. 30.)
- [30.] Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. [1464.] (EMC I. 95.)
- [31.] Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. [1464.] (EMC I. 95.)
- [32.] Janus Pannonius Francesco Todeschini Piccolomini bíboroshoz. [1462.] (EMC I. 33, VKS levelek 11. sz.)
- [33.] Vitéz János Tamás protonotáriushoz. [1462.] (EMC I. 32.)
- [34.] Janus Pannonius Carvajal bíboroshoz. [1462.] ápr. 20. (EMC I. 34, VKS levelek 8. sz.)
- [35.] Janus Pannonius Jacobus Ammanatus bíboroshoz. [1462.] (EMC I. 35, VKS levelek 12. sz.)
- [36.] Mátyás király a bíborosi kollégiumhoz. [1462–1464.] (EMC IV. 97, FRAKNÓI I. 44.)
- [37.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1464. jún. elején.] (EMC III. 3, FRAKNÓI I. 38.)
- [38.] Mátyás király a raguzaiakhoz. [é. n.] Kiadatlan.
- [39.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465.] (EMC II. 31, FRAKNÓI I. 98.)
- [40.] Mátyás király III. Frigyes császárhoz. [1464. szept.] (EMC I. 75, FRAKNÓI I. 48.)
- [41.] Mátyás király Széchy Déneshez. [1464.] (EMC I. 90.)

- [42.] Mátyás király (egy tanácsosa) a francia király egy vitézéhez. [1463.] (EMC I. 62.)
- [43.] Jannus Pannonius Galeottóhoz. [1465.] (EMC III. 15, VKS levelek 22. sz.)
- [44.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1464. júl.] (FRAKNÓI I. 42.)
- [45.] Mátyás király a bíborosi testülethez. [1465. szept. 18.] (EMC III. 1, FRAKNÓI I. 75.)
- [46.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465. okt. 2.] (EMC II. 21, FRAKNÓI I. 78.)
- [47.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1465. szept. 18.] (EMC III. 2, FRAKNÓI I. 76.)
- [48.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1465. okt. 2.] (EMC II. 20, FRAKNÓI I. 79.)
- [49.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465. okt. 2.] (EMC II. 19, FRAKNÓI I. 77.)
- [50.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1465. okt. elején.] (EMC II. 18, FRAKNÓI I. 83.)
- [51.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465. okt. elején.] (EMC I. 72, FRAKNÓI I. 81.)
- [52.] Mátyás király Carvajal bíboroshoz. [1465. okt. elején.] (EMC II. 43, FRAKNÓI I. 82.)
- [53.] Mátyás király D'Estouteville bíboroshoz. [1465. okt. elején.] (FRAKNÓI I. 84.)
- [54.] Mátyás király III. Frigyes császárhoz. [1465. okt. elején.] (EMC II. 44, FRAKNÓI I. 80.)
- [55.] Mátyás király Moro dogéhoz. [1462. máj. végén.] (EMC I. 83, FRAKNÓI I. 20.)
- [56.] Mátyás király Borso ferrarai herceghez és a firenzeiekhez. [1462. máj. végén.] (EMC I. 85, FRAKNÓI I. 21.)
- [57.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462. máj. végén.] (EMC I. 86, FRAKNÓI I. 17.)
- [58.] Mátyás király Carvajal bíboroshoz. [1462. máj. végén.] (EMC I. 87, FRAKNÓI I. 19.)
- [59.] Mátyás király a bíborosok testületéhez. [1462. máj. végén.] (EMC I. 88, FRAKNÓI I. 18.)
- [60.] Mátyás király a pécsi káptalannak. [é. n.] (EMC III. 50, téves datálás 1478-ra.)^{5 6}
- [61.] Mátyás a raguzaikhoz. [1462.] (EMC I. 47.)
- [62.] Mátyás király Lando pápai követhez. [1462. máj.] (EMC I. 3, FRAKNÓI I. 16.)
- [63.] Mátyás király a megyékhez. [1462.] (EMC I. 24.)
- [64.] Mátyás király Vitéz Jánoshoz. [1462. ápr. első fele.] (EMC I. 5, FRAKNÓI I. 12.)
- [65.] Mátyás király III. Frigyes császárhoz. [1462.] (EMC I. 1, FRAKNÓI I. 15.)

- [66.] A király emlékirata a pápai követhoz. [1460.] (EMC I. 2.)
- [67.] Mátyás király Lando pápai követhoz. [1460.] (EMC I. 4.)
- [68.] Emlékirat Vezseny László királyi követhoz. [1462.] (EMC I. 30.)
- [69.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462. máj. végén.] (EMC I. 13, FRAKNÓI I. 22.)
- [70.] Mátyás király Albert osztrák herceghez. [1462. máj. végén.] (EMC I. 48, FRAKNÓI I. 14.)
- [71.] Mátyás király [a raguzaikhoz.] [1462.] (EMC I. 25.)
- [72.] Az ország főpapjai és bárói II. Pius pápához. [1460.] (EMC I. 14.)
- [73.] Az ország főpapjai és bárói „Domino portuensi”. [1460.] (EMC I. 15.)
- [74.] Mátyás király a bíborosi testülethez. [1462. máj. végén.] (EMC I. 16, FRAKNÓI I. 23.)
- [75.] Mátyás király Carvajal bíboroshoz. [1462. máj. végén.] (EMC I. 17, FRAKNÓI I. 24.)
- [76.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462. máj. végén.] (EMC I. 26, FRAKNÓI I. 26.)
- [77.] Vitéz János II. Pius pápához. [1462.] (EMC I. 27.)
- [78.] Mátyás király Carvajal bíboroshoz. [1462. máj. végén.] (EMC I. 28, FRAKNÓI I. 27.)
- [79.] Emlékirat a Rómába küldött királyi követekhez. [1460.] (EMC I. 18.)
- [80.] Vitéz János Carvajal bíboroshoz. [1462.] (EMC I. 29.)
- [81.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462. máj. végén.] (FRAKNÓI I. 25.)
- [82.] Janus Pannonius beszéde a pápa követe előtt. [1462.] (EMC I. 6, VKS beszédek 1. sz.)
- [83.] Mátyás király a zágrábi egyházmegye népeihez. [1460.] (EMC I. 10.)
- [84.] Mátyás király a zágrábi egyházmegye népeihez. [1460.] (EMC I. 11.)
- [85.] Janus Pannonius Galeottóhoz. [1464.] (EMC I. 84, VKS levelek 18. sz.)
- [86.] Vitéz János egy erdélyi barátjához. [1460.] (EMC I. 38.)
- [87.] Vitéz János Carvajal bíboroshoz. [1460.] (EMC I. 12.)
- [88.] Mátyás király II. Pius pápához. [1462–1464.] (EMC I. 39, FRAKNÓI I. 45.)
- [89.] Az ország bárói III. Frigyes császárhoz. [1463.] (EMC I. 69.)
- [90.] Janus Pannonius Moro dogéhoz. [1462. szept. 27.] (EMC I. 40, VKS levelek 9. sz.)
- [91.] Janus Pannonius Raffaello Zovenzonihoz. [1462.] (EMC I. 41, FRAKNÓI I. 13.)
- [92.] Vitéz János a nádor feleségéhez. [1462.] (EMC I. 42.)
- [93.] Az ország bárói a cseh királyhoz. [1461.] (EMC I. 23.)
- [94.] Janus Pannonius Alexander Oliva bíboroshoz. [1463.] (EMC I. 68, VKS levelek 17. sz.)
- [95.] Mátyás király Lamberger Frigyeshez és Jánoshoz. [1462.] (EMC I. 43.)
- [96.] II. Pius pápa levele, válasz Mátyás király levelére. Csak a válasz van itt, Mátyás levele nincs. [1463 nyarán.] (EMC I. 20, FRAKNÓI I. 29/2.)

- [97.] Vitéz János levele Frangepán Zsigmondhoz. [1462.] (EMC I. 44.)
- [98.] Janus Pannonius Mohorai Miklóshoz. [1462.] (EMC I. 45, VKS levelek 14. sz.)
- [99.] Mátyás király II. Pál pápához. [1465. febr. közepén.] (EMC II. 34, FRAKNÓI I. 58.)
- [100.] Janus Pannonius Széchy Déneshez. [1464.] (EMC I. 93, VKS levelek 19. sz.)
- [101.] Mátyás király Boroszló városához. [1462. júl. 11.] (EMC III. 24, FRAKNÓI I. 166.)
- [102.] Mátyás király egy cseh hadvezérhez. [1462. júl. 11.] (EMC III. 25, FRAKNÓI I. 163.)
- [103.] Janus Pannonius Galeottóhoz. [1462.] (EMC I. 46, VKS levelek 15. sz.)
- [104.] Mátyás király Firenzének. [1470. febr. 15.] (EMC III. 46, FRAKNÓI I. 177.) Más kézzel.
- [105–109.] Későbbi anyag más írással: 105. Valamilyen szláv nyelvű irat. – 106. Egy bíboros levele Mátyás királyhoz (1483). – 107. Ferdinánd nápolyi király levele Mátyás királyhoz. (1484. szept. 17.) – 108. Kázmér lengyel király levele Mátyás királyhoz (1480). – 109. Ferdinánd nápolyi király levele Mátyáshoz. (é. n.) – Végül van még három bejegyzés egészen késői időből, a XVIII. századból.

2. AZ ESZTERGOMI LEVELESKÖNYV

A korábban Hager Ferenc neve alatt ismert kódex jelenleg az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban található, II. 393. jelzet alatt. Helyesebb tehát, ha ezentúl Esztergomi Kódexnek vagy Esztergomi Leveleskönyvnek nevezzük. Papírkódex ez is, mint a Hédervári. Jelenlegi kötése a XVIII. századból származik. Világosan megállapítható, hogy eredetileg két különböző kotetből állt, amelyet utólag, valószínűleg csak a XVIII. században kötöttek egybe, akkor, amikor az új kötés is készült.

Az első rész (fol. 1–130) Mátyás király leveleskönyve, 197 levéllel. A második, eredetileg külön lapszámozott rész első felében II. Ulászló és II. Lajos leveleit tartalmazza, főleg olyanokat, amelyek a kalocsai érsekséggel és Váradi Péter kalocsai érsek személyével kapcsolatosak, második fele Váradi Péter leveleskönyve.

A ma egy kötetben levő két részlet mindkettejében mérleges vízjegyű papírok vannak, de a két rész vízjegyei nem egyeznek meg egymással.

A Mátyás király leveleit tartalmazó részt gyakran változó kezek másolták a XV. század vége felé. A címzettek néha föl vannak tüntetve, néha nem. Dátum csak a 19. tételig van. Ezeket a dátumokat utólag írta be egykorú kéz. Az első 16 tétel pontos időrendben követi egymást, a többi már nem.

Az 1–32-ig terjedő részben mindössze négy olyan levél van, amely megtalálható a Hédervári-kódexben is. A 33-tól 92-ig következő levelek kevés kivétellel megvannak a Hédervári-kódexben, azután egy-két elszórt darab után a 168–197. tételek megint mind a két kódexben megvannak, sőt itt még – két csoportra bontva – a levelek

sorrendje is (nem időrendje!) megegyezik: Hédervári 83–98 = Esztergomi 168–82 és Hédervári 55–70 = Esztergomi 184–97.

A kódexnek a második, utóbb csatolt része most nem érdekel minket. Ugyancsak nem mutatjuk be a kódex különböző, említett, későbbi másolatait, mert vizsgálataink szempontjából nem adnak újat, hanem rátérünk az *S II.*-kódex levelezési részére, s annak ismertetése után próbáljuk megállapítani a három kódex, a Hédervári, Esztergomi és *S II.* levelezési részének egymáshoz való viszonyát.

3. A SEVILLAI LEVELESKÖNYV

Tanulmányunk első felében talán sikerült bebizonyítanunk a két sevillei kódex közvetlen janusi eredetét, s akkor azt is el kell fogadnunk, hogy az *S II.*-kódex harmadik, *Epistolae Jani Pannonii* című része valóban Janus Pannonius leveleit tartalmazza: a levelek fogalmazója akkor is Janus Pannonius, ha névleg a levelek Mátyás király vagy Vitéz János, esetleg más személyek nevében szólnak. A Sevillai Leveleskönyvben ugyanis a 101. tétel közül csak 10 Janus Pannonius saját nevében írt, ismeretes levele; három nem levél, hanem beszédeinek szövege, egy meg éppen nem is prózai szöveg, hanem Janus egyik epigrammája, a Firenzéből Mátyás királynak küldött oroszlánokkal kapcsolatos. Három levél Vitéz János nevében szól, hat meg nem nevezett főpapok, királyi tanácsosok, egy az ország báróinak közös levele. A túlnyomó többség, 80 darab, olyan levél, melynek írója névleg a király.

A leveleknek címzésük soha sincsen, többségükben írójuk nincs megnevezve. Dátuma a levelek csak kisebb részének, összesen 32-nek van, nem is következnek időrendben egymás után. Azonosításuk mégis pontosan elvégezhető az *Epistolae Matthiae Corvini*-ban, vagy ha ott nem, a Fraknoi kiadványában olvasható Mátyás király-levelek alapján.

A Sevillai Leveleskönyv részletes tartalmi ismertetését a következőkben közöljük:

[1.] [Janus Pannonius levele Jacobus Ammanatus bíboroshoz. 1462.] (EMC I. 35, VKS levelek 12. sz.)

[2.] [Janus Pannonius Alexander Oliva bíboroshoz.] 1463. szept. 28. (EMC I. 36, VKS levelek 10. sz.)

[3.] [Janus Pannonius Franciscus Todeschinus Piccolominihez. 1462.] (EMC I. 33, VKS levelek 11. sz.)

[4.] [Janus Pannonius Carvajal püspökhöz.] 1464. ápr. 20. (Az eddigi közlésekben EMC I. 34 alapján 1462. ápr. 20.; VKS levelek 8. sz.)

[5.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1465.] (EVC II. 32, FRAKNÓI I. 99.)

[6.] [Mátyás király II. Pál pápához.] 1466. jan. 10. (EMC II. 33, FRAKNÓI I. 102.)

[7.] Mátyás király II. Pál pápához. 1467. dec. (EMC I. 49 szerint 1463., FRAKNÓI I. 29 szerint 1463 tavasza.)

- [8.] [Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. 1460.] (EMC I. 9.)
- [9.] [Mátyás király II. Pius pápához.] 1463. szept. 28. (EMC I. 50, FRAKNÓI I. 33.)
- [10.] [Janus Pannonius Alexander Oliva bíboroshoz 1463. szept. 28.] (EMC I. 68, VKS levelek 17. sz.)
- [11.] [Mátyás király II. Pál pápához.] 1464. jan. 22. (EMC I. 73, FRAKNÓI I. 36, jan. 27-ét ír.)
- [12.] [Mátyás király Moro velencei dogéhez, 1464. ápr.] (EMC I. 92, FRAKNÓI I. 37.)
- [13.] [Mátyás király III. Frigyes császárhoz. 1465. okt. közepe.] (EMC II. 45, FRAKNÓI I. 85.)
- [14.] [Mátyás király Groffnitzerhez. é. n.] (EMC III. 48.)
- [15.] [Janus Pannonius Johannes Garulóhoz. é. n.] (EMC III. 49, VKS levelek 7. sz.)
- [16.] [Mátyás király Moro dogéhez. 1464. szept.] (EMC II. 40, tévesen 1465 tavasza, FRAKNÓI I. 47.)
- [17.] [Mátyás király a bíborosi kollégiumhoz. 1465. febr. eleje.] (EMC II. 39, FRAKNÓI I. 55.)
- [18.] [Mátyás király a Rómában tartózkodó követekhez. 1465. febr. eleje.] (EMC II. 37, FRAKNÓI I. 56.)
- [19.] [Mátyás király Moro dogéhez. 1465. febr. eleje.] (EMC II. 38, FRAKNÓI I. 57.)
- [20.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1465. febr. eleje.] (EMC II. 35, FRAKNÓI I. 54.)
- [21.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1465. febr. közepe.] (EMC II. 34, FRAKNÓI I. 58.)
- [22.] [Janus Pannonius beszéde a pápa előtt. 1465.] (EMC II. 48, ÁBEL 85.1.)
- [23.] [Janus Pannonius beszéde a pápa előtt. 1465.] (EMC II. 48/2, TELEKI II. 64–66.1.)
- [24.] [Janus Pannonius beszéde a pápa előtt. 1465.] (EMC II. 49, TELEKI II. 66–69.1.)
- [25.] [Mátyás király a bíborosi kollégiumhoz. 1463 nyarán.] (EMC I. 76, FRAKNÓI I. 32.)
- [26.] [Mátyás király Moro dogéhez. 1463. szept. 28.] (EMC I. 77, FRAKNÓI I. 34.)
- [27.] [Mátyás király Andreas Paumkircherhez. 1465.] (EMC I. 46.)
- [28.] [Mátyás király manifestuma.] Pozsony 1468. ápr. 8. (EMC I. 45.)
- [29.] [Mátyás király Boroszló városához.] Pozsony 1468. ápr. 8. (FRAKNÓI I. 144.)
- [30.] [Mátyás király a csehországi katolikus rendekhez. 1468. ápr. 8.] (EMC III. 44, FRAKNÓI I. 141.)
- [31.] [Mátyás király Rüdensheimi Rudolfhoz.] Pozsony 1468. ápr. 8. (EMC III. 34, FRAKNÓI I. 142.)

- [32.] [Mátyás király II. Piushoz. 1464. júl.] (EMC I. 74, FRAKNÓI I. 40.)
- [33.] [Mátyás király egyik csehországi hívéhez. 1468. máj. 5.] (EMC III. 35, FRAKNÓI I. 153.)
- [34.] [Mátyás király utasítása követéhez. é. n.] (EMC III. 36.)
- [35.] [Egy főpap a lengyel király követéhez.] Law 1468. máj. 3. (EMC III. 29.)
- [36.] [Mátyás király II. Pál pápához.] Law 1468. ápr. 30. (EMC III. 11, FRAKNÓI I. 145.)
- [37.] [Mátyás király római követéhez.] „infra fines Moraviae” 1468. ápr. 30. (EMC III. 12, FRAKNÓI I. 146.)
- [38.] [Egy királyi tanácsos Mátyás Rómában levő követéhez.] Law 1468. ápr. 30. (EMC III. 13.)
- [39.] [Egy főpap és királyi tanácsos levele a Rómában levő követéhez.] Znoyma 1468 máj. 10 (EMC III. 37.)
- [40.] [Mátyás király a lengyel rendekhez. 1468 tavaszán.] (EMC III. 28, FRAKNÓI I. 161.)
- [41.] [Mátyás király egy lengyel főnemeshez. 1468.] (EMC III. 30, FRAKNÓI I. 174.)
- [42.] [Egy magyar báró levele a lengyelekhez. 1468.] (EMC III. 31.)
- [43.] [Magyarország bárói a lengyelekhez. 1468.] (EMC III. 32.)
- [44.] [Mátyás király a csehországi főurakhoz. 1468 végén.] (EMC III. 14, FRAKNÓI I. 161.)
- [45.] [Mátyás király Trencsén megyéhez.] 1468. (EMC III. 16.)
- [46.] [Mátyás király hadüzenete Pogyebrád Viktorinhoz. 1468. márc. 31.] (EMC III. 8, FRAKNÓI I. 140.)
- [47.] [Egy katona vagy királyi biztos a Rómában levő követekhez.] Pozsony 1468. ápr. 10. (EMC III. 17.)
- [48.] [Mátyás király Olmütz városához.] Pozsony 1468. ápr. 8. (EMC III. 18, FRAKNÓI I. 143.)
- [49.] [Mátyás király Olmütz városához.] Znoyma 1468. ápr. 10. (EMC III. 19, FRAKNÓI I. 155.)
- [50.] [Mátyás király Rüdeshelmi Rudolphhoz. 1468. máj. elején.] (EMC III. 38, FRAKNÓI I. 150.)
- [51.] [Mátyás király a raguzaiakhoz. 1468.] (EMC III. 9.)
- [52.] [Mátyás király Boskovics Protáz olmützi püspökhöz. 1468. máj. 3.] (EMC III. 39, FRAKNÓI I. 151.)
- [53.] [Mátyás király Pogyebrád Viktorinhoz.] Trebics [1468.] máj. 23. (EMC III. 10, FRAKNÓI I. 160.)
- [54.] [Mátyás király egy egyházi férfiúhoz.] Brünn [1468.] jún. 28. (EMC III. 33.)
- [55.] [Mátyás király Rüdeshelmi Rudolphhoz.] Trebics 1468. jún. 1. (EMC III. 20, FRAKNÓI I. 162.)
- [56.] [Mátyás király a császárhoz küldött követéhez.] 1468. júl. 11. (EMC III. 21, FRAKNÓI I. 164.)

- [57.] [Mátyás király Rüdeseheimeri Rudolffhoz. 1468. júl. 11.] (FRAKNÓI I. 167.)
- [58.] [Ismeretlen Pogyebrád Viktorinhoz. é. n.] Kiadatlan.⁵⁷
- [59.] [Egy főpap levele egy bíboroshoz. 1465.] (EMC II. 50.)
- [60.] [Mátyás király Handó Györgyhöz. 1467. ápr. 25.] (EMC I. 63, Fraknói I. 194.)
- [61.] [Mátyás király Erdélyről. é. n.] (EMC III. 6.)
- [62.] [Mátyás király Pogyebrád Viktorinhoz. 1467. márc. 30.] (EMC III. 5, FRAKNÓI I. 132.)
- [63.] [Mátyás király egy külföldi diplomatához. 1467 ?] (EMC III. 7, FRAKNÓI I. 139.)
- [64.] [Mátyás király az erdélyiekhez. 1463.] (EMC I. 64.)
- [65.] [Mátyás király egy római bíboroshoz. 1467. márc. 17.] (EMC I. 53, FRAKNÓI I. 131.)
- [66.] [Mátyás király Sternberg Miklóshoz. 1466 őszén.] (EMC II. 51, FRAKNÓI I. 108.)
- [67.] [Mátyás király II. Pál pápához.] Buda 1467. márc. 17. (FRAKNÓI I. 127.)
- [68.] [Mátyás király egy római bíboroshoz.] Buda 1467. márc. 17. (EMC I. 54, FRAKNÓI I. 120.)
- [69.] [Mátyás király megbízólevele követéhez. Buda 1463.] (EMC I. 55.)
- [70.] [Mátyás király Carvajal bíboroshoz. 1467. márc. 17.] (EMC I. 60, FRAKNÓI I. 129.)
- [71.] [Mátyás király egy római bíboroshoz. 1467. márc. 17.] (EMC I. 56, FRAKNÓI I. 128.)
- [72.] [Mátyás király Moro dogéhoz.] Esztergom [1467.] ápr. 7 (FRAKNÓI I. 133.)
- [73.] [Mátyás király Moro dogéhoz.] Buda [1467.] ápr. 27. (EMC I. 65, FRAKNÓI I. 135.)
- [74.] [Janus Pannonius Széchy Déneshez. 1464.] (EMC I. 93, VKS levelek 19. sz.)
- [75.] [Mátyás király, római követéhez. 1468 tavaszán.] (EMC III. 42, FRAKNÓI I. 149.)
- [76.] [Mátyás király egy német fejedelemhez. 1468 tavaszán.] (EMC I. 22, FRAKNÓI I. 148.)
- [77.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1466 elején.] (FRAKNÓI I. 101.)
- [78.] [Mátyás király egy római bíboroshoz. 1465. nov. 24.] (FRAKNÓI I. 94.)
- [79.] [Mátyás király egy cseh hívéhez.] Olmütz 1468. nov. 11. (EMC III. 23, FRAKNÓI I. 165.)
- [80.] [Mátyás király Boroszló városához. 1468. júl. 11.] (EMC III. 24, FRAKNÓI I. 166.)
- [81.] [Mátyás király egy cseh hadvezéréhez. 1468. júl. 11.] csak a levél második fele. (EMC III. 25, FRAKNÓI I. 163.)
- [82.] [Mátyás király római követéhez.] Trebic 1468. máj. 22. (EMC III. 41, FRAKNÓI I. 159.)

- [83.] [Mátyás király Ferdinánd nápolyi királyhoz.] Pozsony „Histropolis”. 1468. okt. 15. (EMC III. 43, FRAKNÓI I. 171.)
- [84.] [Mátyás király egy német fejedelemhez. 1467. jan.] (EMC III. 26, FRAKNÓI I. 123.)
- [85.] [Mátyás király II. Pál pápához.] Trebic 1468. máj. 22. (EMC III. 40, FRAKNÓI I. 158.)
- [86.] [Mátyás király Vitéz Jánoshoz. 1467. jún.] (EMC III. 27, FRAKNÓI I. 137.)
- [87.] [Mátyás király Vezsenyi Lászlóhoz. 1462 nyarán.] (EMC I. 66, FRAKNÓI I. 28.)
- [88.] [Mátyás király Pogyebrád Viktorinhoz. 1463. máj.] (EMC I. 57, FRAKNÓI I. 31.)
- [89.] [Mátyás király II. Pius pápához. 1464. jún.] (EMC I. 67, FRAKNÓI I. 39.)
- [90.] [Mátyás király egy római bíboroshoz. 1466. aug.] (EMC I. 79, FRAKNÓI I. 107.)
- [91.] [Mátyás király De Corcullisnak. 1466. aug.] (EMC I. 80, FRAKNÓI I. 106.)
- [92.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1468.] (FRAKNÓI I. 173.)
- [93.] [Mátyás király a ragúzaiakhoz.] é. n. Kiadatlan.⁵⁸
- [94.] [Mátyás király Rozgonyi Jánoshoz. 1466?] (EMC I. 81.)
- [95.] [Mátyás király Pogyebrád Györgyhoz. 1465. nov.] (EMC I. 58, FRAKNÓI I. 90.)
- [96.] [Mátyás király Vitéz Jánoshoz. 1465. nov.] (EMC I. 59, FRAKNÓI I. 89.)
- [97.] [Mátyás király Pogyebrád Györgyhoz. 1466.] (EMC I. 61, FRAKNÓI I. 121.)
- [98.] [Mátyás király Firenze városához.] Bécs 1470. febr. 17. (EMC I. 46, FRAKNÓI I. 177.)
- [99.] [Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. 1464.] (EMC I. 94.)
- [100.] [Vitéz János Jacobus Ammanatus bíboroshoz. 1464.] (EMC I. 95.)
- [101.] [Janus Pannonius epigrammája a Firenzéből küldött oroszánokkal kapcsolatban.] (EMC III. 47, Ep. I. 297.)

Kiadatlan a levelek közt mindössze kettő van, az 58. és a 93. számú.

A levélszövegek minden világosabb elválasztás nélkül, ugyanazzal a kurzív írással következnek egymás után, mint ahogyan a verseknél láttuk. Iniciáléknak, címzések utólagos bevezetésének nincs hely hagyva, tehát jellegzetesen első gyűjtés. Még emendálva sincs, arra már nem került sor. A levelek dátuma hol még van adva, hol nincs, mindenesetre sorrendjük teljesen összekevert, tárgyi vagy időbeli rendszerezés nélkül. Ugyanúgy, ahogy a Hédervári-kódex esetében láttuk. Tehát ez is eredeti példányokról, egyes lapokról készült, nem valamilyen folyamatosan vezetett leveles-könyvből vagy végleges formába öntött kódexből, hanem azokról a fogalmazványokról, ahogyan Janus a szükségletnek megfelelően elkészítette a szövegeket.

Az *S II.* leveleskönyv-részének legnagyobb jelentősége abban van, hogy most már konkrét adatot szolgáltat ahhoz, amiről általánosságban már tudtunk, hogy tudniillik Janus Pannonius Mátyás király és mások számára is fogalmazott leveleket.⁵⁹ Sőt ahhoz is, hogy melyek voltak ezek a Mátyás számára fogalmazott levelek.

Hogy ez a gyűjtemény a Mátyás- és Vitéz János-levelekkel együtt csakugyan Janus fogalmazványaiából áll, annak a gyűjtemény címén kívül bizonyítéka egy Mátyás nevében írt levél eddig ismeretlen záradéka kéziratunkban (7. sz.) „Anno Domini MCCCCLXVII Mense decembris Sub Alpibus Moldaue Per dominum Johannem Episcopum Quinqueecclesiarum”. Pedig a levél Mátyás királynak II. Pál pápához küldött levele.

Hangsúlyozottan kell rámutatnunk arra is, hogy nemcsak a Hédervári-kódex, hanem az *S II.*-kódex levelei is mind olyan időből származnak, amikor Janus Mátyás király környezetében tartózkodott. Római követségének idejéből egy sincs.

Ha pedig elfogadjuk azt, hogy a Sevillai Leveleskönyv számtalan Mátyás király, Vitéz János és mások nevében írt levelét Janus Pannonius fogalmazta, s így a gyűjtemény voltaképpen Janus leveleskönyveként készült, illetőleg annak egyik alapgyűjtése, akkor analógia alapján most már tényként mondhatjuk ki azt, amit Fraknoi még csak bizonytalan formában föltételezett, azt ti., hogy a Hédervári-kódex is valóban Janus Pannonius levélfogalmazványainak — az *S II.*-kódex leveleskönyve mellett — másik gyűjteménye. A Hédervári-kódex és az *S II.*-kódex levélszövegei akkor is Janus szellemi alkotásai, irodalmi munkásságának szerves részeinek tekinthetők, ha azok nagyobb-részt Mátyás király vagy mások nevében kerültek elküldésre.

Tanulságos a mi szempontunkból az is, ha összehasonlítjuk egymással a három kódexet, az Esztergomit, a Hédervárit és az *S II.*-t. Mindössze 26 olyan levél van, amely mindhárom kódexben megtalálható; a Héderváriban és az Esztergomiban közös 52, az *S II.*-ben és az Esztergomiban 73. Végül 36 levél szövege csak az Esztergomi kódexben van meg.

Visszont a Hédervári-kódex és az *S II.* levelei kevés kivétellel egymást egészítik ki. Tehát tulajdonképpen Janus levélgyűjteményének két különböző csoportját ölelik föl, s mind a kettő az első, Janus-féle gyűjtés két különböző része. A másolás mindkét esetben az eredeti fogalmazványokról készült.

A lemásolt szövegek eredeti fogalmazványai rendezetlenül heverhettek Janus birtokában, éppen úgy, mint Vitéz János leveleiről olvastuk, különösebb gond és megbecsülés nélkül, s így eredetileg az összegyűjtés és a fennmaradás biztosításának szándéka nélkül.⁶⁰ Így történhetett az, hogy, úgy látszik, egyes levelek eredetije már elveszett addigra, mire az összegyűjtés megkezdődött, s ezért van az, hogy egyes hiteles Janus-levelek szövegét egyik kódexben sem találjuk meg.

Mikor azután Janus életének vége felé mégis arra gondolt, hogy saját műveit egybemásoltatja, és így gondoskodik megmaradásukról, akkor az írói munkássága szerves részeként tekintett levelek lemásoltatásáról is intézkedett. Hogy a Mátyás és Vitéz nevében fogalmazott leveleket is saját írói alkotásának tekintette, azt épp az bizonyítja, hogy ezeket is bevétette a gyűjteménybe, az *S II.*-kódexben még a cím is hangsúlyozza, hogy ezek „Epistolae Jani Pannonii”. Sajnos az *S II.* leveleinek emendá-

lására már nem kerülhetett sor, pedig rájuk fért volna a szövegjavítás. (Fogalmazványokról készült, s nyilvánvalóan gyors munka, másolási hibái tehát nem meglepőek.)

Mikor pedig Janus Pannonius elmenekült Pécsről, a Hédervári-leveleskönyv ott maradt Pécsen, Budára sem került Janus könyveinek föltételezett elkobzásakor. A levélfogalmazványokat azonban, amelyek szintén Janus székhelyén maradtak, valószínűleg Budára szállították. Ezeknek nagy része még abban a sorrendben állhatott, ahogyan a Hédervári, illetve az *S II.*-kódex számára való lemásolás után maradtak, más részüknek a sorrendje már összezavarodott. Erre vall az, hogy az Esztergomi kódex levelei legnagyobb részének még a sorrendje is azonos a Héderváriéval, főleg pedig az *S II.*-ével. Az Esztergomi kódexből egyetlen olyan levélszöveg hiányzik, amely az *S II.*-ben megvan, itt nincs.

A Pécsről elhozott levélanyaghoz, tehát a Hédervári- és az *S II.*-kódex alapjául szolgáló levélanyaghoz vagy Váradi Péter, vagy környezetének valamelyik tagja hozzácsatolt még 36 levelet. Olyanokat, amelyeket Mátyás király vagy maga fogalmazott (diktált), vagy valamelyik másik udvari emberével, humanistájával fogalmaztatott. Ezek a levelek kevés kivétellel együtt, külön csoportban állnak az Esztergomi kódex elején. S jellemző, hogy ezek a levelek majdnem mind olyan időkből származnak, amikor Janus Pannonius nem tartózkodott Magyarországon, illetve Mátyás környezetében.

Az *S II.*-kódex leveleskönyv-részét tehát az teszi különösen fontosná, hogy ezen az alapon – és belőle következtetve a Hédervári-kódex levelei alapján – az eddig ismert Janus-levelek száma megtízszereződött, s így most már Janus prózastílusát az eddiginél sokkal szélesebb alapon, sokkal gazdagabban, sokoldalúbb anyag alapján lehet vizsgálni, mint korábban. Ez a stílusvizsgálat természetesen a filológia tudományának a feladata; a magunk részéről kísérletet sem teszünk rá. Másrészt viszont a Janus Pannonius által írottaknak bizonyult Vitéz János- és Mátyás-leveleket ki kell iktatni az utóbbiak stílusvizsgálatának köréből.

4. A PRAY-LEVELESKÖNYV

Szoros kapcsolatban van a Sevillai Leveleskönyvvel az a kis kézirat, amely a Pray-gyűjteményben maradt ránk. Egy egészen kis terjedelmű papírkéziratról van szó (8° nagyságú, 12 folio). Az írás humanista cursiva (nem könyvírás), de csinos fekete-vörös tollrajzú nagy kezdőbetűk vannak benne. A 12 foliόν mindössze 25 levél olvasható:

- [1.] [Mátyás király II. Pius pápához.] 1464. jan. 22. (EMC I. 73.)
- [2.] „Iohannes Pannonius” [Jacobus Ammanatus bíborshoz. 1462.] (EMC I. 35.)
- [3.] „Jo Q” [Alexander Oliva bíborshoz.] 1462. szept. 28. (EMC I. 36.)
- [4.] „Jo Q” [Johannes Todeschinus Piccolominihez. 1462.] (EMC I. 33.)
- [5.] „Jo Q” [Carvajal bíborshoz.] 1462. ápr. 20. (EMC I. 34.)

- [6.] „Jo Q” [Alexander Oliva bíboroshoz. 1463.] (EMC I. 68.)
 [7.] „Jo Q” [Jacobus Ammanatus bíboroshoz 1460.] (EMC I. 9: mint Vitéz János levele. ÁBEL az *Analectában*, – 89–90. l. – mint Janus Pannonius levelét adta ki. VKS levelek 16. sz.)
 [8.] Mátyás király [II. Pál pápához. 1465.] (EMC II. 32.)
 [9.] Mátyás király [II. Pál pápához.] 1466. (EMC II. 33.)
 [10.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1465. febr. közepén.] (EMC II. 34.)
 [11.] Mátyás király [II. Pius pápához. 1463 tavaszán.] (EMC I. 49.)
 [12.] „Mathias Byro etc.” [Mátyás király II. Pius pápához. 1463. szept. 28.] (EMC I. 50.)
 [13.] Mátyás király [Moro velencei dogéhoz. 1464. ápr.] (EMC I. 92.)
 [14.] Mátyás király [III. Frigyes császárhoz. 1465. okt.] (EMC II. 45.)
 [15.] Mátyás király [Groffnitzerhez.] é. n. (EMC III. 48.)
 [16.] Mátyás király [Moro dogéhoz. 1464. szept.] (EMC II. 40.)
 [17.] Mátyás király [a bíborosi kollégiumhoz. 1465. febr. elején.] (EMC II. 39.)
 [18.] Mátyás király [a Rómában tartózkodó követekhez. 1465. febr. elején.] (EMC II. 37.)
 [19.] [Mátyás király Moro dogéhoz. 1465. febr. elején.] (EMC II. 38.)
 [20.] [Mátyás király II. Pál pápához. 1465. febr. elején.] (EMC II. 35.)
 [21–25.] Ismeretlen címzettekhez. Az egyik levél írója Stephanus de Kayar „Ex schola pagiensi”, 1508., egy másik „Ex Kezegg” 1505.

A kézirat eredete szempontjából érdemes összevetni a kis gyűjteményt a másik három leveleskönyvvél:

Pray-k.	Esztergomi L.	Hédervári-k.	S II.
1	91		11
2	74	35	1
3	75	19	2
4	72	32	3
5	73	34	4
6	87	94	10
7	85	18	8
8	71	25	5
9	76		6
10	77	99	21
11	84	9	7
12	86		9
13	92	6	12
14	88	1	13
15	89	2	14
16	82	5	16
17	81	16	17
18	78	17	18
19	79	14	19
20	80	15	20

A táblázatból rögtön kitűnik, hogy a Hédervári-kódex nem jöhet tekintetbe, mert a Pray-leveleskönyv három levele hiányzik abból, tehát onnan nem másolhatták a többi se. Anyaga megfelel az Esztergomi kódex 71–92. terjedő részének – (de hiányzik belőle kettő: 83, 90), a sorrend azonban nagyon eltérő. Ellenben az *S II.*-kódex levelezés részének 1–21. számig (egy hiányzik) nemcsak az anyaga azonos, hanem a sorrend is csak kevés eltérést mutat. Így tehát arra gondolhatnánk, hogy az *S II.* leveleskönyve első, kis részének egy másolatával van dolgunk, aminek a végéhez néhány későbbi levelet csatoltak. Ebből pedig az következne, hogy az *S II.*-kódex még a XVI. század elején is Magyarországon volt. Ellene mond azonban a Sevillai Leveleskönyvből való másolásnak az, hogy a Pray-leveleskönyv szövegei helyenként teljesebbek, mint a Sevillaiiban levők. Tehát a Pray-kéziratot is csak az eredeti, még az *S II.* másolásakor együtt levő, autográf fogalmazványokról másolták. Vagy pedig elképzelhető az is, hogy volt egy kisebb levélgyűjtemény, amely már előbb elkészült, használatban volt, s ezeket a leveleket a Pray-leveleskönyv összeállítója is innen vette. (Olyanformán, ahogyan az epigrammák esetében is úgy tűnt, hogy volt egy kisebb, korai rész-gyűjtemény.)

Hol készült a Pray-leveleskönyv, ki volt leírója, egyelőre nem tudjuk megállapítani. Mindenesetre a leíró már nem tudott arról, hogy a levélszövegek nagyobb részének is Janus Pannonius és nem Mátyás király a fogalmazója. Föltételezhető, hogy ez a kis „*Exempla Epistolarum Johannis pannonii et Aliorum. 1515.*” című füzetke iskolai célokra, a levelezés fogalmazásának tanítására készült mint Janus Pannonius és mások összeírt levélpéldái. Janus Pannonius levelei tehát éppen úgy útban voltak ahhoz, hogy iskolai tananyaggá váljanak, mint ahogyan Mezey László megállapítása szerint költeményei is. (JPT 528–32.)

*

A Janus-levélszövegek hagyományának vizsgálatából tehát végső soron hasonló eredményt kaptunk, mint verseinek hagyományvizsgálatából. Az anyagot két gyűjtés tartotta fenn. Az első gyűjtés magától Janustól származott. A gyűjtemény egyik kötete, a Hédervári-kódex itt maradt Magyarországon, de valószínűleg sokáig ismeretlen maradt. A másik, még kezdetlegesebb fokon álló kötet Janusszal együtt külföldre került, és eltűnt a használat elől. Janus halála után azonban a magyarországi humanisták egyike, valószínűleg ugyanaz a Váradi Péter, aki az epigrammákat foglalta kötetbe, másoltatta le Janus hátrahagyott levélkézirat-anyagát, de még kiegészítve, mint Mátyás király leveleskönyvét. Ennek az Esztergomi Leveleskönyvnek és a belőle készült másolatoknak, meg a Hédervári-kódexnek volt köszönhető, hogy ha nem is korábban, de a XVIII. században az *Epistolae Matthiae Corvini*, a XIX. században Fraknoi közléséből ismeretessé válhattak. Csakhogy Janus fogalmazványainak csak azokat lehetett tekinteni, amelyeket saját nevében írt

Mégis, hogy egyáltalán megmaradtak Janus levelei, és hogy ilyen nagy tömegben maradtak ránk, az éppen úgy Janus egyéni kezdeményezésének és a magyarországi humanistáknak – vagy az utóbbi esetben egy humanistának – az érdeme, mint a Janus-vershagyomány fennmaradása.

5. BESZÉDEK

Bár, mint már említettük, Janus beszédei mind a leveleskönyvekben, Mátyás király és Janus Pannonius, meg mások nevében írott levelek közé keverten maradtak fenn, s ezért találhatók ott a Hédervári- és az *S II.*-kódex anyagának felsorolásában, mégis mint külön műfajról külön is meg kell emlékeznünk róluk a teljesség kedvéért.

Mindössze három beszédről van szó:

Az első az, amelyet Janus Pannonius Hieronymus Lando krétai érseknek, II. Pius pápa követének fogadásakor mondott Mátyás király, az ország főpapjai és bárói nevében 1462. május 20-án Budán. Szövegét a Hédervári-kódex (82. sz.) és az Esztergomi Leveleskönyv (65. sz.) tartotta fenn. (EMC I. 6.)

A másik két beszédet Janus 1465-i római követségén mondotta el a pápa előtt. Egyiket a nyilvános fogadáson (I. római beszéd), a másikat a pápai magánkihallgatáson (II. római beszéd). Mind a két beszéd két-két változatban maradt ránk, fogalmazványban és végleges formában. Hogy melyik a fogalmazvány és melyik a végül is elmondott beszéd, azt a kutatás még nem döntötte el.

A szövegek közlésében a beszédeknek egymáshoz való viszonya összekeveredett. Ábel Jenő tisztázta azután a kérdést (ÁBEL 85–86). Ő állapította meg, hogy az *Epistolae Matthiae Corvini* (II. 48) és ezen az alapon Teleki közlése (Orationes 2) tévesen vette egy beszédnek a római I. beszéd 1. variánsát és a II. beszéd 1. variánsát (TELEKI II. 58–63., illetve 64–66. l.). Ugyancsak ő közölte elsőként az Esztergomi Leveleskönyv egyik változatából a római I. beszéd 2. variánsát. (Esztergomi Leveleskönyv 50. sz.)

Az Esztergomi Leveleskönyvben megtalálható még a II. római beszéd mindkét variánsa. (67. és 68. sz.)

A Hédervári-kódexben nincs benne egyik római beszéd szövege sem, ellenben az *S II.*-kódex megőrizte mind az I., tehát a nyilvános beszéd 1. variánsát (22. sz.), mind a II., tehát a magánkihallgatáson mondott beszéd mindkét variánsát. (23. és 24. sz.)

Az *S II.* és az Esztergomi Leveleskönyv beszédsszövegei közt számtalan kisebb-nagyobb eltérés van, tehát ebből is látható, hogy egyik kézirat sem készülhetett a másiktól, de ezek az eltérések lehetnek az eredeti kéziratokból való felületes másolás következményei.

6. A LEVÉLGYŰJTEMÉNYEK ÖSSZEHA-SO-NLÍTÓ TÁBLÁZATA

(A levélszövegek könnyebb megtalálhatása érdekében közöljük az EMC számait, vagy ha abban nincs meg a kérdéses levélszöveg, Fraknói publikációjának a számait.)

Esztergomi L.	Hédervári-k.	§ II.	EMC
1			II. 4
2			II. 2
3			II. 1
4			II. 3
5			II. 5
6			II. 6
7			II. 7
8			II. 8
9			II. 9
10			II. 10
11			II. 11
12			II. 12
13			II. 13
14			II. 15
15			II. 16
16			II. 17
17	50		II. 18
18	49		II. 19
19	48		II. 20
20	46		II. 21
21			II. 22
22			II. 23
23			II. 24
24			II. 25
25			II. 26
26			II. 27
27			II. 28
28			III. 4
29			I. 51
30			I. 52
31			II. 36
32			
33	3		I. 78
34	4		I. 31
35	7		I. 7
36	8		I. 8
37	10		II. 29
38	13		II. 30
39	21		I. 21
40	22		I. 70
41	24		I. 19
42	26		I. 71

Esztergomi L.	Hédervári-k.	S II.	EMC
43	28		IV. 96
44	29		FRAKNÓI I. 30
45	36		IV. 97
46			III. 3
47			II. 14
48	12		II. 41
49			II. 42
50		22	III. 48/1
51			II. 47
52	33		I. 32
53	38		
54	39		II. 31
55	40		I. 75
56	41		I. 90
57	43		III. 15
58			I. 91
59	45		III. 1
60	47		III. 2
61	51		I. 72
62	52		II. 43
63	53		FRAKNÓI I. 84
64	54		II. 44
65	82		I. 6
66	20		I. 22
67		23	III. 48/2
68		24	II. 49
69	27	25	I. 76
70	23	26	I. 77
71	25	5	II. 32
72	32	3	I. 33
73	34	4	I. 34
74	35	1	I. 35
75	19	2	I. 36
76		6	II. 33
77	99	21	II. 34
78	17	18	II. 37
79	14	19	II. 38
80	15	20	II. 35
81	16	17	II. 39
82	5	16	II. 40
83			I. 37
84	9	7	I. 49
85	18	8	I. 9

Esztergomi L.	Hédervári-k.	S II.	EMC
86		9	I. 50
87	94	10	I. 68
88	1	13	II. 45
89	2	14	III. 48
90	11	15	III. 49
91		11	I. 73
92	6	12	I. 92
93		27	II. 46
94		28	III. 45
95		30	III. 44
96		31	III. 34
97		32	I. 74
98		33	III. 35
99		34	III. 36
100		35	III. 29
101		36	III. 11
102		37	III. 12
103		38	III. 13
104		39	III. 37
105		40	III. 28
106		41	III. 30
107		42	III. 31
108		43	III. 32
109		44	III. 14
110		45	III. 16
111		46	III. 8
112		47	III. 17
113		48	III. 18
114		49	III. 19
115		50	III. 38
116		51	III. 9
117		52	III. 39
118		53	III. 10
119		54	III. 33
120		55	III. 20
121		56	III. 21
122		57	FRAKNÓI I. 167
123		58	
124		59	II. 50
125		60	I. 63
126		61	III. 6
127		62	III. 5
128		63	III. 7
129		64	I. 64
130		65	I. 53
131		66	II. 51
132		67	FRAKNÓI I. 127
133		68	I. 54
134		69	I. 55

Esztergomi L.	Hédervári-k.	S II.	EMC
135		70	I. 60
136		71	I. 56
137		72	FRAKNÓI I. 133
138		73	I. 65
139	100	74	I. 93
140		75	III. 42
141		76	III. 22
142		77	FRAKNÓI I. 101
143		78	FRAKNÓI I. 94
144		79	III. 23
145	101	80	III. 24
146	102	81	III. 25
147		82	III. 41
148		83	III. 43
149		84	III. 26
150		85	III. 40
151		86	III. 27
152		87	I. 66
153		88	I. 57
154		89	I. 67
155		90	I. 79
156		91	I. 80
157		92	FRAKNÓI I. 173
158		93	
159		94	I. 81
160		95	I. 58
161		96	I. 59
162		97	I. 61
163	104	98	III. 46
164	30	99	I. 94
165	31	100	I. 95
166		101	III. 47
167			I. 82
168	83		I. 10
169	84		I. 11
170	85		I. 84
171	86		I. 38
172	87		I. 12
173	88		I. 39
174	89		I. 69
175	90		I. 40
176	91		I. 41
177	92		I. 42
178	93		I. 23
179	95		I. 43
180	96		I. 20
181	97		I. 44
182	98		I. 45
183	103		I. 46

Esztergomi L.	Hédervári-k.	<i>S II.</i>	EMC
184	55		I. 83
185	56		I. 85
186	57		I. 86
187	58		I. 87
188	59		I. 88
189	60		III. 50
190	61		I. 47
191	62		I. 3
192	63		I. 24
193	65		I. 1
194	66		I. 2
195	67		I. 4
196	69		I. 13
197	70		I. 48

FÜGGELEK

JANUS PANNONIUS VITESIUS

Janus Pannonius működésének, értékelésének szempontjából teljesen közömbös a név és a származás kérdése. Mégis, Janus Pannonius elég nagy ahhoz, hogy a kutatás erre is tekintettel legyen. Minket azonban ezen a helyen ez a kérdés nem általánosságban, hanem speciálisan a két sevillai kódex szempontjából érdekel. Az *SI*-kódexben ugyanis kétszer fordul elő az a névalak, hogy „Jo. Pannonij Vitecij”, az *SII*-kódexben egyszer, az egész kézirat legelejére, utólag ráírva: „Johannis Pannonii Vitesii Quinqueecclesiarum Episcopi Poęte Clarissmi siluarum liber”.

Amíg csak az első sevillai kódex volt ismeretes, addig joggal lehetett föltételezni, hogy tévedésről van szó, s ez a tévedés Janustól távolabb álló, itáliai környezetre utal (Horváth János véleménye), de olyan környezetre, amely tudott Janus és Vitéz rokoni kapcsolatáról; innen a tévedés. De ha ez a különös névalak nem egy, hanem két kódexben is előfordul, méghozzá olyan két kódexben, amelyek mindketteje Janus kezdeményezésére született, ő íratta le, sőt az egyikben saját kezű javításai ismerhetők fel, a maga nevének ilyen alakban való beírása meg éppen Janus kezétől származik, akkor már egészen más jelentőséget kap a kérdés és a névforma, és az *SI*-kódexnek nemhogy távoli, hanem éppen Janustól való eredetének újabb bizonyítéka.

Dehát honnan ez a különös névalak? Ismereteseek a különféle kísérletek Janus Pannonius családi nevének megállapítására vonatkozóan: Csezmicsei – Kisincei.⁶¹ A kutatás mindig abból a tényből indult ki, hogy Vitéz János Janus Pannonius nagybátyja, mégpedig édesanyjának testvére volt, tehát anyai nagybátyja. Janus maga is „avunculus”-nek nevezi Vitézt, ami a klasszikus latinban valóban anyai nagybátyja, míg az atyai nagybátyja „patruus”. Ebben az esetben azonban szinte megoldhatatlan problémát jelent Janus címere. Ez a címer azonos Vitéz Jánoséval, amint ezt Balogh Jolánnak sikerült megállapítania az Országos Levéltár egy Dl 15.719 jelzetű oklevélén található pecsétéről. Vitéz János és Janus Pannonius egymás mellett álló gyűrűspecst lenyomata teljesen megegyezik itt, csak a feliratuk eltérő.⁶² Márpedig a címert oldalági rokon, nőági leszármazott nem használhatta.

Megoldódnék azonban a kérdés, ha kiderülne, hogy Vitéz nem anyai, hanem atyai nagybátyja volt Janusnak. Az „avunculus” szót a középkorban Du Cange Glossariuma szerint vegyesen használták, „patruus”, atyai nagybátyja értelemben is. Vitéznek egy előttünk ismeretlen nevű férfitestvére lehetett Janus atya, s így a Vitesius, Vitéz neki éppen úgy családi neve lehetett, mint a váradi püspöknek, illetve esztergomi érseknek. De a családi nevet általában egyikük sem használta, hanem Vitéz vagy csak egyházi méltóságát jelezte keresztnéve mellett, „Johannes Episcopus Waradiensis”, vagy „Johannes archiepiscopus”, Janus pedig „Johannes Quinqueecclesiensis”, vagy „Johannes episcopus Quinqueecclesiarum”, vagy pedig kereszt-

nevük mellé a születéshely jelzése került megkülönböztetésül. Így találjuk Vitéz Jánost „Johannes de Zredna”, Janust „Johannes de Csezmice”, illetve most már helyesebben „de Kesince”-ként. De sem a Zrednai, sem a Kesincei nem valóságos vezetéknev.

Mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül Aeneas Sylvius megjegyzését, aki Janus Pannoniust Vitéz Jánosnak „ex sorore nepotem”-nek nevezi, tehát nővére által való unokaöccsének.⁶³ Ha pedig ez így van, másban kell keresnünk Janus „Vitéz”-nevének az eredetét és kettejük címerazonosságának az okát. Megoldásként vagy az kínálkozik, hogy Janusnak nemcsak az anyja, hanem az atyja is a Vitéz családból, nemzetségből származott, tehát a szülők egymásnak másod- vagy harmadfokú unokatestvérei voltak, s mindkettejük családneve azonos volt, vagy az is lehetséges, hogy Vitéz János királyi adományként nyerte el unokaöccse számára a címer- és névhasználat jogát, de ez az oklevél nem maradt fenn.

Mindenesetre, hogy Janus Pannonius „Vitéz János” neve régebben nem volt szokatlan, arra is vannak bizonyítékok. Zsámboky János az 1559-ben Bécsben kiadott Janus-kötet bevezetésében ezt írja: „Janus hic Pannonius Vitesiorum gente quidem illustri, sed cui primam ipse lucem intulit, oriundus fuit.”

Az 1548-i nagyszombati törvénykiadványban,⁶⁴ pontosabban az ahhoz függeléként csatolt jegyzékben a „Catalogus episcoporum ecclesiae Quinqueecclesiensis”-ben Janus neve így olvasható: „Johannes secundus Vitesius insignis poeta 1476 [!]”. De még a XVIII. században is az *Epistolae Matthiae Corvini* kiadója is jegyzetben így különbözteti meg a szegedi országgyűlésen szereplő két Jánost: „In conventu Szegiediensi [!] Joannem Vitézium Quinque-Ecclesiensem Antitstitem dictum aliàs Pannonium et Joannem Rozgonium . . . missos fuisse constat . . .” (II. 16. l.) Egy másik helyen ugyan csak ezt a jegyzetet fűzte a szöveghez: „jam hoc tempore Joannem alterum Vitézium Cognatum hujus Joannis Quinque Ecclesiensis Archi Episcopum fuisse ex contextu pateat”. (II. 36. l.)

JEGYZETEK

- [1] Az egész kérdésről I. V. KOVÁCS SÁNDOR: Az újkori Janus Pannonius-filológia (Ábel Józseftől Huszti Józsefíg). JPT 563–85. – JUDIT, HORVÁTH: État présent des études sur Janus Pannonius. Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sect. philol. moderna IV. 1973. 139–42. Megjegyzendő, hogy Teleki Sámuel még akadt Janus Pannoniusnak „olyan verseire és leveleire, melyek a Trajectumi Editióban sincsenek ki-nyomtatva”, de ezeket nem közölte már. (Teleki Sámuel Aranka Györgynek, Bécs 1805. jan. 25. ItK 1935. 50.)
- [2] HORVÁTH MÁRIA: Híradás egy Janus Pannonius-kódexről. FK 1971. 123–30. – Uő.: Vorbericht über einen Janus-Pannonius-kodex in Sevilla. Acta Linguistica 1972. 95–106. – Uő.: A sevillei Janus Pannonius-kódex. JPT 445–55. – MARIANNA D. BIRNBAUM: An Unknown Latin Poem Probably by Petrus Garazda, Hungarian Humanist. Viator 4. 1973. 303–10.
- [3] CSAPODI CSABA–CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Külföldre került magyarországi kódexek nyomában. It 1976. 103–10.
- [4] CSAPODI CSABA: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? MKsz 1961. 408–21. (Ua. Az MTA Könyvtárának Közleményei 24. Bp. 1961. 10–23.) – Petrus, Lambecius: Commentarii de augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi. II. Vindobonae 1669. 989–96.
- [5] A *B*-kódexben 388 tétel alatt tulajdonképpen csak 384 epigramma van, mert egyes epigrammák ketté vannak szakítva benne. Ezek: a 77. epigrammának ezen a számon csak az első fele van a kódexben, a vers másik fele a 112. után áll (TELEKI 77. alatt közli az egészet).. A 220. alatt a *B*-kódexben csak a vers első két sora van, a teljes epigramma a 280. tétel után kapott helyet. (TELEKI 220. alatt közli az egészet.) A 324. első két sora, külön címmel ellátva, önálló egységként a 325. sz. után áll. (TELEKI 324. alatt közli az egészet.) Végül a 341. epigrammának a *B*-kódexben ezen a helyen csak az első két sora van, a többi négy sor a 357. tétel után. (TELEKI 341. alatt közli az egészet.) – Teleki a *B*-kódex epigrammaanyagát kiegészítette még kettővel, a *Mil II.*-kódexből, így emelkedett az Ep. I.-ben közölt versek száma 386-ra.
- [6] Csapodiné Gárdonyi Klára eddig még nem publikált megállapítása szerint a *B*-kódex epigrammaiban és elégiáiban Bartolommeo Fonzio keze írását lehet fölismereni. Fontius tehát, úgy látszik a maga számára készített egy egyszerű, helyenként javított másolatot a *P*-kódexből, s ez lenne a *B*-kódex. – A kódex teljes fényképmásolata megtalálható: MTAK Kézirattár Ms 1367.
- [7] Minthogy a *B*-kódexben az epigrammák nincsenek megszámozva, s mivel Janus műveinek mindmáig legteljesebb kiadása a Teleki-féle, hivatkozásokban mindig Teleki sorszámaint adjuk meg. Ugyanígy járunk el az elégiák és epistolák esetében is. Ha Telekinél még nem szereplő, Ábel által közölt versekről van szó, akkor az ő kiadásának (*Analecta*) lapszáma utalunk. A maradék esetekben a legújabb bilingvis kiadásból (VKS) vesszük az utalószámokat.
- [8] BARTONIEK EMMA: Codices manu scripti Latini. I. Bp. 1940. (Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici 12.)
- [9] HUSZTI JÓZSEF szerint (Platonista törekvések Mátyás király udvarában. Pécs 1925. 34–35) az egyik firenzei kódex, vagy az, amelyről ez a másolat készült, a Janus Pannonius részéről Ficinónak küldött kézirat. Juhász László ezt már bizonyosnak veszi. (JUHÁSZ I.)

[10] A vers szövege:

Quas tibi pro tali referemus carmina grates:
o decus et patriae gloria magna tuae.
Vt placido cantu nostras demulseris aures
Grande foret uerbis explicuisse meis
Nec me adeo gelidae permulcet spiritus aerae:
Nec me adeo murmur Lene sonantis aquae
Nec me delectant aestiuæ gratius umbræ:
Arbore nec mollis sub uiridante sopor.
Nec suavis tepidi ueris mihi grata: nec sol
Dulcior hybernis est mihi temporibus
Terque quaterque tuos uno stans in pede uersus:
Perloqui et fixo lumine semper hians.
Protinus obstupui: cuius de gurgite fontis:
Eluxerit ingenii copia tanta tui:
Et merito obstupui muneris iocundus in illius:
Et lepor: et grauitas: et sonus ipse fuit.
Aut in grandisonum seruas sub corde maronem:
Aut tibi in arcano pectore homerus adest.
Non opis est nostræ dignas tibi reddere grates:
his me quod studio inuigilare mones.

- [11] CSAPODI CSABA: Janus Pannonius könyvei és pécsi könyvtára. JPT 193–94. – Uő.: Die Bibliothek des Janus Pannonius. Acta Litteraria 1972. 389–400. – Uő.: Les livres de Janus Pannonius et sa bibliothèque à Pécs. Scriptorium 1974. 33–50.
- [12] Az *Analecta* kiadásakor még csak irodalomból ismert kódexet ÁBEL később maga is tanulmányozhatta, s rövid kiegészítést közölt róla: A Janus Pannonius-kéziratok. EPHK 1881. 170–73. Tartalmilag nem mond ugyan újat, de jelzetét most Q 45.-ként közli.
- [13] ÁBEL a Janus-kéziratok ismertetésénél még azt írja, hogy technikai okokból nem láthatta ezt a kéziratot. Később azonban módja nyílt rá, s ezért az *Analectá*hoz csatolt függelékben ismer-teti (ÁBEL 295). ÁBEL itt tévesen ismeretlenként közli a kódexben elégiaként szereplő Ep. II. 18. sz. epigrammát. BORONKAI IVÁN közléséből (Adalékok a Janus Pannonius szöveg-hagyományhoz. JPT 459) tudjuk, hogy az Ep. II. 4 is benne van.
- [14] A B-kódex kötése dátummal jelzett, 1755-ben készült, tehát azóta mai alakjában van, s így nem lehetett Teleki idején egybekötve az *Eranemost* tartalmazó kódexszel. Az *Eranemost* is magában foglaló B II.-kódexben egyébként ez a szöveg 146 különféle rövid kézirat közt a 111. helyen van s mindössze 10 levélnyi terjedelmű.
- [15] A szöveg másolatát is megküldte Wenzel az Akadémiának. (MTAK Kézirattár Ms 905.) Ebből kiderül a kódex jelzete is: Bibliotheca Milichiana 4° N. 12. Ennek a XVI. század elejéről való kolligátum-kódexnek a tulajdonosa 1521-ben Stanislaus Saurus boroszlói kanonok volt. Csatlóva van a másolathoz ERNST EMIL STRUVE: Zur Feier des vereinigten von Gersdorischen und Gehlerischen Gedächtniss-Actus (Görlitz 1841) című kis nyomtatványának egy példánya is, amely már hírt ad erről a Janus-fordításról.
- [16] „Bibliotheca Heberiana” néven az alábbi nyomtatott katalógus értendő: Bibliotheca Heberiana. Catalogue of the Library of the late Richard Heber. Esq. London 1834–1836. Csontosin innen meríthette adatát; s minthogy a Heber-könyvtár kötetei eladásra kerültek, az itt említett Janus-kódex azonos lehet azzal a Bp I.-kódexszel, amelyet Apponyi Lajos vásárolt meg.
- [17] FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A német-újvári szent-ferencrendi zárda könyvtára. MKsz 1883. 108–109.

- [18/ Vö. BORONKAI IVÁN: i. m. 465–66.
- [19/ Közlés nem jelent meg róla. Mikrofilmje: OSZK Mikrofilmtár FM I. 2152.
- [20/ BOESE: Die lateinischen Handschriften der Sammlung Hamilton zu Berlin. Wiesbaden 1966.
- [21/ CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Vitéz János ismeretlen levele egy 1471 körül keletkezett kódexben. MKsz 1979. 369–72.
- [22/ BORONKAI IVÁN: i. m. 459.
- [23/ BORONKAI IVÁN: A Vatikáni Könyvtár ismeretlen Janus Pannonius-kódexe. (Regin. Lat. 1931: Plutarchus, de commod. inimicitiarum.) MKsz 1973. 128–37.
- [24/ A közölt részletes adatokért a kéziratár vezetőjének, J. van Groningennek őszinte köszönetet mondok. – Negatív válasz érkezett a következő könyvtáraktól: Amsterdam, Universiteits-Bibliotheek (W. K. Gnirrep). – Bamberg, Staatsbibliothek (B. Schemmel). – Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität (Max Burckhardt). – Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek (Bröning). – Dubrovnik, Naučna Biblioteka (Mato Bete). – Erlangen–Nürnberg, Universitätsbibliothek (Gerlinde Frank). – Graz, Universitätsbibliothek (Maria Mairold). – Hannover, Niedersächsische Landesbibliothek (Anke Hölzer). – Klagenfurt, Bundesstaatliche Studien-Bibliothek. – Ljubljana, Narodna i univerzitetna knjižnica (Jaro Dolar). – Mainz, Stadtbibliothek (Falck). – Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek (Wolfgang Irtenkauf). – Utrecht, Bibliotheek der Rijksuniversiteit (K. van der Horst). – Zürich, Zentralbibliothek (Steinmann Judit). Valamennyi könyvtáros kollégának segítőkészségéért és fáradozásaiért köszönetet mondok.
- [25/ Még publikálatlan. Az adatok és a mikrofilm rendelkezésemre bocsátásáért köszönetet mondok.
- [26/ Talán valamilyen elveszett, ismeretlen Janus-gyűjteményre vonatkozik Hieronymus Balbus levele Jan Šlechtához 1499-ben, amelyben azt írja, hogy Šlechta „florentissimi poetae divina opuscula nonnulum ignavia deperdita vel potius aliena fraude intercepta tuo ductu auspiciisque recuperata aeternitati donasti”. JOSEF TRUHLÁŘ: Lisár Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic. v Praze 1893. 105–106. – Janus Pannonius állítólagosan elveszett, de valójában soha nem készített magyar nyelvtanáról l.: HUSZTI I. 254–55 és SÓLYOM JENŐ: Janus Pannonius magyar grammatikájának állítólagos soproni példányáról. ItK 1962. 74. Valószínűtlennek tűnik Zsámboky Jánosnak az az adata is, hogy ő Bécsben látta és olvasta azt az „Annales regni Hungariae”-t, amelyet Janus írt. (TELEKI II. 235.)
- [27/ KLÁRA CSAPODI-GÁRDONYI: Eine unbekannte Erstaussgabe von Epigrammen des Janus Pannonius. Gutenberg Jahrbuch 1979. 53–57. – CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Janus Pannonius néhány epigrammájának ismeretlen első kiadása. ItK 1979. 155–59.
- [28/ Lucianus Samosatensis: Aliquot exquisitae lucubrationes per Joannem Brassicanum recens latine redditae. Viennae 1527. B4r-v, C3r-v, D4v, F4r. (APPONYI I. 193.)
- [29/ RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES: Janus Pannonius kiadója, Hilarius Cantiuncula. ItK 1980. 125–36. (Ua. Reneszánsz füzetek 45. Bp. 1980.)
- [30/ BORZSÁK ISTVÁN: Sambucus Janus-kiadása. JPT 543–55.
- [31/ HUSZTI I. 103–14. – KARDOS 7–12.
- [32/ RITOÓK ZSIGMOND: Janus Pannonius görög versfordításai. JPT 407–38. – Uő.: Verse translations from greek by Janus Pannonius. Acta Litteraria 1972. 235–70.
- [33/ Vespasiano da Bisticci: Le vite. Edizione critica con introduzione e commento di AULO GRECO. I. Firenze 1970. 333.
- [34/ BORONKAI IVÁN: i. m.
- [35/ A prózafordítások közt fennmaradt verses Homéros-részlet fordítását közli az 1553., 1555. és az 1569. évi Janus-kiadás.
- [36/ Faksimile kiadása: A. M., HUNTINGTON: Catalogue of the Library of Ferdinand Columbus. New York 1905.
- [37/ SZÉKELY GYÖRGY: A Sevillai Janus Pannonius-kódexhez. Száz 1973. 710–12.

- [38] CH. M., BRIQUET: Les filigranes. I. Paris–London 1907. – FITZ JÓZSEF: Hess András, a budai ősnymász. Bp. 1932. 85. – Uő.: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. Bp. 1959. 106–107.
- [39] HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 11. címer.
- [40] Horváth Mária tévesen 1448-nak olvassa az évszámot. (L. a 2. sz. j.-ben idézett műveit.)
- [41] Sevilla, Biblioteca Colombina y Capitulare 63–8–49. fol. 159–65. – A könyvtár modern katalógusa: SERVANDO ABOLI Y FARANDO – SIMON DE LA ROSA Y LOPEZ: Biblioteca Colombina. Catalogo de sus libros impresos. I–VII. Sevilla 1888–1948.
- [42] Csak a szövegeltéréseket, illetve hangzásbeli különbségeket közöljük, a pusztán helyesírási eltéréseket a *B* és az *S II.* szövegei közt nem regisztráljuk.
- [43] Wien, ÖNB Suppl. gr. 45. Vö. CSAPODI, JPT 192, 207.
- [44] OL DI. 15.243, 15.398, 15.537, 15.684. 15.980, 15.988, 16.000. – L. még SIGISMUND JAKÓ – RADU MANOLESCU: Scieria latină în evul media. Bucuresti 1971. 17. t.
- [45] OL DI. 59.506. – Sajnos Huszti József közlése (HUSZTI I. 300. l., 14. j.), hogy a pozsonyi káptalan levéltárának Capsa B Fasc. 3. No. 20-as oklevélén Janus Pannonius aláírása ebben a formában található meg: „Jo Quinqueecclesien”, hibásnak bizonyult. Az ilyen jelzetű oklevélen nincs ez a följegyzés. (Husztai valószínűleg hibásan jegyezte fel a jelzetet.)
- [46] LUKCSICS PÁL: Janus Pannonius magyar humanista ismeretlen levele Velencéből (VKS levelek 20. sz.) Történelmi Szemle 1928. 143–44. (Fényképmásolatát l. JUHÁSZ-hagyaték.) Lukcsics a levél lelőhelyét így adja meg: Bologna, Állami levéltár. Lett. ad Commune. Miscellanea. Sajnos a levél ma ezen a helyen nem található.
- [47] Janus Pannonius könyvtáráról l. CSAPODI, JPT 189–208. – Önkéntelenül idekíváncsoznak azok a szavak, amelyekkel Ivanics Pál jellemezte Vitéz János levélkéziratainak állapotát az összegyűjtés előtt: „nagy buzgalommal gyűjtöttem e kötetbe a széthányt, cédulákra írt, sarokba dobált, olykor nemtörődöm módon összetaposott leveleket”. (Magyar humanisták levelei. Kiad. V. KOVÁCS SÁNDOR. Bp. 1971. 55.)
- [48] HUSZTI JÓZSEF: Platonista törekvések Mátyás király udvarában. Pécs 1925. 31–32. – Uő.: Tendenze platonizzanti alla corte di Mattia Corvino. Giornale Critico della Filosofia Italiana 1930. kny. 26–29. – HUSZTI I. 248, 258–59, 387, 393. – KLANICZAY TIBOR: A keresztihad eszméje és a Mátyás-mítosz. ItK 1975. (Ua.: KLANICZAY TIBOR: Hagyományok ébresztése. Bp. 1976. 178.) – Uő.: Mattia Corvino e l'umanesimo italiano. Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1974. 11.
- [49] GERÉZDI 720–31. – KARDOS. – MEZEY LÁSZLÓ: Janus Pannonius XVI. századi utóéletéről. JPT 523–24.
- [50] BORONKAI IVÁN: Adalékok Janus Pannonius egyik levelének szövegéhez. FK 1973. 432–37.
- [51] LUKCSICS PÁL: i. m. 143–44.
- [52] Kristeller az Iter Italicum két kötetében egyetlen Janus-levelet említ (nem számítva a késői másolatokat), a Vetési Lászlóhoz írottat. (Bologna, Biblioteca Universitaria 2948. – Miscellanea Tiol – Vol. 36. f. 14–15.)
- [53] OSZK Kézirattár Fol. Lat. 1668., 1669., 1670. – MTAK Kézirattár Tört. 2° 172. Az MTAK-ban azonban nemcsak egy ilyen leveleskönyv van, hanem kettő. A Fraknoi által ismert tartalmilag azonos az OSZK 1668-cal, jelzete Tört. 2° 172/II. Ezen kívül van egy másik, Tört. 2° 172/II. jelzettel, s ez a 172/II.-nek három része közül csak az első tartalmazza. Az utóbbinak a címe: „Tractatus epistolarum Mathiae I... Ex originali apud Caesarem Regiam Cameram aulicam hungaricam Posoniensem deposito... Titulus libri Manuscripti... Ab Excellentissimo quondam Comiti Nicolao Palfy ex sua bibliotheca mihi... Georgio Schwandtner... communicati.” A végén: „Hic liber descriptus est ex originali (... apud Excellentissimam Cameram Regiam Hungaricam Posoniensem deposito) et cum eo collatus auscultatusque Posonii anno 1735.” Ez tehát egy Schwandtner György birtokában volt másolata egy olyan példánynak, amely a Pálffy-könyvtárból volt nála kölcsön, és amelyet a

Hager-féle példányról másoltak. — A 172/II. maga a Pálffy-féle példány, a Hager-féle kézirat teljes másolata, amelyet a benne olvasható bejegyzés szerint Kaprinai István kapott kölcsön Pálffy Miklós országbírótól, és ennek halála után, 1773-ban került vissza az örökösökhöz. A Pálffy-könyvtár aukcióján azután Jancsó Imréhez, tőle pedig az Akadémiai Könyvtárba került. A kötet végén: „Hic liber descriptus est ex originali et cum eo collatus, auscultatus Posonii anno 1735. [azután más írással:] per Illustrissimum Dominum Dominum Henricum Bernhardum S. R. I. Equitem de Germeten Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis actualem Camerae Aulicae et Cancellariae Hungarico-Aulicae Consiliarium, nec non Regiae Suae Serenitatis Ducis Lotharingiae et per Inclytum Hungariae Regnum Locumtenentis Regii Secretae Cancellariae Directorem. Pro collatione autem ego infra scriptus ad quem copiatu liber iste qua proprietarium spectat, adhibitus fui. Franciscus Josephus Hager Sacrae Caesareae Regiae Maiestatis Camerae Aulicae Concipista.”

- [54] HORVÁTH LÓRÁNTNÉ: Egy 1515-ös leveleskönyv az Egyetemi Könyvtárban. Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei III. 1966. 229–37.
- [55] DÉCSÉNYI GYULA: Mátyás király leveleskönyve a gróf Khuen-Héderváry család könyvtárban. MKsz 1891. 169–75.
- [56] Valószínűleg nem az 1478-i, hanem az 1462-i országgyűlésről van szó a levélben.
- [57] Sem az EMC, sem Fraknoi nem közli, bár az *S II.*-kódexen kívül megvan az Esztergomi Leveleskönyvben is a 123. szám alatt. Szövege a következő: „Illustris princeps, amice noster, putabamus vos posse constringi federibus inter Serenissimum principem dominum nostrum et hoc Regnum eius ac Genitorem vestrum et regnum Bohemie pactis ac consilia pacis et communem nobiscum ac amicis nostris et fratribus concordiam pati, verum iam manifestis cognouimus indiciis res opinioni vestre contrahisse, quandoquidem nihil aliud videamus, quam et singulari quodam studio nostro facere hostes et ex bellis bella ferendo incendia finitimis pacificis iniacere iniectaque infestissimis facibus alere properetis. de Serenissimo principe domino Romanorum Imperatore ac dominis de Austria et Stiria. Illustrissimo domino Regi nostro ac huic Regno eius Hungarie, et nobis confederatis ac fratribus et amicis factis loquimur, quibus non solum bella indixisse, sed iam terrae et dominia eorundem fictis in eis domiciliis igne et gladio vastare videamini. Tacendum nobis est de iniuriis indicibilibus deo hominibusque notis de parte uestra contra federe prenotata huic Regno et nobis illatis. de sub ordinatisque sepius Latrocinij, tacendum est similiter. In quibus omnibus nihil aliud sentimus ex parte vestra quesitam occasionem infringendi federa icta et pacta utraque. Cum autem nec a nobis nec a genitore uestro potuit ignorari. Serenissimum dominum nostrum Regem et hoc Regnum eius priora cum prefato domino Imperatore Romanorum habuisse federe, illis que postea cum genitore vestro pepigerat, quorum vigore obligauerat se et vos subditos ad auxilia mutua et firmam societatem amicitiae. Itaque preter alia et in hoc contra federa ipsa uos egisse constat quin irrequisitis nobis: et iustis belli causis minime ostensis, amicos et socios domini nostri Regis et Regni eius et nostros pro inimicis suscepistis, eisque violenta inferre non cessatis arma. In his violari super solet amicitia et alter alterius socios et fratres pro hostibus habeat, aut hostibus amici se coniungat. Quamobrem nos in subsidium amicorum eiusdem domini nostri Regis et Regni eius ac nostrorum armati et a vobis federum pactorum transgressione prouocati, denunciamus vobis et omnibus vestris palam in iis scriptis fidelibus subditis domini Imperatoris Romanorum presertim in ducatu Austriae tanquam amicis domini nostri Regis et Regni eius et fratribus nostris, contra eorum hostes et contra uos et uestros omni consilio, amico et auxilio possibili adesse et assistere velle. Opportunumque opem eis exhibere. Quamvis non esset opus huiusmodi denunciacione domini vos prius indixeretis bellum amicis et sociis domini nostri Regis et Regni eius nostrique, quibus auxilia eiusdem et nostra allegata esse num ignorastis. De quibus omnibus nec per vos imputari nobis credimus, nec per alios posse credimus, protestantes nihil actum ex parte nostri quod federibus cum domino Rege et Regno Bohemie pactis contraheret.”
- [58] Sem az EMC, sem Fraknoi nem közli, pedig az *S II.*-kódexen kívül megvan az Esztergomi Leveleskönyvben is a 158. sz. alatt. Szövege: „Iohannem de pankatha oratorem vestrum Quem

hactenus bonis ex causis in Curia nostra retinueramus, tandem ad vos remittimus certis de rebus per uos bene informatum fidelitatem igitur vestram requirimus, vt ea, que nostro nomine vobis dixerit, procul dubio credere et diligenter ex eis debeatis.”

- /59/ „nemo me ultra litteras dictare compellat.” (Geleottus Martius: Epistolae. Ed. L. JUHÁSZ. Bp. 1930. 7–8.)
- /60/ L. a 47. sz. jegyzetét.
- /61/ TÓTH ISTVÁN: Janus Pannonius genealógiája. JPT 65–76.
- /62/ HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 71. j.
- /63/ Opera geographica et historica. Helmstadii 1699. 722.
- /64/ Decreta constitutiones et articuli regum inclyti regni Ungariae. Tyrnaviae 1584.

A JANUS-KÉZIRATOK JEGYZÉKE

Lelőhely	Tartalom	Rövidítés
Berlin, Deutsche Staatsbibliothek. Sammlung Hamilton Ham. 108.	Pro Constantinopoli diruta (Ep.: Ábel 121)	
Bologna, Archivio di Stato Lettere al Comune, Miscellanea	Levél (VKS 20. sz.)	
Bologna, Biblioteca Universitaria 2948. Vol. 36.	Ep. I. 88; levél (VKS 24. sz.)	
Brescia, Biblioteca Civica Queriniana A VII. 7.	El. II. 2, 7, 8, 15; Ep. II. 2; Ep.: Ábel 98–99.	<i>Br I.</i>
Brescia, Biblioteca Civica Queriniana C VII. 1. 5.	Barbaro-epithalamium; El. II. 7–10; Ep. I. 134, 135; Ep.: Ábel 108–109, 120.	<i>Br II.</i>
Budapest, Egyetemi Könyvtár Pray-gyűjt. IX. 18.	Pray-leveleskönyv	
Budapest, MTAK Kézirattár Tört. 2° 172.	Leveleskönyv	
Budapest, MTAK Kézirattár Tört. 2° 172/I.	Leveleskönyv	
Budapest, MTAK Kézirattár Tört. 2° 172/II.	Leveleskönyv	
Budapest, OL DI 50.404.	Hédervári-kódex	
Budapest, OSZK Cod. Lat. 175.	El. II. 2.	<i>Bp IV.</i>
Budapest, OSZK Cod. Lat. 357.	Guarino-panegyricus; El. I. 1–12, 15; II. 2.	<i>Bp I.</i>
Budapest, OSZK Cod. Lat. 367.	Epigrammagyűjtemény	<i>Bp II.</i>
Budapest, OSZK Quart. Lat. 2281.	El. I. 1; II. 2; Ep. I. 14–135; II. 2.	<i>Bp III.</i>
Budapest, OSZK Fol. Lat. 1668.	Leveleskönyv	
Budapest, OSZK Fol. Lat. 1669.	Leveleskönyv	
Budapest, OSZK Fol. Lat. 1670.	Leveleskönyv	
Cesena, Biblioteca Malatestiana S XXIX. 19.	Ep. I. 205.	
Dresden, Sächsische Landesbibliothek Dc 158.	El. I. 1–12; II. 2, 8, 10; Ep. II. 2.	<i>D</i>
Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár II. 393.	Esztergomi Leveleskönyv	
Ferrara, Biblioteca Comunale II. 64.	Ep.: Ábel 99–103.	
Firenze, Biblioteca Medicea-Lauren- ziana Plut. 34. Cod. 50.	El. I. 1–12.	<i>F II.</i>

Lelőhely	Tartalom	Rövidítés
Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 54. Cod. 19.	Ep. I. 381–84.	<i>F III.</i>
Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 91. sup. Cod. 43.	El. I. 1–12.	<i>F I.</i>
Görlitz, Stadtbibliothek. Bibl. Milichiana 4 ^o N 12.	Plutarchos: Quibus modis . . .	
Gyulafehérvár, Káptalan, Limbus.	Epigrammagyűjtemény (Szamosközy)	<i>K</i>
Kraków, Biblioteka Jagiellonska 1954.	Ep. II. 8, 11.	
Leipzig, Universitätsbibliothek Rp. I. 80.	Plutarchos: Apophthegm.	<i>Lp I.</i>
Leipzig, Universitätsbibliothek Rp. I. 98.	Plutarchos: De utilitate, De negotiositate; Démostenés, Homéros	<i>Lp II.</i>
Leyden, Bibliothek der Rijksuniversiteit Voss. Lat. O 13.	El. II. 15; Ep.: Ábel 90–99.	<i>L</i>
Melk, Stiftsbibliothek 1153 (906). Régi jelzete: A 13., illetve Q 45.	El. I. 8.	<i>Melk</i>
Milano, Biblioteca Ambrosiana O 74 sup.	El. II. 16	<i>Mil I.</i>
Milano, Biblioteca Ambrosiana R 93 sup.	El. II. 2; Ep. I. 385–86.	<i>Mil II.</i>
Milano, Biblioteca Ambrosiana + 26 sup.	Barbaro-epithalamium; El.: Ábel 95–98.	<i>Mil III.</i>
Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 680 (α T 9. 17.)	El. I. 1–5, 7–12; El. II. 1, 3; Ep. II. 2, 10, 11.	<i>Mod I.</i>
Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 1080 (α J 5. 19.) Régi jelzete: IV. F 22.	El. II. 7–10.	<i>Mod II.</i>
Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 310 (γ T 6. 16.)	Ep. I. 236.	
München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 78.	El. I. 1.	<i>Mün I.</i>
München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 466.	El. I. 1.	<i>Mün II.</i>
München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 5395.	Carmen pro pacanda Italia	<i>Mün III.</i>
München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 15774.	Carmen pro pacanda Italia	<i>Mün IV.</i>
Németújvár (Güssing) Franciskánerekloster (egy XV. sz.-i breviárium-ban)	Ep. II. 24.	
Olomouc, Státní Vedecká Knihovna M. I. 167.	El. 1–12	<i>Ol</i>
Padova, Biblioteca del Seminario Cod. LXXXVI.	Barbaro-epithalamium	<i>Pad</i>
Paris, Bibliothèque Nationale Cod. Lat. 8244.	El. II. 7–10.	<i>Par</i>
Perugia, Biblioteca Comunale I. 64.	El. I. 1.	<i>Per</i>

Lelőhely	Tartalom	Rövidítés
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Chig. J V. 192.	El. I. 1.	<i>Vat V.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 347.	Ep. I. 381–84.	<i>Vat X.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1183.	Ep. II. 4, 18.	<i>Vat VI.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1345.	El. I. 1.	<i>Vat VII.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1958.	Ep.: Ábel 99–103.	
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 2860.	Epigrammagyűjtemény	<i>Vat III.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Regin. Lat. 1555.	Barbaro-epithalamium; Ep.: Ábel 108.	<i>Vat VIII.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Regin. Lat. 1931.	Plutarchos: Quibus modis . . .	
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Regin. Lat. 1932.	Téves adat (Kristeller II. 441.)	
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Urb. Lat. 401.	Ep. I. 381–84.	<i>Vat IX.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 2847.	Guarino-panegyricus; René-panegyri- cus; Gonzaga-carmen; Barbaro-epi- thalamium; El. I. 1–12, 15; II. 1–3, 8, 10, 13; El.: Ábel 125–31; Epig- rammagyűjtemény	<i>Vat I/1–3.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 3352.	Epigrammagyűjtemény	<i>Vat II.</i>
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 5131.	2 Barbaro-epithaphium; Ep.: Ábel 121.	
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 640.	Epigrammagyűjtemény	<i>Vat IV.</i>
Sevilla, Biblioteca Colombina y Capítular 7–1–15.	Guarino-panegyricus; Carmen pro pacanda Italia; Gonzaga-carmen; Eranemos; Plutarchos: Quibus mo- dis . . . , De negotiositate; Démo- sthenés; Pseudo-Démostenés, 2 Ho- méros; El. I. 3, 5–7, 9, 13–15; Ep. I. 295–98, 372, 380; II. 1–4, 6–18, 20; Horváth I. 1–4., 7–10. sz.	<i>S I.</i>
Sevilla, Biblioteca Colombina y Capítular 82–4–8	Guarino-panegyricus; El. I. 1–3, 5, 7–9, 13; El.: Ábel 127–29; Epigrammagyűjtemény; Leveles- könyv.	<i>S II.</i>
Seitenstätten (?)	El. I. 8.	<i>Seit</i>
Stuttgartr, Württembergische Landesbibliothek Cod. poet. 4° 21.	Guarino-panegyricus; El. II. 7–11.	<i>St</i>
Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana cl. XII. Cod. LXXX.	Ep.: Ábel 99–103.	<i>Ven V.</i>

Lelőhely	Tartalom	Rövidítés
Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4100) cl. XII. Cod. CXXXV.	Guarino-panegyricus; Ep.: Ábel 98.	<i>Ven I.</i>
Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4652) cl. XII. Cod. CLXIX.	Ep.: Ábel 99–103.	<i>Ven II.</i>
Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana cl. XII. Cod. CCX.	Ep. II. 12, 13.	<i>Ven III.</i>
Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4674) cl. XIV. Cod. CCXIV.	El. II. 15; Ep.: Ábel 98–99.	<i>Ven IV.</i>
Venezia, Museo Civico Correr 1944/23.	Ep. I. 52, 53.	
Verona, Biblioteca Comunale Cod. 68 (1393).	El.: Ábel 95–98.	<i>Ver</i>
Wien, ÖNB Cod. Lat. 2472.	Ep. II. 236.	<i>B I.</i>
Wien, ÖNB Cod. Lat. 3204.	Levél (VKS 4. sz.); Ábel 92.	
Wien, ÖNB Cod. Lat. 3274.	Guarino-panegyricus; El. I. 1–15; Epigrammagyűjtemény	<i>B</i>
Wien, ÖNB Cod. Lat. 3186.	Janusnak tulajdonított Démosthenés (kétes)	
Wien, ÖNB Cod. Lat. 3509.	Homéros, Plutarchos: Quibus modis...; De negotiositate	<i>B III.</i>
Wien, ÖNB Cod. Lat. 9977.	Eranemos	<i>B II.</i>
Wien ÖNB Cod. Lat. 11735.	Tévesen Janusnak tulajdonított vers	
Wien, ÖNB Suppl. gr. 45.	Görög–latin szótár	

RÖVIDÍTÉSEK

(A kódexek rövidítéseit dőlt betűkkel szedtük.)

- Ábel = Ábel Jenő: Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon. (Analecta . . .) Bp. 1880.
- Apponyi = Apponyi Sándor: Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. I–II. Bp. 1900–1902.
- B* = Wien, ÖNB Cod. Lat. 3274. (Fényképmásolat az MTAK Kézirattárban.)
- B I., B 2.* = A *B*-kódexből származó vagy azzal párhuzamos ismeretlen kéziratok
- B I.* = Wien, ÖNB Cod. Lat. 2472.
- B II.* = Wien, ÖNB Cod. Lat. 9977.
- B III.* = Wien, ÖNB Cod. Lat. 3509.
- Bp I.* = Budapest, OSZK Cod. Lat. 357.
- Bp II.* = Budapest, OSZK Cod. Lat. 367.
- Bp III.* = Budapest, OSZK Quart. Lat. 2281.
- Bp IV.* = Budapest, OSZK Cod. Lat. 175.
- Bp V.* = Budapest, OSZK Mikrofilmtár FM I. 1660. (= *St*)
- B. R.* = Beatus Rhenanus Janus-kiadása: Jani Pannonii . . . Sylva panegyrica . . . et eiusdem epigrammata. Basileae 1518.
- Br I.* = Brescia, Biblioteca Civica Queriniana A VII. 7.
- Br II.* = Brescia, Biblioteca Civica Queriniana C VII. 1. 5.
- D* = Dresden, Sächsische Landesbibliothek Dc 158.
- El.* = Elegiae
- EMC* = Epistolae Matthiae Corvini regis Hungariae. I–IV. Cassoviae 1743–1744.
- Ep.* = Epigrammata
- Epist.* = Epistolae
- EPhK* = Egyetemes Philológiai Közlöny
- FI.* = Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 91. sup. 43.
- F II.* = Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 34. Cod. 50.
- F III.* = Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana Plut. 54. Cod. 19.
- FK* = Filológiai Közlöny
- Fraknói* = Mátyás király levelei. Külügyi osztály. I–II. Közzéteszi Fraknói Vilmos. Bp. 1893–1895.
- Gerézdi:* = Gerézdi Rabán: Egy költői hírnév története. A Janus-hagyomány sorsa a Jagello-korban. ItK 1962. 720–31. (Ua. Gerézdi Rabán: Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Bp. 1968.)
- Hain* = Ludovicus Hain, Repertorium bibliographicum, . . . usque ad annum MD. I–II. Stuttgartiae 1826–1838.
- HC* = W. A. Copinger: Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum I–II. London 1895–1902.
- Horváth I.* = Horváth János: Janus Pannonius ismeretlen versei a Sevillai-kódexben. ItK 1974. 594–627. (Ua. Reneszánsz füzetek 27. Bp. 1975.)
- Horváth II.* = János Horváth: Les poésies inconnues de Janus Pannonius dans le Manuscrit de Séville. Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae. T. 19. (1–2.) 1977. 1–38.
- Huszt I.* = Huszti József: Janus Pannonius. Pécs 1931.

Husztii II.	= Huszti József: Humanista kézirati tanulmányok. Acta Litterarum ac Scientiarum regiae Universitatis Franciscus-Josephinae. Sect. Philol. V. 3. Szeged 1934. 50–79.
It	= Irodalomtörténet
ItK	= Irodalomtörténeti Közlemények
JPT	= Janus Pannonius. Tanulmányok. Szerk. Kardos Tibor és V. Kovács Sándor. Bp. 1975. (Memoria Saeculorum Hungariae 2.)
Juhász I.	= Ladislaus Juhász: Commentatio critica ad edendas Iani Pannonii elegias. Szeged 1929.
Juhász II.	= Ladislaus Juhász: Quaestiones criticae de epigrammatibus Iani Pannonii. Roma 1929.
Juhász-hagyaték	= Juhász László kézirathagyatéka. Bp. Egyetemi Könyvtár H. 287.
K	= Kraków, Biblioteka Jagiellonska 1954.
Kardos	= [Kardos Tibor:] Janus Pannonius reneszánszkorú értékelése és költői metódusa. Bp. é. n. (Melléklet az 1569-i Janus-kiadás faksimile kiadásához. Bp. 1973.)
Kristeller	= Paul Oskar Kristeller: Iter Italicum. I–II. London–Leyden 1963–1967.
L	= Leyden, Bibliothek der Rijksuniversiteit Voss. Lat. O 13.
Lp I.	= Leipzig, Universitätsbibliothek Rp. I. 80.
Lp II.	= Leipzig, Universitätsbibliothek Rp. I. 98.
Melk	= Melk, Stiftsbibliothek 1153 (906). Régi jelzete: A 13., ill. Q 45.
Mil I.	= Milano, Biblioteca Ambrosiana O 74 sup.
Mil II.	= Milano, Biblioteca Ambrosiana R 93 sup.
Mil III.	= Milano, Biblioteca Ambrosiana +26 sup.
MKsz	= Magyar Könyvszemle
Mod I.	= Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 680 (a T 9. 17.)
Mod II.	= Modena, Biblioteca Estense Cod. Lat. 1080 (a J 5. 19.) Régi jelzete: IV. F 22.
MTAK	= A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
Mün I.	= München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 78.
Mün II.	= München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 466.
Mün III.	= München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 5395.
Mün IV.	= München, Bayerische Staatsbibliothek Cod. Lat. 15774.
Ol	= Olomouc, Státní Vedecká Knihovna M. I. 167.
OL	= Országos Levéltár, Budapest
OSZK	= Országos Széchényi Könyvtár
ÖNB	= Österreichische Nationalbibliothek
P	= Prototípus-kódex (Várad Péter elveszett kézírata)
Pad	= Padova, Biblioteca del Seminario Cod. LXXXVI.
Par	= Paris, Bibliothèque Nationale Cod. Lat. 8244.
Per	= Perugia, Biblioteca Comunale I. 64.
RMK	= Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár. I–III. Bp. 1879–1898.
RMNy	= Régi magyarországi nyomtatványok I. 1473–1600. Borsa Gedeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, Kafer István és Kelecsényi Ákos munkája. Bp. 1971.
S I.	= Sevilla, Biblioteca Colombina y Capítular 7–1–15.
S II.	= Sevilla, Biblioteca Colombina y Capítular 82–4–8.
Samb.	= Janus Pannonius: Quae unquam reperiri adhuc potuerunt omnia. Opera Joannis Sambuci. Viennae 1569. (Faksimile kiadás: Bp. 1973.)
Seit	= Seitenstätten[?]]
St	= Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek Cod. poët. 4 ^o 21.
Száz	= Századok
Teleki	= Janus Pannonius: Poëmata. [Ed. Samuel Teleki.] I–II. Traiecti ad Rhenum 1784.
Vat I.	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 2847.

<i>Vat I/1.</i>	= <i>Vat I.</i> első része
<i>Vat I/2.</i>	= <i>Vat I.</i> második része
<i>Vat I/3.</i>	= <i>Vat I.</i> harmadik része
<i>Vat II.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 3352.
<i>Vat III.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 2860.
<i>Vat IV.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 5640.
<i>Vat V.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Chigi J. V. 192.
<i>Vat VI.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1183.
<i>Vat VII.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 1345.
<i>Vat VIII.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Regin. Lat. 1555.
<i>Vat IX.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Urb. Lat. 401.
<i>Vat X.</i>	= Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Ottob. Lat. 347.
<i>Ven I.</i>	= Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4100) cl. XII. Cod. CXXXV.
<i>Ven II.</i>	= Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4652) cl. XII. Cod. CLXIX.
<i>Ven III.</i>	= Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana cl. XII. Cod. CCX.
<i>Ven IV.</i>	= Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana (4674) XIV. Cod. CCXIV.
<i>Ven V.</i>	= Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana cl. XII. Cod. LXXX.
<i>Ver</i>	= Verona, Biblioteca Comunale Cod. 68. (1393).
VKS	= Janus Pannonius munkái latinul és magyarul. Kiad. V. Kovács Sándor. Bp. 1972.

LA TRADIZIONE DEI TESTI DI GIANO PANNONIO

(RIASSUNTO)

L'edizione critica delle opere complete di Giano Pannonio, conforme al livello dell'epoca, fu pubblicata circa duecento anni fa, nel 1784. Nel corso dei due secoli successivi Jenő Ábel, József Huszti e László Juhász furono gli studiosi che si dedicarono in primo luogo al lavoro di ricerca del gran numero di codici comprendenti opere di Giano, trovando in esse numerose opere sconosciute del grande poeta umanista. Negli ultimi anni sono stati scoperti altri due codici di Giano nella Biblioteca Colombina y Capítular di Siviglia, che hanno un'importanza fondamentale dal punto di vista della tradizione dei testi di Giano.

Nella prima parte del suo saggio, l'autore illustra tutti i codici conosciuti prima della scoperta dei Codici Sivigliani e le edizioni antiche delle opere di Giano. Nei capitoli successivi esamina genere per genere questa tradizione dei testi. Il risultato del suo esame è il seguente: delle poesie più lunghe di Giano, note più in generale, erano solo il panegirico di Guarino e l'epitalamio di Barbaro. Il primo sia in Italia che in Ungheria, il secondo solo in Italia. Delle altre sue maggiori poesie giovanili, scritte in Italia per diverse occasioni, sono rimasti solo manoscritti unici. Il fatto che l'epitalamio di Barbaro sia diventato più conosciuto, è dovuto non tanto alla fama di Giano, quanto piuttosto a quella di Barbaro. Anche le sue elegie non hanno lasciato ricordi duraturi nell'opinione pubblica letteraria italiana. Solo in Ungheria nel secolo XV viveva una seria tradizione delle elegie di Giano, la loro conoscenza era stata mantenuta viva e diffusa all'estero nel secolo XVI grazie all'attività cosciente di umanisti ungheresi. Pur avendo scritto la maggior parte dei suoi epigrammi durante il soggiorno in Italia, i suoi epigrammi furono tramandati grazie alla raccolta cosciente e alla compilazione effettuata da letterati umanisti ungheresi. La base di questo lavoro era la raccolta effettuata da Péter Váradi su ordine di re Mattia, il cui materiale fu diffuso in Ungheria e all'estero nel corso del secolo XVI grazie al culto di Giano, tenuto vivo dagli umanisti ungheresi.

Successivamente il saggio si occupa dei due Codici Sivigliani. Diversi saggi hanno già analizzato il codice numerato 7-1-15 (I Codice Sivigliano) trovato per primo, di conseguenza, l'autore, invece di effettuare una recensione dettagliata, si limita ad occuparsi degli aspetti a proposito dei quali egli esprime un giudizio diverso da quello dei ricercatori precedenti. Infatti, la scoperta del II Codice Sivigliano (82-4-8) offre molti nuovi punti di vista anche per il giudizio sul I Codice Sivigliano. Secondo l'autore, questo codice non è una raccolta redatta coscientemente, bensì una raccolta grezza, un esemplare di lavoro, con correzioni che si suppone siano state fatte proprio da Giano. Egli rileva anche gli epigrammi in esso compresi sono inclusi nell'edizione delle opere di Giano fatta a Basilea nel 1518 a cura di Beatus Rhenanus, quindi anche questi provengono da una tradizione ungherese, anche se non dalla raccolta di Váradi.

L'autore illustra dettagliatamente il contenuto del II Codice Sivigliano, dato che sino ad ora non ne era stata fatta alcuna pubblicazione. In questo codice vi sono 10 elegie, 135 epigrammi e 101 lettere, nonché il panegirico di Guarino. Nel materiale del I e II Codice Sivigliano sono identici solo 5 elegie, 2 epigrammi e il panegirico di Guarino. Le elegie e gli epigrammi non sono separati tra di loro. Da tutto il carattere del codice e dalle numerose correzioni che vi sono comprese risulta chiaramente che anche questo è un esemplare di lavoro, una raccolta di materiali che doveva servire per una redazione successiva. Pubblicando campioni comparativi di scritture, l'autore dimostra che le correzioni, l'inserimento successivo di titoli e i cambiamenti di titoli sono ad opera di Giano stesso. E poiché la data dell'ultima lettera che si può trovare nel codice è il 26 febbraio 1470, il codice doveva essere stato fatto tra il 26 febbraio 1470 e il 27 marzo 1472 (data della morte di Giano).

L'autore stabilisce quindi che, intorno al 1470, sull'esempio di altri umanisti, Giano si era messo a compilare la raccolta completa delle proprie opere, cosa che non aveva mai fatto prima. A quanto sembra, precedentemente, non si era curato troppo dei propri manoscritti. Può darsi che lo stimolo gli fosse stato dato proprio in quel periodo dalla malattia divenuta più acuta o forse dal timore che la sua crescente opposizione al sovrano avrebbe potuto essere fatale anche per la conservazione delle sue opere. In ogni modo, il primo passo fu quello di far copiare dai suoi uomini la materia prima, probabilmente in più volumi, dato che i due Codici Sivigliani, anche messi insieme, comprendono solo una parte delle opere di Giano. Vi è quindi la speranza che, da qualche parte in Europa, si possano ancora trovare altri codici di Giano. Il I Codice Sivigliano e quindi una parte della stessa impresa che il II Codice Sivigliano.

La scrittura di ambedue i codici ebbe inizio quindi nella sede di Giano, a Pécs. Il II Codice Sivigliano fu approntato colà, Giano lo portò con sé nella sua fuga del 1472 e prese ad emendarlo nel suo rifugio di Medvedgrad presso Zagabria, ma non riuscì a terminare le correzioni. Qui gli mancavano già i manoscritti originali, di conseguenza se nella copiatura mancava una parte più lunga, non la supplì, mentre compose di nuovo quelle più corte, di conseguenza il testo subì dei cambiamenti. Péter Váradi compilò la sua raccolta basandosi sui testi originali rimasti a Pécs. La scrittura del I Codice Sivigliano non era ancora terminata allorché Giano dovette partire, quindi portò con sé il testo degli epigrammi che voleva includere; questa è la ragione per cui tali epigrammi mancano dalla raccolta di Váradi e furono pubblicati da Beatus Rhenanus dal I Codice Sivigliano, quando questo capitò nelle sue mani. Successivamente, ambedue i codici passarono in proprietà di Fernando Colon e di là nella Biblioteca Capitolare di Siviglia, sparendo per più secoli.

I poemi di Giano Pannonio hanno quindi due tradizioni, indipendenti l'una dall'altra. Ambedue provengono dall'Ungheria. La prima risale allo stesso Giano, ma solo una sua piccola parte fu conosciuta all'inizio del secolo XVI. L'altra divenne letteratura viva. Le componenti di quest'ultima sono la raccolta di epigrammi di Váradi, la raccolta di elegie, diffusa in più esemplari in Ungheria già alla fine del secolo XV e le edizioni stampate prevalentemente dagli umanisti ungheresi nel secolo XVI.

La tradizione dei testi di Giano testimonia quindi nuovamente che esiste un collegamento organico e continuativo tra l'umanesimo ungherese, l'iniziativa di Giovanni Vitéz, la direzione cosciente di Mattia e gli sforzi intellettuali e l'operato sempre più vasto degli umanisti ungheresi che non solo non si indebolì, ma si intensificò dopo la morte di Mattia.

L'autore si occupa in un capitolo a parte delle opere in prosa di Giano Pannonio. Queste prose sono, con poche eccezioni, lettere. Il II Codice Sivigliano ha portato qualcosa di nuovo, in quanto contiene 101 lettere con il titolo „Epistolae Jani Pannonii”, ma la grande maggioranza di tali lettere è formulata in nome di re Mattia. In questo modo abbiamo una prova concreta del fatto che Giano formulò realmente delle lettere per il re. A questo proposito esistevano già dei dati. Ora però abbiamo potuto apprendere quali erano le lettere che Giano considerava come parte organica della propria attività letteraria, facendole copiare per questa ragione nella raccolta in preparazione delle sue opere complete. L'autore si occupa inoltre degli altri epistolari di re Mattia (Epistolario di Esztergom e di Hédervár) rilevando che anche l'epistolario di Hédervár comprende le brutte copie delle lettere di Giano (scritte pure prevalentemente in nome di re Mattia). Mentre sino ad ora, per l'esame dello stile di prosa di Giano, oltre ai testi noti, tradotti dal greco, erano a disposizione complessivamente 24 lettere e 3 discorsi, questa cifra si è ora moltiplicata, quindi si aprono maggiori possibilità anche per studiare lo stile della prosa di Giano.

Concludendo, l'autore menziona una curiosità e precisamente che in ambedue i codici si trova l'espressione „Janus Pannonius Vitesius” e, trattandosi di codici collegati direttamente alla persona di Giano, non può trattarsi affatto di un errore. Egli solleva l'idea che Giovanni Vitéz non fosse zio materno di Giano, come si credeva sino ad ora, bensì zio paterno, quindi il suo cognome doveva pur essere Vitéz, mentre il nome Csezmice o secondo opinioni più recenti quello di Kesince doveva indicare solo il luogo di nascita.